MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETO
EKONOMIKOS KATEDRA

OLGA RANCEVA

EMIGRACIJOS PROBLEMA LIETUVOJE: PRIEŽASTYS, PASEKMĖS, POVEIKIS EKONOMIKAI

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovė:
prof. habil. dr. O. G. Rakauskienė

VILNIUS, 2011

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETO
EKONOMIKOS KATEDRA

EMIGRACIJOS PROBLEMA LIETUVOJE: PRIEŽASTYS, PASEKMĖS, POVEIKIS EKONOMIKAI

Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 621L10010

Recenzentas
_____
2011 12

Vadovė
prof. habil. dr. O. G. Rakauskienė
_____
2011 12

Atliko
VSEmns0-01 gr. stud.
_____ O. Ranceva
2011 12 05

VILNIUS, 2011

TURINYS

ĮVADAS..... 8

1. TEORINIAI MIGRACIJOS ASPEKTAI 11

1.1. Migracijos samprata 11

1.2. Požiūrio į migraciją kaita teorijoje 17

1.3. Migraciją lemiantys veiksniai: „stūmimo – traukimo“ modelis 20

1.4. Laisvas asmenų judėjimas Europos Sąjungoje 21

1.5. Tarptautinės migracijos problema Lietuvoje 25

2. EMIGRACIJOS IŠ LIETUVOS ANALIZĖ 1990 – 2011 M.: MASTAI, PRIEŽASTYS, PASEKMĖS, POVEIKIS EKONOMIKAI..... 28

2.1. Emigracijos mastai ir struktūra..... 28

2.1.1. Tarptautinės migracijos dinamika Lietuvoje (1990-2010 m.) 28

2.1.2. Emigracijos struktūra pagal šalis 31

2.1.3. Emigracijos struktūra pagal lytį ir amžiaus grupes..... 32

2.1.4. Emigracijos iš Lietuvos šuolis 2009 - 2011 m. 34

2.2. Migraciją skatinančios priežastys..... 35

2.3. Nelegali migracija Lietuvoje 38

2.4. „Protų nutekėjimo“ tendencijos..... 40

2.5. Emigracijos poveikis ekonomikai 44

2.6. Emigrantų grįžimo į Lietuvą tendencijos 53

2.7. Lietuvos valstybės institucijų veikla formuojant bei įgyvendinant migracijos politika..... 55

3. TYRIMAS: EMIGRACIJOS SRAUTŲ IR JOS PRIEŽASČIŲ VERTINIMAS..... 58

3.1. Tyrimo metodologija 58

3.2. Darbo jėgos iš Lietuvos stūmimo priežastis –valstybės vykdoma ekonominė politika 61

3.3. Aukšta studijų kaina Lietuvoje stumia jaunimą iš Lietuvos universitetų 65

3.4. Asmenybės saviraiškos galimybių stoka Lietuvoje 70

4. EMIGRACIJOS ŠVELNINIMO STRATEGINĖS GAIRĖS 73

4.1. Migraciją įtakojantys išoriniai ir vidiniai veiksniai 73

4.2. SSGG analizė (stiprybės, silpnybės, galimybės, grėsmės) 74

4.3. Strateginis tikslas ir emigracijos srautų mažinimo priemonės 75

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI 78

LITERATŪROS SĄRAŠAS 82

ANOTACIJA 87

ABSTRACT 88

SANTRAUKA 89

SUMMARY 90

PRIEDAI 91

PRIEDAI

1 priedas. Minimali mėnesinė alga Europos šalyse.....91
2 priedas. Lietuvos darbuotojų judėjimo apribojimai nuo įstojimo į ES.....92
3 priedas. Gyventojų skaičiaus pokytis 1959 – 2011 m.....94
4 priedas. Anketa.....95

5 priedas. Pažyma apie magistro baigiamojo darbo įtraukimą į 2011 -2014 m. mokslinę programą „Gyvenimo kokybės gerinimas ir užimtumo galimybių didinimas“.....99

LENTELĖS

1 lentelė. Pagrindinės migracijos teorijos.....15

2 lentelė. Pagrindinės migracijos plėtros tyrimo kryptys.....18

3 lentelė. Gyventojų tarptautinė migracija (1990-2010 m.).....29

4 lentelė. Migracijos neigiamos ir teigiamos pasekmės.....44

5 lentelė. Gyventojų skaičius, natūrali kaita ir tarptautinė migracija pagal gyvenamosios vietos deklaravimo duomenis.....51

6 lentelė. Statistinis Lietuvos moterų portretas.....71

7 lentelė. Emigracijos SSGG analizė.....74

PAVEIKSLAI

1 pav. Lietuvos piliečių emigracija imigracija ir migracijos saldo.....30

2 pav. Deklaruotos ir nedeklaruotos emigracijos srautai Lietuvoje.....30

3 pav. Emigrantai, deklaravę išvykimą pagal busimąją gyvenamąją vietą.....32

4 pav. Emigrantų deklaravusių išvykimą iš Lietuvos skaičius pagal lytį.....33

5 pav. Emigrantų deklaravusių išvykimą iš Lietuvos skaičius pagal amžiaus grupes.....34

6 pav. Bedarbių skaičius Lietuvoje.....45

7 pav. Gimusiųjų skaičius ir natūrali gyventojų kaita Lietuvoje 47

8 pav. Mirusiųjų skaičius pagal lytį Lietuvoje.....48

9 pav. Demografinės senatvės koeficientas Lietuvoje metų pradžioje.....49

10 pav. Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė pagal lytį Lietuvoje.....50

11 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes.....59

12 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį ir šeimyninę padėtį.....59

13 pav. Respondentų pasiskirtymas pgal išsilavinimą.....60

14 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal socialinę-ekonominę padėtį.....60

15 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį ir pajamas.....61

16/17 pav. Respondentų noro išvykti į užsienį pasiskirstymas pagal lytį ir pajamas.....62

18 pav. Respondentų noro išvykti iš Lietuvos priežasčių pasiskirstymas.....62

19 pav. Respondentų noro išvykti iš Lietuvos priežasčių pasiskirstymas pagal išsilavinimą.....63

20 pav. Respondentų sulaikimo Lietuvoje priežasčių pasiskirtymas.....63

21 pav. Respondentų galimų pasikeitimų Lietuvoje norų pasiskirtymas.....64

22 pav. Absolventų planai išvykti į užsienį.....65

23 pav. Populiariausios magistrantūros studijų užsienyje šalys tarp absolventų.....66

24 pav. Priežastys, nulėmusios studijų užsienyje pasirinkimą.....66

25 pav. Priežastys, kurios paskatintų rinktis studijas Lietuvoje.....67

26 pav. Respondentų planai baigus studijas užsienyje likti dirbti vienoje iš užsienio šalių.....67

27 pav. Absolventų ketinimai ieškoti darbo užsienyje.....68

ĮVADAS

Lietuvos integracija į pasaulinę ekonomiką skatina daug tokių teigiamų pokyčių kaip: gerovės didėjimas, visuomenės demokratizacija, ekonomikos augimas, industrializacija, urbanizacija, komunikacijų plėtra, didesnis saugumas. Bet iš kitos pusės globalizacijos, socialinės ir kultūrinės diferenciacijos ypatumai bei tam tikri šių visų išvardintų tendencijų bruožai neigiamai įtakoja Lietuvos valstybę, ir viena svarbiausių prieštaringai vertinamų tokių Lietuvos integracijos pasekmių yra emigracijos reiškinys. Lietuvai įstojus į ES ir įsigaliojus laisvam asmenų judėjimui, Lietuvos gyventojams atsirado platus pasirinkimas ieškoti savo vietos po saule ne tik Lietuvoje, bet ir kitose Europos Sąjungos šalyse, kas akivaizdžiai turi įtakos emigracijos procesams iš Lietuvos. Emigracijos sukeliamų problemų tema yra aptarta daugelio autorių darbuose, vieni ekspertai teigia, kad tai reiškinys, kurį reikia toleruoti, o kiti vertina emigraciją kaip vieną iš didžiausių grėsmių Lietuvai.

Darbo tyrimo problema ir aktualumas. Lietuvai įstojus į ES ir įsigaliojus laisvam asmenų judėjimui, emigracijos mastai šalyje itin išaugo. Tą sąlygojo sudarytos laisvo asmenų judėjimo galimybės bei akivaizdūs ekonominio pragyvenimo skirtumai tarp išsivysčiusių Europos valstybių bei Lietuvos. Nesunku suprasti žmonių siekį daugiau uždirbti ir geriau gyventi, tačiau šis siekis negali būti absoliutus. Valstybė privalo sukurti sąlygas, kad jos pilietis galėtų gerai uždirbti ir gerai gyventi, išlaikyti savo šeimą jos teritorijoje, o ne tuo tikslu emigruodamas į užsienį.

Naujausiais duomenimis, 2010 m. iš Lietuvos emigravo 83 tūstančiai gyventojų, o išankstinėmis duomenimis, per 10 mėnesių 2011 m. jau beveik 50 tūkstančių gyventojų paliko Lietuvą, skaičiuojama, kad per 22 nepriklausomybės metus Lietuvą paliko apie 700 tūkst. žmonių. Lietuvos gyventojus skatina išvykti – žemas darbo užmokestis Lietuvoje, netenkinančios profesinės karjeros bei savęs realizavimo galimybės, žemas gyvenimo kokybės ir užimtumo lygis, diskriminacija, žmonių nesaugumo jausmas šalyje, neefektyvi mokslo ir švietimo sistema.

Lietuvoje iškilo emigracijos grėsmė, tačiau Lietuvos valstybės institucijos šios problemos pakankamai nesureikšmina. Iki šiol Lietuvoje nėra įgyvendintos efektyvios emigraciją mažinimo strategijos ar programos, skatinančios emigracijos masto mažinimą. Galima teigti, kad Lietuvoje ši problema nėra tinkamai sprendžiama, būtina sukurti ir įgyvendinti kompleksinę emigracijos mažinimo strategiją.

Dėl išvardytų neigiamų veiksnių iškilo opi emigracijos problema. O šios problemos **aktualumą** sąlygoja keletas faktorių. Pirmą, migracijos srautai turi demografinių, ekonominių, fiskalinių ir socialinių padarinių Lietuvai. Išvyksta tiek įvairių profesijų darbuotojai, tiek ir potencialūs darbdaviai, kurie galėtų kurti darbo vietas Lietuvoje, o tai turi ekonominių padarinių. Emigracija skatina tokius neigiamus demografinius reiškinius: pastoviai mažėja gimstamumas, išvyksta jauni, darbingo amžiaus

žmonės, tauta „senėja“, o tai įtakoja absoliutaus gyventojų skaičiaus mažėjimą. Intensyvi emigracija iš Lietuvos taip pat turi fiskalinių padarinių (mažėja mokesčių mokėtojų skaičius) bei socialinių padarinių (išvykstantys emigrantai Lietuvoje palieka savo šeimas, vaikus). Antrą, yra sunku įvertinti išvykusiųjų socialines-demografines charakteristikas, prognozuoti jų grįžimo galimybes dėl tikslių duomenų stokos, taip pat valstybės institucijų vaidmuo ir galimybės migracijos srityje nėra labai aiškūs, todėl, nors emigracijos problema ir yra nagrinėjama, tačiau lieka daug neatsakytų klausimų, susijusių su šia problema. Trečia, šiuo metu pasikeitė bendra ekonominė ir socialinė padėtis Lietuvoje, ir situacija jau skiriasi nuo tos, kada daugelis autorių nagrinėjo emigracijos fenomeną. Vadinasi, būtent šiuo metu svarbu vėl iškelti ir išanalizuoti emigracijos problemą, kokios jos mastai, priežastis ir pasekmes, numatyti jos sprendimo kryptis.

Atsižvelgiant į šios problemos aktualumą ir norint ją ištirti, **tyrimo objektu** pasirinktos emigracijos problema Lietuvoje, jos priežastys ir pasekmės, poveikis ekonomikai.

Pagrindinis magistro baigiamojo darbo **tikslas** – iškelti esamą emigracijos problemą Lietuvoje, išaiškinti pagrindines emigracijos priežastis, išanalizuoti tarptautinės migracijos pasekmes Lietuvos ekonominei ir socialinei aplinkai, atlikti visuomenės emigracijos vertinimo tyrimą bei pasiūlyti strategines gaires emigracijai švelninti.

Siekiant šių išvardytų tikslų keliami tokie **uždaviniai**:

1. remiantis moksline literatūra, išnagrinėti migracijos sampratą bei požiūrio į migraciją kaitą;
2. pateikti „stūmimo – traukimo“ modelio aspektus;
3. išnagrinėti laisvo asmenų judėjimo Europos Sąjungoje įtaką emigracijos procesams Lietuvoje ir apibrėžti tarptautinės migracijos problematiką Lietuvoje;
4. remiantis statistiniais duomenimis bei atliktais moksliniais tyrimais išanalizuoti migracijos dinamiką ir struktūrą Lietuvoje (1990 – 2011 m.);
5. išsiaiškinti pagrindines migraciją skatinančias priežastis;
6. išanalizuoti migracijos poveikį valstybei, emigracijos įtaką ekonomikai;
7. atlikti emigracijos srautų ir jos priežasčių vertinimo tyrimą, remiantis pirmine ir antrinėmis duomenų analizėmis, pateikti tyrimo išvadas;
8. pateikti strategines gaires emigracijai švelninti Lietuvoje.

Magistro baigiamajame darbe keliamos trys **hipotezės:**

1. Darbo jėgos iš Lietuvos stūmimo priežastis – valstybės vykdomos ekonominės politikos rezultatai;

2. Aukšta studijų kaina Lietuvoje stumia jaunimą iš Lietuvos universitetų į užsienį;

3. Asmenybės saviraiškos galimybių stoka Lietuvoje – svarbi emigracijos priežastis.

Tyrimo metodai. Darbe taikomi tokie tyrimo metodai:

1. literatūros šaltinių analizė ir apibendrinimas;
2. statistinių duomenų analizė;
3. lyginamoji analizė;
4. SSGG analizė;
5. visuomenės nuomonės tyrimas panaudojant apklausos metodą;
6. antrinė Lietuvoje atliktų tyrimų duomenų analizė.

Duomenų teoriniai ir praktiniai šaltiniai. Rengiant darbą remtasi:

- moksline užsienio bei lietuvių literatūra;
- informacija, pateikta Lietuvos statistikos departamento leidiniuose bei Eurostato statistinėmis duomenų bazėmis.

Darbo struktūra. Pirmoje darbo dalyje aptariami teoriniai migracijos aspektai ir požiūrio į migraciją kaita. Pateikiamas „stūmimo - traukimo“ modelis, apibūdinantis stūmimo ir traukos veiksnių grupes, kurios yra labai svarbios analizuojant migracijos procesus. Aptariami laisvą asmenų judėjimą reglamentuojantys Europos Sąjungos teisiniai dokumentai bei laisvo asmenų judėjimo įtaka Lietuvai tapus ES nare. Šioje dalyje taip pat iškeliama tarptautinės migracijos problema Lietuvoje.

Antroji dalis apima tarptautinės migracijos dinamikos ir struktūros Lietuvoje analizę (1990 – 2011 m.). Remiantis statistiniais duomenimis, palyginami emigrantų srautai pagal šalis, lytį bei amžiaus grupes. Šioje darbo dalyje nagrinėjamos pagrindinės emigraciją skatinančios priežastys, nelegalios migracijos problema, pateikiamos „protų nutekėjimo“ problematika bei pagrindinės tendencijos, nagrinėjamos emigracijos pasekmės ekonomikai. Analizuojama Lietuvos valstybės institucijų veikla, sprendžiant emigrantų susigrąžinimo į Tėvynę klausimus.

Atliktos tyrimo pirminė duomenų analizė ir antrinė Lietuvoje atliktų tyrimų duomenų analizės trečioje darbo dalyje atskleidžia emigracijos problemą Lietuvoje, parodo emigracijos problemos esmę ir ją įtakojančius svarbiausius veiksnius, pagal kuriuos ir būtina formuoti šalies emigracijos mažinimo strategiją.

Ketvirtoje dalyje nagrinėjami emigracijos procesą lemiantys išoriniai bei vidiniai veiksniai. Pateikiama SSGG analizė, strateginis tikslas bei emigracijos srautų mažinimo galimi būdai.

Suformuotos išvados ir pasiūlymai atsako į klausimus, kokios pagrindinės priežastys labiausiai įtakoja emigrantų sprendimą išvykti, su kokiomis problemomis susiduria Lietuva ir kas turėtų būti daroma migracijos mastų suvaldymo srityje.

1. TEORINIAI MIGRACIJOS ASPEKTAI

1.1. Migracijos samprata

Analizuojant migracijos procesą svarbu suvokti migracijos turinį ir esmę, ištirti migracijos rūšis ir formas, įgaliojančias vertinti migracijos tendencijas ir poveikį bei migraciją aiškinančias teorijas.

Analizuotoje mokslinėje literatūroje, mokslininkai pateikia skirtingus migracijos apibrėžimus, priklausomai nuo proceso nagrinėjimo masto ir tikslo. Nors sąvokos esmė ir nesikeičia, bet vieni pateikia platesnį migracijos apibrėžimą, kiti apibrėžia tik siaurą šio reiškinio reikšmę.

Taigi apibendrinus mokslininkų nuomones, galima pateikti tokį tarptautinės migracijos apibrėžimą: tai yra iš vienos valstybės gyventojų persikėlimas ilgam laikui į kitą valstybę. Trumpalaikis gyvenamosios vietos pakeitimas, persikraustymas poilsio, turizmo, verslo ar panašiais tikslais paprastai priskiriamas mobilumo sąvokai. Tarptautinė migracija yra skirstoma i ilgalaikę ir trumpalaikę. Pagal pateikiamas Jungtinių Tautų Organizacijos rekomendacijas ilgalaike migracija laikoma tada, kai laikotarpis buvimo užsienyje yra bent vieneri metai, tada ilgalaikė migracija yra jau registruojama. Atitinkamai trumpalaikė tarptautinė migracija apibūdinama kaip laikinas buvimas užsienio šalyje, trunka nuo trijų mėnesių iki vienerių metų (Butkus, Matuzevičiūtė, 2009)

Emigrantas – asmuo persikėlęs į kitą valstybę pastoviai ar ilgą laiką gyventi. 2008 m. patvirtinus Ekonominės migracijos procesų ir užsienio lietuvių būklės stebėsenos analizės ir prognozavimo tvarkos aprašą emigranto apibrėžimas pasikeitė. Pagal šį aprašą, emigrantas – tai asmuo, išvykęs į kitą valstybę laikotarpiui, kuris yra arba, tikėtina, bus ne trumpesnis kaip 12 mėnesių (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2008). Pagal ankstesnį apibrėžimą emigrantu buvo laikomas asmuo, išvykęs iš Lietuvos ilgesniam nei 6 mėnesiai laikotarpiui.

Tradiciškai manoma, kad ilgalaikė migracija yra žalingesnė, nes didžioji dalis išvykusiųjų nebegrįžta į gimtinę, prarandamos lėšos, kurios buvo investuotos į žmogaus išsilavinimą, prarandamas specialistas. Tuo tarpu trumpalaikė emigracija galima apibūdinti kaip išsigelbėjimą sunkiu ekonominiu laikotarpiu, nes sumažėja nedarbas, padidėja žmonių pajamos, svetur įgyjama naudingos patirties.

Pagal geografinį kriterijų migracija tradiciškai skirstoma į:

- vidinę, t.y. migracija šalies ar regiono viduje;
- išorinę arba tarptautinę, t.y. migracija tarp skirtingų šalių. Apibrėžiant tarptautinę migraciją reikia pažymėti, kad įprastą skirti imigracijos ir emigracijos valstybes.

Paprastai besivystančios ir mažai išsivysčiusios šalys yra migrantus eksportuojančios, o išsivysčiusios šalys – migrantus importuojančios šalys. Pagal šią klasifikaciją emigracinėms valstybėms galima būtų priskirti Rytų ir centrinės Europos, Azijos, Afrikos, Pietų ir Centrinės Amerikos šalis. Imigracijos valstybėmis tradiciškai laikomos ES valstybės narės, JAV, Kanada, Austrija.

Pagal pobūdį migracija skirstoma į:

- reguliarią (legalią) migraciją;
- nereguliarią (nelegalią) migraciją.

Reguliari arba legali migracija apima turistus, studentus, darbuotojus, įleidžiamus į šalį specialiai numatyta tvarka (pagal valstybės nustatytas darbo kvotas, akademinius mainus, dvišalius susitarimus ir pan.) ir išvykstančius iš šalies savanoriškai, vizito ar būvimo šalyje terminui pasibaigus. Legaliai migracija galima priskirti etninę migraciją, kai nebegrįžtama į savo istorinę tėvynę ir giminystės migraciją, kai siekiama susijungti su užsienyje gyvenančia šeima ar atvykti gyventi pas sutuoktinį. Derėtų pabrėžti, kad legalios migracijos sąvoka yra gana komplikuota. Paprastai legali migracija apibūdina asmens įvažiavimo į šalį pobūdį, tačiau tam tikromis aplinkybėmis gali kisti ir iš legalios formos peraugti į nelegalią. Kartais asmenys siekdami be komplikacijų patekti į šalį, vyksta prisidengdami apsimestiniu statusu (pvz. fiktyvių studijų, turizmo ar santuokos reikalais) arba tampa nelegaliais migrantais, kai baigiasi legalaus būvimo valstybėje terminas, nors į šalį atvyko legaliai. Legalios migracijos sąvoka komplikuojasi, kai valstybės įstatymų požiūriu asmuo šalyje būna teisiškai numatytą laikotarpį, tačiau tuo pačiu metu užsiima nelegalia veikla – dirba neturėdamas darbo leidimo arba darbo vizos.

Nereguliari migracija skirstoma į:

- Prieglobsčio prašymą, kuris apima pabėgėlius, t.y. asmenys, kurie priversti išvykti iš kilmės šalies ir ieškoti prieglobsčio kitoje valstybėje, kadangi kilmės valstybėje jiems gresia pavojus gyvybei arba laisvei. Pabėgėlio statusas gali būti suteiktas asmenims, persekiojantiems dėl rasės, religijos, tautybės, priklausomumo tam tikrai socialinei grupei ar politinių įsitikinimų pagal jungtinių tautų 1951 m. Ženevos konvenciją dėl pabėgėlio statuso. Pabėgėlio statuso suteikimas yra viena labiausiai paplitusių į ES valstybes nares nelegaliai atvykstančių asmenų keliamų problemų ir jų legalizavimo būdų.
- Nelegalią migraciją – persikėlimą ar bandymą persikelti ilgam laikui į kitą šalį, neteisėtai patenkant į kitos valstybės teritoriją. Nelegali migracija apima asmenis, kurie į šalį įvažiuoja nelegaliai ar dėl šios priežasties neturi legalaus statuso. Kaip buvo minėta anksčiau, nelegalios

migracijos forma gali kisti priklausomai nuo aplinkybių, t.y. nelegali migracija gali būti legalizuota. Legalus statusas paprastai įsigyjamas tokiais būdais:

1. darbo leidimo arba darbo vizos gavimo;
2. pateikimo į migracines kvotas;
3. repatriacijos;
4. prieglobsčio gavimo.

Pagal migracijos priežastis migraciją derėtų skirti į dvi rūšis:

- priverstinę migraciją, kai asmuo išvyksta gyventi į kitą valstybę dėl kilmės šalyje iškilusios grėsmės;
- nepriverstinę (savanoriškąją) migraciją, kai asmuo išvyksta gyventi į kitą valstybę dėl geresnių ekonominių sąlygų ar didesnių savirealizacijos galimybių.

Priverstinė migracija apima politinę, etninę, rasinę, ekologinę, seksualinę, egzistencinę migraciją. Nepriverstinei migracijai pagal motyvus priskiriama politinė, rasinė, etninė, giminystės, ekonominė ir kriminalinė migracija.

Remiantis pastarųjų dešimtmečių migracijos tendencijomis, akivaizdu, kad ekonominė savanoriška migracija sudaro vieną didžiausių migracijos dalių, ypač imigracija į ES valstybes nares. Savanoriška ekonominė migracija labiausiai paplitusi emigracijos rūšių Lietuvoje. Dėl šios priežasties dera išsamiau apžvelgti teorinę migracijos reiškinio bazę.

Mokslininkai nuo pat migracijos teorijų atsiradimo neišskiria emigracijos ir imigracijos teorijų atskirai, o mokslinėje literatūroje analizuoja migracijos procesą bendrai. Todėl praktikoje ir emigraciją ir imigraciją analizuojančios teorijos yra taikomos migracijos proceso tyrimui. Nėra sukurta vienos bendros migracijos procesą ir jo priežastis bei pasekmes aiškinančios teorijos. Tačiau galima suskirstyti visas migracijos teorijas į pagrindines grupes:

- Neoklasikinė ekonomikos teorija. 1954 m. Lewis sukūrė savo ekonominio vystymosi esant neribotai darbo jėgos pasiūlai modeli, išskirdamas migraciją kaip vieną svarbiausių šalies vystymąsi skatinančių reiškinių. Migraciją veikia „stūmimo“ ir „traukos“ jėgos (Castles, Miller, 2003, p. 23). Pagrindinis makroekonominis migracijos veiksnys yra darbo jėgos paklausos ir pasiūlos skirtumai tarptautinėse rinkose, migracijos priežastis – skirtingas darbo užmokestis skirtingose valstybėse. Remiantis šia teorija pajamų skirtumui sumažėjus parandamos paskatos migracijai ir ji mažėja. Mikrolygyje ši teorija vertina, jog kiekvienas

individas individualiai priima sprendimą, kaip prisitaikyti prie situacijos, ir veikia pagal individualią sąnaudų-naudos analizę. Jeigu nauda viršija sąnaudas – priimamas sprendimas migruoti. Pabrėžiama, kad pagrindinę vietą užima atlyginimo naudos veiksnys.

- Naujoji ekonominė migracijos teorija. Papildė neoklasikinę migracijos teoriją keliais aspektais ir apibrėžė emigraciją kaip namų ūkių strategija, norint ne tik padidinti šeimos pajamas bet ir paskirstyti pajamų šaltinius, minimizavus riziką. Dauguma geografų, ekonomistų ir demografų daro savo tyrimus remiantys būtent šia erdvės-ekonomine pusiausvyros teorija (Castles, Miller 2003, p. 22).

- Dviejų darbo rinkų teorija teigia, jog valstybėje egzistuoja dvi darbo rinkos: pirmoji – suteikianti aukštas pajamas, išsilavinusiems vietiniams gyventojams skirta darbo rinka; antroji – pavojingų, mažai apmokamų darbų, kurių nenori imtis vietiniai gyventojai, rinka. Todėl tokias darbo vietas užima migrantai (Massey, 1993, p. 435).

- Migracijos tinklo teorija. Ji migracijos srautus aiškina kaip save generuojantį veiksnį – migrantai suteikia ne tik informacijos apie darbo rinkos situaciją, įsidarbinimo, atlyginimo, apgyvendinimo galimybes, pateikia savo patirtis, bet ir patys savanoriškai ar kaip komercinę paslaugą suteikia informaciją ar teikia kitas paslaugas. Augant migrantų skaičiui mažėja ir migracijos sąnaudos – randasi ir pinga legalūs ar nelegalūs migracijos keliai; komunikacija su išvykimo valstybe; pinigų persiuntimo procedūros ir kt.

- Migracijos sistemų teorija – migracija yra makro ir mikro struktūrų tarp dviejų teritorijų sąveikos rezultatas. Makro struktūromis laikomi – instituciniai veiksniai, mikro struktūros tai pačių migrantų įsitikinimai, praktikos ir tinklai. Šie du lygmenys jungiasi įvairiais tarpiniais mechanizmais. Ši šiuo metu populiari teorija pripažįsta, kad kartais sunku atskirti mikro ir makro lygmenis ir įvardyti jų sąveiką, ir kad dažnai sąveika persidengia (Castles, Miller, 2003, p. 27).

- Pasaulio sistemų teorija – migraciją lemia darbo jėgos judėjimas iš periferijos į centrą. Periferija laikomi besivystantys, ne rinkos ekonomikos regionai, centras – kapitalistinės, poindustrinės valstybės. Centras ir periferija susiję kultūriniais, prekybos, kalbiniais ir kitais saitais.

Iš pateiktos trumpos migracijos teorijų analizės (žr. 1 lent.) galima pastebėti, kad teorijos analizuoja migracijos procesą dalimis, akcentuojant tam tikrą aspektą. Daugelio atvejų teoriniai

modeliai šio klausimu yra nesistemingi, todėl būtina juos vertinti kaip vienas kitą papildančius modelius.

1 lentelė. Pagrindinės migracijos teorijos

Teorija	Trumpas apibūdinimas
Neoklasikinė ekonomikos teorija	Migraciją veikia „stūmimo“ ir „traukos“ jėgos. Pagrindinis makroekonominis migracijos veiksnys - darbo jėgos paklausos ir pasiūlos skirtumai tarptautinėse rinkose, migracijos priežastis - skirtingas darbo užmokestis skirtingose valstybėse.
Naujoji ekonominė migracijos teorija	Emigraciją - tai šeimos (ar individo) strategija diversifikuoti pajamų šaltinius, minimizuoti riziką bei išvengti kreditavimo barjerų.
Dviejų darbo rinkų teorija	Valstybėje egzistuoja dvi darbo rinkos: vietiniams gyventojams skirta darbų rinka, suteikianti aukštas pajamas ir pavojingų, mažai apmokamų darbų, kuriuos paprastai užima imigrantai, rinka.
Migracijos tinklo teorija	Emigracija – save generuojantis veiksnys. Emigrantai suteikia informaciją apie darbo rinkos situaciją, įsidarbinimo, atlyginimo, apgyvendinimo galimybes kitiems.
Migracijos sistemų teorija	Emigraciją – makro ir mikro struktūrų dviejose teritorijose sąveikos rezultatas. Makro struktūromis laikomi instituciniai veiksniai, mikro struktūros – pačių emigrantų įsitikinimai, patirtys, tinklai.
Pasaulio sistemų teorija	Emigraciją lemia darbo jėgos judėjimas iš periferijos į centrą.

Šaltinis: R. Čiarnienė, V. Kumpikaitė, A. Taraškevičius, 2009

Migracijos teorija aiškina, kodėl, kur ir kaip žmonės migruoja, kokios priežastys skatina pakeisti nuolatinę gyvenimo vietą ar laikinai ieškoti kitos gyvenimo ar darbo vietos.

Migracijos teorijos išskiria bendruosius veiksnius, veikiančius gyventojų migraciją:

- Demografiniai;
- Socialiniai-kultūriniai (migracijos „mada“, tradicijos, ne/tolerancija);
- Politiniai (politinė santvarka, rinkimų rezultatai);
- Ekonominiai (atlyginimų dydis, ekonomikos ne/augimas, nedarbas);
- Psichologiniai (gebėjimas priimti asmeninius sprendimus);
- Saugumo (dėl karinių ar kitų konfliktų, politinių ar kitų represijų);
- Geografiniai (klimato sąlygos).

Kaip jau buvo minėta, migraciją labiausiai įtakoja ekonominės sąlygos, todėl svarbu apžvelgti ekonomikos teorijos, kuri aiškina žmogaus veikimo, žmogaus pasirinkimo, dėsnius. Ekonomikos

teorijos, dar vadinamos prakseologija, požiūriu, kiekvienas žmogaus veiksmas ar neveikimas, t.y. sprendimas migruoti ar nemigruoti, yra sąmoningas tikslingas pasirinkimas. Veikimas – tai žmogaus proto atsakas į supančio pasaulio ar kitų žmonių sudaromas aplinkybes. Tai žmogaus valios rezultatas, o ne refleksinis fiziologinių funkcijų atsakas į pasikeitusias aplinkybes. Žmogaus veikimas yra nukreiptas tikslams pasiekti. O pagrindinis tikslas – keisti mažiau patenkinamą būklę geresne. Žmogus veikia, nes jaučia įtaką įvykių eigai. Galutinis žmogaus veikimo tikslas yra patenkinti savo asmeninius troškimus. „Nėra jokio kito didesnio ar mažesnio pasitenkinimo standarto, tik individualus įvertinimas, kuris skirtingas įvairių žmonių ir besikeičiantis laikui bėgant“ (Ludwig von Mises, 1990). Gautą pasitenkinimą vertina subjektyvus asmuo, remdamasis individualiais poreikiais, savo supratimu ir valia. Individualiai vertinamas ne tik gaunamas pasitenkinimas, bet ir nepasitenkinimo sąlygos, kurios skatina priimti sprendimą veikti ar ne. Vienodos išorinės sąlygos ar veiksniai individualiai bus vertinami skirtingai. Todėl, kad žmonės skirtingai vertina vienodas išorines aplinkybes, neįmanoma identifikuoti ir nustatyti baigtinio sąrašo migracijos priežasčių. Kaip ir neįmanoma nustatyti dėsningumo, kokioms išorinėms sąlygoms esant žmonės būtinai priims sprendimą migruoti. Net ir supant didžiausiam skurdui ar pavojams, migraciją, kaip išeitį iš situacijos ar galimybę pagerinti esamą padėtį, pasirenka tik dalis žmonių. Todėl bet kuris migracijos priežasčių išvardijamas lieka pavyzdiniu sąrašu aplinkybių, kurios gali paveikti žmogaus apsisprendimą.

Migracijos, kaip ir bet kurio sprendimo, priežastys, motyvai, jų tarpusavio ryšys bei sąlyginė kiekvieno motyvo vertė yra individuali. Tokį ekonominį migracijos sprendimo vertinimą paliko ir įvairūs migracijos procesų tyrinėtojai. Migruoja ne visi panašiais ekonomines, politines ar kultūrines sąlygas turintys gyventojai. Skiriasi individualūs pasirinkimai, kaip prisitaikyti prie įvairių veiksnių ir pokyčių – migruojant ar nekeičiant gyvenamosios vietos. Vien makroekonominių rodiklių analizė negali atskleisti, kodėl asmenys priima sprendimus migruoti. „Neužtenka būti vien neturtingu, kad taptum migrantu“ (Wallace, 1999). Pasak M. Okolski, makro rodiklių, kitaip tariant, struktūrinių rodiklių, analizė demonstruoja tik migracijos potencialą. „Tokie rodikliai kaip pajamų skirtumai, atlyginimų ar nedarbo lygis yra labai svarbūs potencialiems migrantams, tačiau nenulemia jų sprendimų“ (Kaczmarczyk, Okolski, 2005). Didelis skirtumas tarp potencialių migrantų ir migravusiųjų tik patvirtina šią hipotezę.

„Ekonominės“ ar „darbo“ migracijos sąvoka, „karo pabėgėlių“ ar „politinių migrantų“ terminai akcentuoja tik vieną iš bendrųjų veiksnių – ekonomines priežastis, politinį ar fizinį migrantų nesaugumą. Migracijos rūšies pavadinimas nusako (spėjamą) pagrindinę migracijos priežastį. Kultūrinės, psichologinės priežastys, klimato ar kitos geografinės sąlygos turi įtakos individualiems migracijos sprendimams. Tačiau viešosios ekonominės politikos atžvilgiu būtina nagrinėti ta sritis, kurios labiausiai veikia individo galimybes siekti geriausio savo skirtingų ir individualių poreikių

patenkinimo. Pagrindinis žmogaus gyvenimo šaltinis yra darbas ir iš jo gaunamos pajamos, o valstybės politika nustato įvairias taisykles, kaip dirbti, mainytis darbo rezultatais ir pan. Darbui įtakos turi daug veiksnių – vadybos kultūra, bendradarbiavimo tradicijos, rinkos dydis ar institucinės sąlygos užsiimti verslu. Valstybės įtakoje yra tik dalis bendrųjų su darbu susijusių veiksnių – tai verslo bendrąja prasme reguliavimas. Diskusijoje apie valstybės priemones taip pat būtina atsižvelgti į tai, kad tik dalis veiksnių, darančių įtaką migracijos sprendimams, yra valdžios kompetencijos ribose ar yra valdžios priemonėms paveikūs.

1.2. Požiūrio į migraciją kaita teorijoje

Per paskutinius keletą metų mokslininkų susidomėjimas migracijos procesu ir jos keliamomis problemomis ženkliai atsigauna (Kapur 2003; Ratha 2003). Tai pasireiškė radikaliu požiūrio pasikeitimu iš pesimistinio į optimistinį. Atsižvelgiant į prieš tai plačiai paplitusį mokslininkų skepticizmą šiuo klausimu, toks pasikeitimas iš esmės tapo dideliu protrūkiu. (Massey, 1998, p. 260)

Be abejo, toks susidomėjimas atsirado dėl migracijos aktualumo globalizacijos, komunikacijos plėtros, urbanizacijos bei pasaulio modernizacijos sąlygomis. Nors daugelį metų vyraudavo pesimistinis požiūris į emigracijos poveikį ekonomikai, auga įsitikinimas, kad emigrantų siunčiami pinigai bus ne tik kur kas efektyvesniu instrumentu sprendžiant pelningumo perskirstymo klausimą, bei tai pat kovojant su skurdu bei didinant ekonominius rodiklius, nei kuriamos didelės biurokratinės programos. (Kapur 2003) Po dešimtmečių pesimizmo bei didelių protų nutekėjimo srautų iš šalių donorių, vyriausybės sieja viltis su pilietiškai orientuotais migrantais bei jų diasporomis, kurie galėtų tapti potencialiais investuotojais savo gimtosiose šalyse. (De Haas, Plug 2006).

Nuo 1990 m. pradžios, kai žlugo dvipolis pasaulis, tarptautinė migracija kartu su sienų į rytus atsivėrimu, pabėgėlių judėjimais, mobilumo kertant sienas padidėjimu, diasporos gyvybingumu, didėjančiu skaičiumi žmonių, kurie įpranta prie mobilumo ir kuriuos labiau traukia pasauliniai miestai nei šalys, tapo svarbiausiu klausimu. Taigi galima teigti, kad migracija, plėtra ir tarptautiniai santykiai šioje globalizuotoje erdvėje glaudžiai susiję. Migracija ir plėtra yra pakankamai naujai nagrinėjama tema. Bet neseniai atrastas migracijos ir plėtros ryšys tai seniai, per dešimtmečius nagrinėjama bet pamiršta tema. Trumpai apibendrinus mokslininkų kuriamus modelius ir tyrimus migracijos bei plėtros klausimu ir strateginius šio klausimo nagrinėjimus po antrojo pasaulinio karo, galima išskirti keletą pagrindinių pasikeitimų (žr. 2 lent.). Tai pat žemiau pateiktoje lentelėje pavaizduota, kaip pastaraisiais metais akademiniai bei strateginiai debatai migracijos ir plėtros klausimu turėjo svyravimo tendencija nuo grynojo optimizmo iki visiško pesimizmo. Optimistinis požiūris į migraciją ir plėtrą, kuris dažnai

dominuoja, liudija, kad susidarė empirinės bei teorinės literatūros supratimo trūkumas šio klausimu. Kita silpna šio nagrinėjamo klausimo vieta yra tame, kad stengtasi atskirai nagrinėti migracijos ir plėtros priežastys ir jos daromą įtaką. Ir tai nėra gerai, nes plėtros faktoriai įtakoja migravimo sprendimus. O mokslininkų sukurti modeliai šiuo klausimu turėjo tendenciją atskirti migracijos ir plėtros priežastis (determinantus) ir migracijos procesų daromą įtaką (efektus) nuo bendrų socialinių bei ekonominių procesų kaitos. Yra aiškus poreikis studijuoti migracijos įtaką plačiai socialiniame kontekste ir atsižvelgti į migraciją kaip į procesą, kuris yra daug didesnių pasikeitimų dalis. Darbe interpretuojamas „socialinis" plačiąja šio žodžio prasme t.y. apimantis ekonominius, kultūrinius ir politinius pasikeitimų aspektus. Tokiu atveju terminas „socialinis" nenaudojamas atskirai nuo ekonominio, nes ekonominiai procesai nagrinėjami kaip neatskiriama socialiniu procesu dalis.

2 lentelė. Pagrindinės migracijos plėtros tyrimo kryptys

Periodas	**Mokslininkų tyrimų kryptys**	**Politinis migracijos įvertinimas**
Iki 1973	Migracijos plėtros optimizmas	Optimizmas. Atvežti migrantų pinigai ir žinios padėtų sparčiam šalies augimui.
1973-1990	Migracijos plėtros pesimizmas (Proto nutekėjimas)	Augantis skepticizmas. Protų nutekėjimas; po eksperimentų su grįžtamosios migracijos politika integruojant migrantus į priimančias šalys.
1990-2001	Požiūrių koregavimas atsižvelgiant į patirtį (pragyvenimo šaltiniai, transnacionalizmas)	Tvirtas skepticizmas. Migracinės politikos sugriežtinimas.
Nuo 2001	Tarptautinių tyrimų ir publikacijų bumas. Skirtingos, bet pagrinde teigiamos nuomones.	Migracijos ir plėtros optimizmo augimas įtakojant padidėjusių piniginių pervedimų ir staigaus požiūrio pakeitimo: „smegenų" ir diasporos pritraukimas.

Tik išnagrinėjus migracijos priežastis ir pasekmes vienos teorinės migracijos ir plėtros nuomones atžvilgiu, mes galime praplėsti mūsų teorines vizijas apie migraciją kaip plėtros proceso dalį. Konceptualiame lygyje ne buvo įmanoma migracijos ir plėtros diskusijas pervesti į platesnį problemos nagrinėjimą atskirai migracijos teorijos perspektyvoje ir bendrai socialinės teorijos aspektu. Tik naudojantis plačia teorine baze mes galime pagerinti struktūrinį faktorių ir prigimties supratimą apsprendžiantį laike skirtingus migracijos plėtros santykius.

Dvidešimto amžiaus bėgyje atsirado keletas teorinių aspektų migracijos klausimais. Bet jie vystėsi atskirai vieni nuo kitų ir labai yra skirtingi analizavimo eigoje bei pagal tematinę paskirtį. Viena iš priežasčių kodėl tarp šių aspektų nebuvo tam tikro ryšio yra ta, kad migracija niekada nebuvo socialinio mokslo prerogatyva, nors ir buvo nagrinėjama. Todėl skirtumai ir analizės lygis privedė prie

ginčų dėl migracijos priežasčių, jos prigimties ir pasekmių. Savo apžvalginiame straipsnyje Massey pareiškė, kad žmonių mastymas tarptautinės migracijos klausimu įklimpo devyniolikto amžiaus modelių ir prielaidų koncepcijoje (1993, p. 432). Visiškas šiuolaikinių migracijos procesų supratimas neįmanomas remiantis viena disciplina arba analizuojant tik vieną aspektą. Migracijos sudėtingas charakteris reikalauja sudėtingesnės teorijos, kurioje bus skirtingi požiūriai, lygiai ir pasiūlymai.

Per pastaruosius dešimtmečius keletas migracijos tyrėjų skundėsi, kad nėra vienos bendros išsamios migracijos klausimo teorijos ir buvo daug bandymu padaryti tokią bendrą teoriją (Lee 1966; Massey et all 1998; Zelinsky 1971).

Tarp pagrindinių priežasčių paaiškinančių, kodėl taip sunku sudaryti bendrą išvadą apie migracijos priežastis ir pasekmes, yra tai , kad tai labai sudėtingas reiškinys ir sunku jį atskirti nuo kitų socialinių, ekonominių ir politinių procesų. Be to dažnai yra gana sudėtinga suvienodinti makro ir mikro migracijos teorijos lygius. Todėl mokslininkai priėjo išvados, kad niekada nebus sukurta bendros migracijos teorijos (Salt 1987; Van Amersfoort 1998).

Iki 1980 metų pradžios teorinės mokslininkų diskusijos migracijos klausimu buvo priartinamos prie neoklasikinio požiūrio iš vienos pusės, ir istorinio-struktūrinio požiūrio (neomarksizmas, priklausomybė, pasaulinės sistemos) iš kitos pusės. Nuo tų laikų, esant postmodernizmo įtakai, diskusija tapo mažiau poliarizuota ir yra charakterizuojama padidėjusiu migracijos teoriniu disciplinos priartėjimu. Be to, ne vieną kartą buvo teigiama, kad galima (eklektiškai) kombinuoti ir integruoti skirtingas teorines perspektyvas migracijos srityje, kurios ne būtinai būtų tarpusavyje nesuderinamos. (Massey at all 1993) Nors būtų labai naivu manyti ,kad išsami ir viską aprėpianti teorija atsiras migracijos klausimo atžvilgiu, nes yra kur kas daugiau erdvės išradinėti teorijas migracijos procesui aprašyti.

Lietuvos atveju akivaizdi emigracijos problema lėmė šio klausimo populiarumą ir studijų aktualumą. Ekonominės migracijos klausimai Lietuvoje kiek aktyviau pradėti analizuoti nuo 2006 metų, kai buvo pastebėta, kad dėl masinės Lietuvos gyventojų emigracijos ir augančios ekonomikos šalyje gali pradėti trūkti darbo jėgos. Ekonomines emigracijos priežastis Lietuvoje analizavo Lietuvos laisvosios rinkos instituto ekspertai (2006), B. Gruževskis (2006), A. Sipavičienė (2006). Lietuvoje emigracijos priežastis tyrė Stulgienė, Daunorienė (2009), Čiarnienė, Kumpikaitė, Taraškevičius (2009), Butkus, Matuzevičiūtė (2009), Dapkus, Matuzevičiūtė (2008), Urbonavičienė, Tvaronavičienė (2008), Martinaitis, Žvalionytė (2007). Darbo jėgos migracijos tyrinėjimus Lietuvoje atliko, Stankūnienė ir kt. (1996; 2007), Kazlauskienė ir kt. (2003), Kuzmickaitė (2004), Sipavičienė, (2006), Maslauskaitė. Galima pastebėti, kad dauguma atliktų studijų yra gana bendro pobūdžio, pateikiamos rekomendacijos tik ekonomikos augimo sąlygomis, o pasikeitus ekonomikos kontekstui – krizės ar

pokriziniam laikotarpiui situacija nėra išsamiai tiriama. 2006 metais Darbo ir socialinių tyrimų institutas atliko tyrimą „Darbo jėgos paklausos ir darbo vietų užpildymo problemų tyrimas“. Tyrime buvo nagrinėjama laisvų darbo vietų skaičiaus (darbo jėgos paklausos) dinamika bei darbo vietų užpildymo netolygumai šalies regionuose 2001–2005 metais. 2006 metais Lietuvos laisvosios rinkos instituto atlikta studija „Migracija: pagrindinės priežastys ir gairės pokyčiams“. Studijoje apžvelgiama Lietuvos gyventojų migracija, pagrindinis dėmesys skiriamas emigracijos priežasčių analizei, taip pat pateikiamos viešosios politikos priemonių rekomendacijos. 2007 metų Ekonominių ir teisinių konsultacijų centro parengtas tiriamasis darbas „Darbo rinkos analizė ir pasiūlymai darbo jėgos trūkumo problemai spręsti. Atsižvelgiant į šalies ūkio plėtros prognozę 2008–2015 metams“. 2008 metais Viešosios politikos ir vadybos institutas atliko tyrimą „Europos Sąjungos migracijos politikos iniciatyvų poveikis Lietuvai ir Lietuvos tikslai formuojant Europos Sąjungos politiką legalios ir nelegalios migracijos srityje. 2009 m. Socialinių tyrimų institutas atliko tyrimą „Lietuvoje gyvenančių trečiųjų šalių piliečių integracijos politikos vertinimo principai ir rodikliai“ pagal „Europos fondo trečiųjų šalių piliečių integracijai“ 2007 m. metinę programą. 2009 metais EMT kartu su TMO bei Socialinių tyrimų institutu atliko tyrimą „Grįžtamoji migracija: teorinės įžvalgos ir situacija Lietuvoje“.

1.3. Migraciją lemiantys veiksniai: „stūmimo – traukimo“ modelis

Nagrinėjant tarptautinės migracijos reiškinį tiek Lietuvos tiek ir užsienio tyrimuose mokslininkai dažniausiai naudoja neoklasikinį emigraciją aiškinantį „stūmimo – traukimo“ modelį. Šio modelio centre yra racionalus individas, kuris nuolat skaičiuoja migracijos naudą ir nuostolius. Juos sudaro atskirų šalių dabarties ir prognozuojamos ateities sąlygos, stūmimo veiksniai veikia gimtojoje šalyje, o užsienio šalyse – traukos. Įvertinęs šiuos stūmimo ir traukos veiksnius racionalus individas sprendžia, ar emigracijos nauda viršija nuostolius. (Martinaitis, Žvalionytė, 2007)

„Stūmimo – traukimo“ modelis apibūdina dvi veiksnių grupes, kurios yra labai svarbios analizuojant migracijos procesus.

Stūmimo veiksniai yra:

- Ekonominiai – socialiniai, kurie skatina migrantus išvykti į kitą šalį dėl sunkumų susirasti darbo savo šalyje, netenkinantis užmokesčio lygis, silpna socialinė sistema, nedarbo lygio augimas, mažos pajamos vienam gyventojui;

- Demografiniai (darbingo amžiaus gyventojų mažėjimas, dėl to silpstanti socialinė rūpybos sistema).

Traukos veiksniai – sąmoninga ekonomiškai stipresnių valstybių demografinė politika (siekis pritraukti jauną darbo jėgą), darbo jėgos paklausa, didesnės pajamos, geresnė gyvenimo aplinka/infrastruktūra, geografinė padėtis, kultūrinis suderinamumas, administracinių kaštų mažėjimas, pereinamųjų laikotarpių nebūvimas (Gliosaitė, 2004).

Tarp tipinių Lietuvos emigrantų motyvų ir bruožų paminėti tokie stūmimo motyvai, kaip sunkumai susirasti darbą, žemas užmokesčio lygis, blogos gyvenimo sąlygos, siekis gyventi kartu su (jau išvykusia) šeima. Traukos veiksniai – kultūrinis suderinamumas, administracinių kaštų mažėjimas dėl mažesnių mokesčių svetur. Dera pastebėti, kad emigracijos srautus svetur po 2004 m. gegužės 1 d. nemaža dalimi nulėmė tokie traukos veiksniai, kaip įdarbinimo politika: pagrindiniai migrantų srautai pakrypo į liberalesnę įdarbinimo politiką priėmusias Angliją ir Airiją, o ne tradiciškai artimesnę Vokietiją (Gliosaitė, 2004)

Pagal socialinę demografinę struktūrą ekonominiais sumetimais labiau linkę išvykti jaunesni asmenys, turintys aukštesnį išsilavinimą, bedarbiai, studentai, samdomi tarnautojai, bet ne vadovai.

Emigracija tiesiogiai priklauso nuo šalies bendros ekonominės situacijos – kol egzistuos pragyvenimo lygio bei pajamų skirtumai, tol iškils paskatos emigruoti, todėl svarbu gerinti bendrą ekonominę situaciją.

1.4. Laisvas asmenų judėjimas Europos Sąjungoje

Europos Sąjungos bendras migracijos politikos esminis bruožas – bet kokių kliūčių asmenų judėjimui iš vienos valstybės narės teritorijos į kitos valstybės narės teritoriją panaikinamas, o „laisvo asmenų judėjimo“ terminas, įtvirtintas Europos Sąjungos teisėje dažnai suprantamas kaip laisvas asmenų judėjimas (Taljūnaitė, 2005).

Laisvas asmenų (darbuotojų) judėjimas yra reglamentuojamas daugelio Europos Sąjungos teisinių dokumentų. Europos bendrijos steigimo (Romos) sutarties preambulėje įrašytas siekis „nuolat gerinti savo tautos gyvenimo ir darbo sąlygas“, o sutarties trečias straipsnis numatė, kad valstybės narės turi panaikinti kliūtis laisvam prekių, paslaugų, asmenų ir kapitalo judėjimui.

Minėtos sutarties 39-42 straipsniai nustato tokias teises kaip vienodą įsidarbinimo tvarką, vienodas teises judėti ir pasilikti bet kurioje ES valstybėje narėje. Sutartimi užtikrinta darbuotojų

judėjimo laisvė ir draudžiama bet kokia diskriminacija dėl pilietybės, kai tai siejasi su darbo sutartimi, atlyginimu bei galimybe įsidarbinti (Treaty Establishing the European Community, 2002). Mastrichto sutartimi buvo įvesta „Europos pilietybės“ sąvoka. Sutarties 18 straipsnis numatė teisę kiekvienam sąjungos piliečiui keliauti ir apsigyventi šalių narių teritorijoje. Pagal 1997 m. Amsterdamo sutarties nuostatas socialinės politikos protokolas inkorporuotas į pagrindinį Europos Bendrijos steigimo sutarties tekstą, kuriame daugiau dėmesio skiriama nuostatoms dėl užimtumo ir socialinės politikos koordinavimo, moterų ir vyrų lygių galimybių, gyvenimo aplinkos kokybės bei sveikatos apsaugos. Reikšmingas šios sutarties naujo skyriaus skirto užimtumo politikai įvedimas. VIII Antraštės dalis – užimtumas (125-130 straipsniai) įtraukė šią politiką į bendrijos tikslų sąrašą ir pavertė ją bendrijos kompetencijos dalimi. 136 straipsnyje teigiama, kad socialinė politika – tai bendrijos ir valstybių narių atsakomybė. Minimi šie tikslai: užimtumo skatinimas, gyvenimo ir darbo sąlygų gerinimas, derama socialinė apsauga, dialogo tarp darbuotojų ir darbdavių siekimas (Labanauskas, 2005).

Europos tarybos reglamentas 1251/70 suteikia teisę ES piliečiams, dirbusiems kitoje nei jų nuolatinio gyvenimo valstybėje narėje pagal Reglamento 1612/68 sąlygas, pasilikti toje valstybėje narėje pabaigus darbinę veiklą, jei sulaukiama pensinio amžiaus arba prarandamas darbingumas.

Laisvas darbo jėgos judėjimas – viena iš laisvių sudarančių bendrosios rinkos pagrindą. Tai didžiulis Europos integracijos laimėjimas – pokario metų ekonominės migracijos pavertimas laisvu darbo jėgos judėjimu (Europos komitetas prie LRV, 2003, p.27).

Laisvas darbo jėgos judėjimas ES piliečiams Sąjungos viduje suteikia galimybę ieškoti geresnių gyvenimo ir darbo sąlygų. Taigi tai skatina galimybes pagerinti individo gyvenimo standartus, kartu sumažinti nuolatinę įtampą ir leidžia pagerinti darbo jėgos, likusios ES neturtingiausiuose regionuose, gyvenimo sąlygas.

Turtingiausioms šalims ir regionams migracija pateikia darbo jėgos, turinčios įtakos jų ekonominiam augimui. Ekonominės darbo jėgos judėjimo liberalizavimas remiasi prielaida, kad panaikinus kliūtis laisvam darbo jėgos judėjimui darbininkai migruos ten, kur yra darbo jėgos stygius ir todėl siūlomas darbo užmokestis yra didesnis. Bendrojoje rinkoje tai skatintų našumą efektyvesnį išteklių paskirstymą.

Tačiau laisvas asmenų judėjimas turi ir trūkumą. Tai sudėtingas įprastos gyvenimo vietos pakeitimas, vietinių gyventojų nedraugiškumas atvykusiųjų atžvilgiu, emigracijos regionų nuskurdimas dėl žmogiškųjų išteklių netekimo, padidėjęs socialinių paslaugų poreikis imigracijos regionuose.

Laisvas darbo jėgos judėjimas nėra panacėja įvairioms problemoms spręsti, jis turi būti paremtas socialinėmis priemonėmis, remti migrantus ir jų šeimas. Be to jis turi būti susietas su efektyvia regionine politika, įgaliojančią sukurti darbo vietas nepalankiausiuose regionuose.

Laisvas judėjimas neapsiriboja vien darbo jėga. Visi piliečiai turi teisę judėti ir laisvai apsistoti šalių narių teritorijoje. Ši teisė praktiškai įgyvendina Europos pilietybę. Europos šūkis sukurti Europoje mobilią erdvę, kurioje judėjimas yra ne tik juridinė teisė, bet ir kasdieninė Europos žmonių realybė.

Kaip jau minėjau Europos bendrijos steigimo sutartis turėjo tikslą sukurti bendrąją darbo rinką, kurioje darbo jėga judėtų be apribojimų ir nacionalinės diskriminacijos, galėtų apsistoti ir likti teritorijoje, kur įdarbinta.

Taryba patvirtino taisykles (1961 m.), skirtas preliminarioms priemonėms darbo jėgai laisvai judėti, užtikrinti ir direktyvą, reglamentuojančią šio judėjimo procedūras ai administravimą. Laisvo darbo jėgos judėjimo priemonės teisiškai įgyvendintos kartu su muitų sąjungos sukūrimu 1968 m. ir ši laisvė buvo 1994 m. pritaikyta visai Europos ekonominei erdvei. 1970 m. Komisijai patvirtinus nuostatas leidžiančias darbuotojams pasilikti šalyje ir po darbo sutarties nutraukimo ar pasibaigimo.

Socialinio saugumo užtikrinimas yra viena iš prielaidų efektyviam darbo jėgos judėjimui ir apsistojimui. Nuo 1958 m. migrantai darbuotojai turi tokias pat teises į socialines garantijas kaip ir juos priimančios šalies gyventojai. Jų vaikai gauna tokią pat paramą kaip ir šalies vaikai, ir pensininkams skaičiuojamos pensijos jų viso darbo laiko bendrijos šalyse pagrindu.

Bendrajai darbo rinkai sukurti labai svarbu, kad potencialūs migrantai gautų informacijos apie Bendrijoje esančias laisvas darbo vietas, ir reikiamą jiems užimti kvalifikaciją. Be patariamųjų ES institucijų, numatytų ES sutartyje, veikė 1989 m. Europos komisijos iniciatyva įsteigta įdarbinimo ir konsultavimo darbo klausimai agentūra Sedoc. Šios agentūros tikslas buvo – teikti informaciją apie darbo vietas ieškantiems darbo ir padėti Europos darbdaviams rasti tinkamus darbuotojus. 1994m. Sedoc agentūra buvo pakeista kompiuterizuota Eures, skirta keistis informacija apie laisvas darbo vietas valstybėse narėse. Šių dviejų agentūrų įkūrimas buvo svarbus žingsnis šalinant kliūtis laisvam darbuotojų judėjimui ES teritorijoje ir plėtojant bendrą užimtumo politiką. Lietuvoje taip pat veikia Eures biuras, tačiau nepaisant ambicingų tikslų šis biuras daugiausiai padeda įsidarbinti nekvalifikuotiems darbuotojams. Todėl 2003 m. buvo įkurta EPSO (Europos personalo atrankos tarnyba) rengiantis ES plėtrai nuo 15 iki 25 valstybių narių, kuri įvyko 2004m. gegužės 1 d. Įsteigus tarnybą svarbiausias jos prioritetas buvo rengti viešus konkursus naujųjų valstybių narių piliečiams, kad būtų sparčiai rasta daug kompetentingų potencialių darbuotojų iš šių šalių.

ES laisvas darbo jėgos judėjimas ieškant darbo ir steigiant savo verslą grindžiamas tais pačias principais. Įsteigimo laisvė apima teisę siekti veiklos kaip asmeniui, sukuriančiam sau darbo vietą ir teisę įsteigti ir valdyti įmonę pagal šalies, kurioje steigiama įmonė nacionalinius reikalavimus. Taip pat yra apibrėžiama antrinio įsteigimo laisvė, t.y. agentūrų, skyrių, filialų įsteigimas. Įsteigimo laisvė draudžia taikyti užsieniečiams specialius reikalavimus grindžiamus viešąja politika, saugumu ar sveikatos apsauga.

Skirtingai nei laisvė teikti paslaugas, susijusias su laisvu asmenų judėjimu, kur asmuo siekia ekonominio aktyvumo kitoje šalyje kaip savarankiškai dirbantis asmuo, neįdarbinantis kitų asmenų, įsteigimo teisė reikalauja nustatyti ekonominę veiklą šalyje narėje, nuolatinai įsiskurti toje šalyje ir steigti verslą pagal toje šalyje veikiančias įmonių formas. Galima kliūtis šiai laisvei neturinti diskriminacinio pobūdžio yra įvairūs nacionaliniai reikalavimai darbuotojų ir vadovų išsimokslinimai, detalizuoti reikalavimai pradėti gamybos ar prekybos veiklą. Darbuotojai turi laikyti papildomus skirtingus egzaminus kvalifikacijai patvirtinti, o tai realiai apriboja laisvę, darbo jėgos judėjimą. Abipusis diplomų, sertifikatų ar kitų kvalifikacijos įrodymų pripažinimas yra susijęs tiek su įsisteigimo laisve tiek su profesiniu mokymu. Nepaisant šio dvigubo intereso Bendrijoje iki šiol nepasiekta didelės pažangos sprendžiant šį klausimą. Nors 1998 m. Taryba priėmė direktyvą, kuri apibrėžia abipusio pasitikėjimo tarp šalių narių principus, universiteto studijų palyginamumo tarp šalių narių principus, diplomų abipusį pripažinimą prieš pretenduojant į darbo vietas ir skirtumų tarp šalių narių, ypač mokymo srityje, kompensavimo profesine patirtimi principą. Ši sistema reiškia, kad asmenys tam, kad jų kvalifikacija būtų pripažinta visose šalyse narėse ir jiems būtų leista veikti be kliūčių turi atitikti tam tikrą minimumą sąlygų (kvalifikacijos, minties ir profesinio išsimokslinimo).

Lietuva nemažai padarė rengdamasi ES narystei laisvo asmenų judėjimo srityje. Buvo pakeisti nacionaliniai teisės aktai. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 32 straipsnis garantuoja, kad pilietis gali laisvai judėti ir pasirinkti gyvenamąją vietą Lietuvoje ir gali laisvai išvykti iš Lietuvos. Ši teisė gali būti apribojama jeigu tai būtina valstybės saugumui, žmonių sveikatai apsaugoti, taip pat vykdant teisingumą. LR Konstitucijos 98 straipsnis numato, kad kiekvienas žmogus gali laisvai pasirinkti darbą bei verslą ir turi teisę turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti teisingą apmokėjimą už darbą, socialinę apsaugą nedarbo atveju. Pašalintos kliūtys ES piliečiams apsigyventi ir įsidarbinti Lietuvoje bei būti profesinių sąjungų nariais (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 2011). Sutvarkyta diplomų ir profesinių kvalifikacijų pripažinimo sistema. Kaip jau minėjau, įkurtas konsultantų tinklas bei informavimo apie darbą ES sistema. Vykdomi laisvo asmenų judėjimo pasiekimų tyrimai bei vertinimai.

Laisvas darbuotojų judėjimas tarp ES šalių narių dar yra reglamentuojamas dvišaliais arba daugiašaliais susitarimais. Tokius tarpusavio susitarimus yra priėmusios Skandinavijos šalys bei

Didžioji Britanija ir Airija, o senosios ES narės gali taikyti pereinamuosius laikotarpius laisvam asmenų judėjimui iš dešimties naujųjų ES šalių. Nuo 2004 m. darbuotojams iš Lietuvos paribojimų (pereinamuoju laikotarpių) netaiko Jungtinė Karalystė, Airija bei Švedija, nuo 2006 m. sušvelnintus apribojimus taiko Danija, Norvegija bei Italija, o nuo 2007 m. dar ir Nyderlandai. Nuo 2008 m. liepos 1 d. Prancūzijoje atveriamos darbo rinkos sienos aštuonioms naujokėms, kurios prie Bendrijos prisijungė 2004 m., tame tarpe ir Lietuvai. Nuo 2011 m. t.y. po 7 metų nuo įstojimo, Vokietija užtikrino laisvą darbuotojų judėjimą visoms naujoms narėms, tame tarpe ir Lietuvai. 15 senųjų ES valstybių narių gali atverti savo darbo rinkas 2004 m. gegužės 1 d. į ES įstojus 10 valstybių narių (Čekijai, Estijai, Kiprui, Latvijai, Lietuvai, Vengrijai, Maltai, Lenkijai, Slovėnijai ir Slovakijai), o 2007 m. sausio 1 d. – 2 valstybių narių (Bulgarijai ir Rumunijai) šalių darbuotojams trimis pereinamojo laikotarpio etapais. Vis dėlto pereinamojo laikotarpio tvarkos negalima taikyti ilgiau kaip 7 metus (žr. 2 priedą) (Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija, 2011). Pereinamieji laikotarpiai netaikomi, jei ketinama gyventi kitoje valstybėje studijų tikslais bei tiems, kurie patys susikuria darbo vietą, išskyrus savarankiškai dirbančius asmenis, teikiančius tam tikras paslaugas.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvai tapus ES nare, šalies gyventojai turi daug palankesnes sąlygas įsidarbinti kitose šalyse narėse nei iki įstojimo į ES. Nors dėl pereinamųjų laikotarpių kai kuriose senosiose ES šalyse narėse toks laisvas asmenų judėjimas, kokį jį reglamentuoja pirminės ES teisės, Lietuvai buvo taikomas ribota apimtimi, pastarieji ribojimai suponuoja mintį, kad senosios šalys narės tikėjosi didelių migracijos srautų iš naujųjų šalių narių ir todėl taikė minėtus apribojimus. Be to ES teisė įtvirtina liberalų migracijos, laisvo asmenų judėjimo ir įdarbinimo politikos modelį. LR Konstitucija įtvirtina panašias nuostatas. Kita vertus, skirtingos administracinės procedūros, skirtingi laisvo asmenų judėjimo apribojimai tarp skirtingų šalių gali nulemti tai, kad migracijos srautai ES teritorijos viduje nėra detaliai fiksuojami ir todėl duomenys apie migraciją yra spontaniški. Lietuvos atveju įsidarbinimo ir laisvo judėjimo ES teritorijoje ribojimai buvo laikina kliūtis bendriesiems migracijos srautams, tačiau kiekybiškai matuojant įsidarbinimo ES valstybėse paslaugas teikiančių kompanijų sektoriaus klestėjimą, galima daryti prielaidą, kad emigracija spartėja naikinant laisvo asmenų judėjimo kliūtis.

1.5. Tarptautinės migracijos problema Lietuvoje

Kaip ir daugelyje Vidurio ir Rytų Europos šalių, Lietuvoje vykstanti politinė, socialinė ir ekonominė transformacija padarė esminį poveikį tarptautinės migracijos procesui (A. Sipavičienė, 2006).

Šiandieninė postkomunistinių valstybių piliečių emigracija – persikėlimas gyventi iš vieno krašto į kitą – tai dinamiškas ir įvairialypis moderniosios tarptautinės migracijos procesas, ypač turint omenyje tai, jog šiuolaikinėje visuomenėje migracija nėra izoliuota nuo pasaulyje vykstančio migrantų srautų judėjimo. Tarptautinė Lietuvių migracija yra dalis vientisos, globalioje bendruomenėje besireiškiančių pokyčių grandinės. Tačiau migracija tapo viena opiausių Lietuvos migracijos problemų. Pastaruoju metu ši problema dažnai visuomenėje laikoma nekarine grėsme Lietuvai. Emigracija traktuojama kaip grėsmė šalies plėtrai, ekonomikos augimui, egzistuojančioms socialinėms struktūroms bei tradiciniam gyvenimo būdui (Kriaučionytė, 2006).

Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2010 m. iš Lietuvos emigravo 83,2 tūkst. šalies gyventojų, tai 61,2 tūkst. daugiau negu 2009 m. Vidutiniškai per metus 1000 gyventojų teko 25,3 emigranto (2009 m. – tik 6,6). Emigrantų skaičiaus padidėjimui 2010 m. turėjo įtakos Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatyme nustatyta prievolė nuolatiniams šalies gyventojams mokėti privalomojo sveikatos draudimo įmokas. Savo nuolatinės gyvenamosios vietos keitimą iš Lietuvos į užsienio valstybę galėjo deklaruoti ir tie, kurie gyveno užsienyje jau anksčiau. Tačiau Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2009 m. sausio–spalio mėnesiais iš Lietuvos savo išvykimą deklaravo 18 255 žmonės – tai daugiau nei per visus 2008 m., kada savo išvykimą deklaravo 17 tūkstančių Lietuvos gyventojų, ir daugiau nei bet kuriais ankstesniais metais per nepriklausomybės laikotarpį. Oficialiais duomenimis, 1990–2010 m. iš Lietuvos emigravo per pusę milijono Lietuvos gyventojų. Dauguma jų – jaunimas. Emigracijos mastai iki šiol ne tik dideli, bet dar ir didėja.

Tokia intensyvi emigracija, vertinant tik kiekybinę šio proceso pusę turi didelę įtaką gyventojų skaičiaus pokyčiams. Gyventojų skaičiaus mažėjimą galima akcentuoti kaip vieną iš emigracijos problemų. Intensyvūs migracijos procesai turi nemažą įtaką gyventojų etninės struktūros pokyčiams. Dažnai akcentuojama problema – nutautėjimo grėsmė. Lietuviai išvyksta su šeimomis, dažniausiai savo vaikus leidžia į ne lietuviškas mokyklas, pamiršta papročius bei lietuviškas tradicijas, kurios tampa nereikšmingos lietuvių migrantų gyvenime. Dažnai migrantas siekdamas ekonominės naudos nepaiso (arba neturi galimybės paisyti) socialinių migracijos pasekmių. Dėl dalinės migracijos, kai vyksta vienas arba abu tėvai dirbti į užsienį, o branduolinė šeima lieka Lietuvoje, silpnėja šalies socialinis kapitalas – šeima. Silpnėja šeimos kaip vertybės samprata, šeimos nestabilumo jausmas.

Nelegali migracija taip pat sukelia nemažai problemų. Dvi didžiausios tokių problemų grupės yra nelegalių migrantų srautai į/per Lietuvą ir Lietuvos piliečių nelegali migracija į kitas valstybes.

Vyraujant nelegaliai migracijai padidėja prekyba moterimis. Viena vertus materialiniai nepritekliai, bedarbystė, socialinio aprūpinimo sistemos spragos bei informacijos apie šią problemą stoka skatina prekybą moterimis. Tikėtina, kad išliekant itin palankioms gyventojų migracinėms

nuostatoms ir nesikeičiant ekonominei šalies situacijai, prekybos moterimis problema Lietuvoje išliks labai aktuali ir artimoje ateityje.

Dar viena aktuali migracijos problema – jaunų žmonių praradimas. Šis faktas netolimoje ateityje gali turėti labai rimtų pasekmių, nes sudarys demografinę visuomenės struktūrą, t.y. liks tik pensinio amžiaus žmonės, mažės gimstamumas bei šeimos raida, tiek ir darbo ištekliai, kuriuos reikės importuoti iš trečiųjų šalių.

Vykstant tarptautiniams darbo rinkos liberalizavimo procesams Lietuva susiduria ne tik su emigracijos, bet ir su ypač aktualia „protų nutekėjimo“ problema. Tai reiškia, kad nerasdami savo lūkesčių patenkinančios darbo aplinkos, šalį palieka geriausi įvairių sričių specialistai, šitaip mažėja Lietuvos intelektualinis kapitalas. Tuo tarpu būtent nuo šios produktyviausios visuomenės dalies efektyvaus panaudojimo priklauso bendro šalies gyvenimo lygio augimas ir socialinių bei ekonominių šalies problemų sprendimas.

Galėčiau teigti, kad ekonominė migracija jau keletą metų išlieka viena aktualiausių migracijos problemų. Lietuvai tapus ES nare atsivėrė galimybės laisvam asmenų judėjimui. Tai paskatino daugelį žmonių migruoti į ES šalis, kad galėtų pagerinti savo materialinę padėtį bei gyvenimo sąlygas. Išryškėja darbo migracija, kurios pagrindiniai veiksniai yra ekonominiai. Lietuvoje sunku rasti gerai apmokamą darbą, patenkinti savo poreikius bei siekti aukštesnės kvalifikacijos. Susidarius dabartinei ekonominei situacijai Lietuvoje net pusė darbo migrantų darbą užsienyje vertina kaip vienintelį skurdo ir nevilties sprendimą.

Apibendrinus emigracijos problemas (gyventojų skaičiaus mažėjimas, amžiaus struktūros deformacija, darbo jėgos trūkumas, nutautėjimo grėsmė, socialinės migracijos pasekmių, ypač šeimai, vaikams, protų nutekėjimas, prekyba žmonėmis, nelegali migracija) su kuriomis susiduria Lietuvos gyventojai, galima teigti, kad emigracijos problema susijusi su ekonomine socialine padėtimi Lietuvoje, ir šią problemą reikėtų spręsti valstybiniu lygiu.

2. EMIGRACIJOS IŠ LIETUVOS ANALIZĖ 1990 – 2011 M.: MASTAI, PRIEŽASTYS, PASEKMĖS, POVEIKIS EKONOMIKAI

2.1. Emigracijos mastai ir struktūra

2.1.1. Tarptautinės migracijos dinamika Lietuvoje (1990-2010 m.)

Statistiniai duomenys parodo XX a. paskutinio dešimtmečio atsiradusią ryškią tautinės migracijos Lietuvoje tendenciją, kai imigracija sumažėjo, o emigracija išaugo.

Po nepriklausomybės atgavimo iš Lietuvos daugiausiai emigravo rusų tautybės repatriantai. Sovietų Sąjungos laikotarpiu į Lietuvą kiekvienais metais imigruodavo 6-8 tūkst. rusų. Tokia tendencija bendra ir kitoms Baltijos valstybėms. Po nepriklausomybės atgavimo iš Baltijos valstybių repatrijavo ir buvę Ukrainos ar Baltarusijos gyventojai. 1992 m. iš Lietuvos išvyko daugiausiai – 21000 repatriantų. Repatriacija buvo susijusi ir su Sovietinės armijos išvedimu iš Lietuvos teritorijos 1993 m. Greta repatriacijos į NVS valstybes naujų Rytų Europos valstybių migracija pasižymėjo panašiais ankstyvosios migracijos į vakarus bruožais. Tyrėjai išskiria šiuos pagrindinius Centrinės ir rytų Europos valstybių migracijos bruožus iki 1997 m. (K. Romaniszyn, 1997):

- Dauguma migrantų keliavo į vakarus ir trumpam laikui (virš 80 proc. kelionių nesiekė vieno mėnesio).
- Daugiausiai tai buvo smulkių verslininkų kelionės pirkti prekių pardavimui Lietuvoje. Tokios kelionės sudarė 35,6 proc. visų užsienio kelionių 1992-1995 ,.
- Tuo laikotarpiu atsirado ir trumpalaikės darbo gamyboje ar statyboje užsienyje kelionės. Tokių kelionių iš Lietuvos – apie 25,5 proc.
- Migracija charakterizuojama kaip nelegali arba pusiau legali.
- Siunčiančių valstybių ekonominiai sunkumai kūrė paskatas ieškoti trumpalaikių sezoninių ir daugiausia nelegalių darbų siekiant patenkinti vartojimo ir būsto poreikius.
- Dauguma migrantų – jauni, išsilavinę vyrai.
- Ekonominiai migrantai ir prekiautojai pirmiausia migravo į Lenkiją, Vokietiją, mažiau į Skandinaviją ir į JAV (daugiausia ilgalaikiai migrantai, dėl sudėtingos įvažiavimo procedūros ir kelionės sąnaudų).

Duomenys apie realius migracijos srautus nuo 1990 m. srautus skiriasi priklausomai nuo šaltinio ir skaičiavimo metodikos. Lietuvos Statistikos Departamentas vertina, jog 1990-1996 m.

kasmet emigravo apie 20-30 tūkst. Gyventojų, 1997-1999 m. migracijos balansas nežymiai yra teigiamas. Po gyventojų surašymo Statistikos Departamentas pakoregavo ankstesnius duomenis, kurie parodė, jog nuo 1990 m. migracijos saldo neigiamas ir kasmet sudarė daugiau nei 20 000 emigrantų per metus (žr. 3 lent.). Dešimto dešimtmečio pradžioje išvykstančiųjų skaičius išaugo dėl politinių pokyčių Lietuvoje ir aukščiausia lygį pasiekė 1992 m., o vėliau emigracija vėl pradėjo mažėti. Žemiau pateiktoje lentelėje matome, kad Lietuvos gyventojų emigracija sparčiai sumažėjo po 2000 m. Tokį imigracijos ir emigracijos rodiklį įtakojo tai, kad po 2000 m. remiamasi tik gyventojų registracija, o ankstesni duomenys yra koreguoti pagal gyventojų surašymo rezultatus.

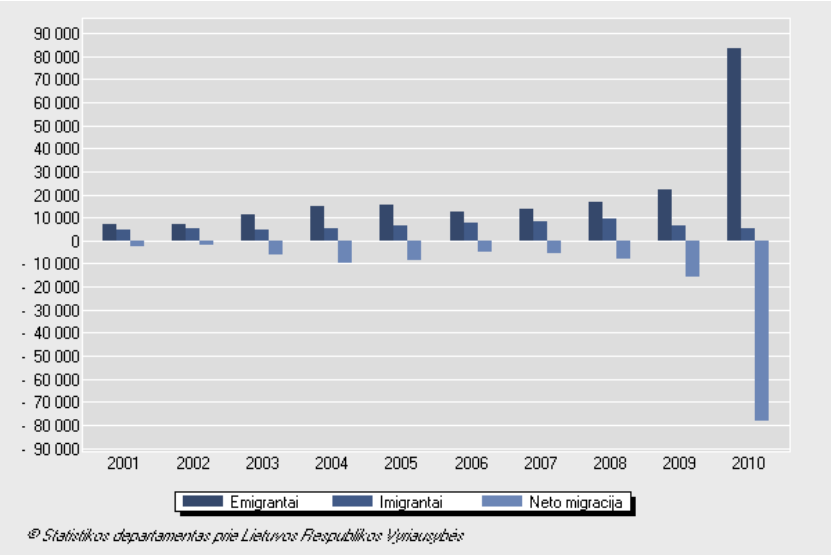
3 lentelė. Gyventojų tarptautinė migracija (1990-2010 m.)

	Imigravo	**Emigravo**	**Migracijos saldo**
1990	14744	23592	-8848
1991	11828	22503	-10675
1992	6640	31972	-25332
1993	2850	26840	-23990
1994	1664	25859	-24195
1995	2020	25688	-23668
1996	3025	26394	-23369
1997	2536	24957	-22421
1998	2706	24828	-22122
1999	2679	23418	-20739
2000	1510	21816	-20306
2001	4694	7253	-2559
2002	5110	7086	-1976
2003	4728	11032	-6304
2004	5553	15165	-9612
2005	6789	15571	-8782
2006	7745	12602	-4857
2007	8609	13853	-5244
2008	9297	17015	-7718
2009	6487	21970	-15483
2010	5213	83157	-77944

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011

Pastarąjį dešimtmetį labai keičiasi migracijos kryptys ir mastai. 2004 m. Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, įsigaliojo laisvas asmenų judėjimas, kas paskatino darbo jėgos emigraciją. Didėja neigiamas migracijos saldo, emigrantų daugumą sudaro darbingo amžiaus gyventojai. Tai lemia Lietuvos gyventojų skaičiaus mažėjimą. Statistikos departamento duomenimis 2010 metų pradžioje Lietuvoje gyveno 3 mln. 329 tūkst. gyventojų - tai 20,9 tūkst. mažiau negu 2009 metų pradžioje. 2000

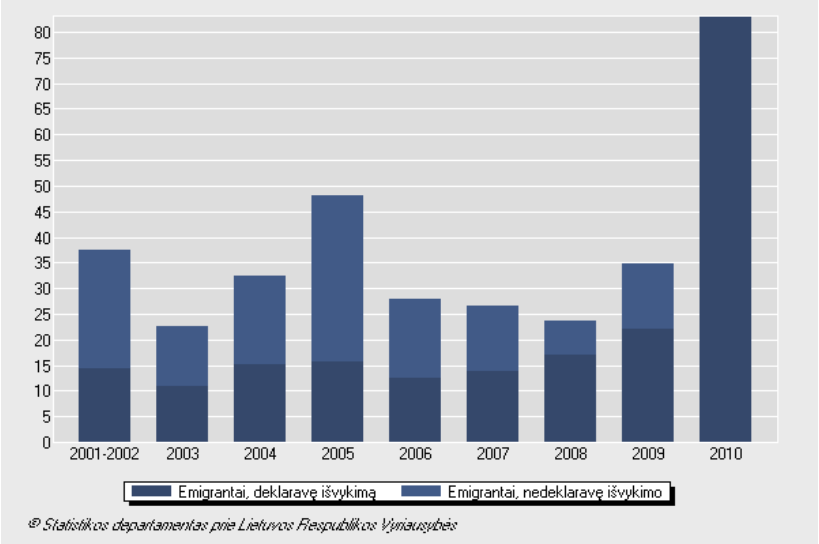
– 2008 gyventojų sumažėjo 136,9 tūkst., arba 3,9 proc. Per 2001-2010 m. iš Lietuvos emigravo 204,7 tūkst. šalies gyventojų, imigravo – 64,2 tūkst. žmonių. (žr. 1 pav.).

1 pav. **Lietuvos piliečių emigracija imigracija ir migracijos saldo (asmenys)**

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011

Emigracija Lietuvoje yra beveik dukart didesnė nei imigracija. Svarbu pažymėti, kad šie duomenys – tai registruota migracija – žmonės, kurie pranešė apie adreso pasikeitimą, ir jie sudaro tik dalį migravusiųjų. Nors tokia prievolė ir yra numatyta Lietuvos teisės aktų, ES ribose laisvai judantys Lietuvos piliečiai dažnai jos nepaiso. Statistikos departamento atliekami nedeklaruotos migracijos tyrimai parodo, kad tik kas antras trečias Lietuvos gyventojas emigruodamas deklaruoja savo išvykimą (žr. 2 pav.).

2 pav. **Deklaruotos ir nedeklaruotos emigracijos srautai Lietuvoje (tūkst.)**

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011

Eurostato duomenimis Lietuva pagal emigracijos mastą yra pirmoji Europos Sąjungoje. Išankstiniais duomenimis, 2009 m. neigiamas migracijos saldo (emigravusiųjų ir imigravusiųjų asmenų skaičiaus skirtumas) 1000 gyventojų buvo tik keturiose ES valstybėse narėse – Lietuvoje (-2,3), Latvijoje (-1,1), Lenkijoje (-0,4) ir Bulgarijoje (-0,2).

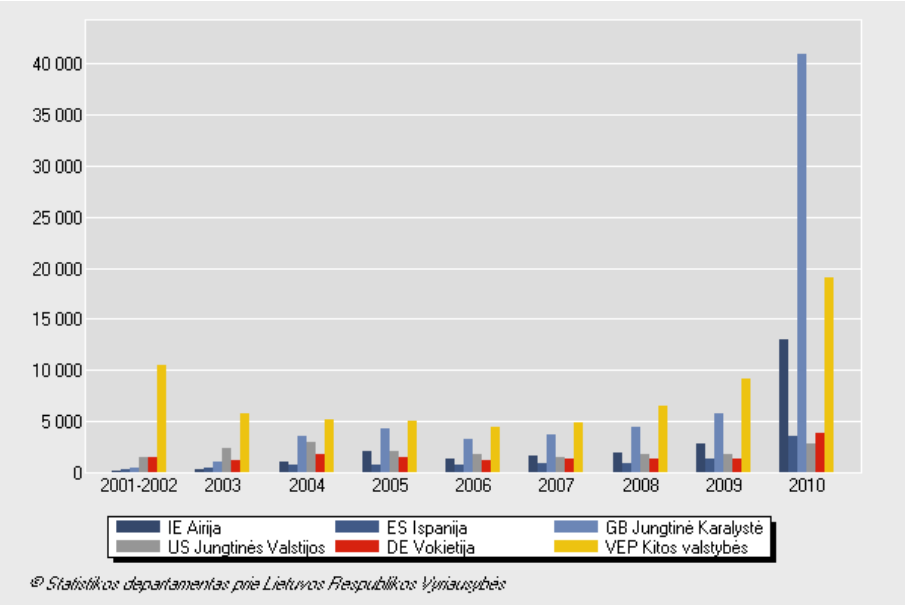
2.1.2. Emigracijos struktūra pagal šalis

Per pastaruosius 18 metų (1990 - 2008) iš Lietuvos emigravo beveik pusė milijono žmonių, apie 20 proc. darbingo amžiaus gyventojų. Tikslesnių duomenų Lietuvos statistikos departamentas neskelbia, nes visi išvažiuodami svetur gyventi neišsiregistruoja ir ne visi sugrįžę praneša. 1990 – 1993 m. emigraciniai srautai buvo į Rusiją, Baltarusiją, Ukrainą ir kitas Sovietų Sąjungos Respublikas. Ir 1999 m. ir 2000 m. duomenys patvirtina, kad emigracija į NVS valstybes buvo pagrindinis legalių migrantų iš Lietuvos tikslas. Emigracija į Vakarų valstybes buvo nedidelė. 1990 m. emigracija iš Lietuvos į Vakarų šalis sudarė 12,3 proc., o 2000 m. išaugo iki 45,5 proc. Pagrindinės darbo migrantus iš Lietuvos priimančios valstybės tapo JAV, Vokietija, Lenkija, Airija, Didžioji Britanija, Danija ir Švedija. Įvairiais vertinimais 1998 – 2000 m. beveik 50 proc. migrantų patraukė į Lenkiją, Vokietiją ir JAV. Į Didžiąją Britaniją išvyko 8,7 proc., Daniją – 6,2 proc. ir Švediją – 5,6 proc. migrantų. Iš viso iki 2004 m. gegužės priskaičiuota apie 195 000 emigrantų (Gruževskis, 2006).

2003 – 2004 m. pagrindinės priimančios valstybės buvo Vokietija, Ispanija, Didžioji Britanija ir JAV. 2004 m. prisijungimo prie ES metais emigrantų dalis į darbo rinką atvėrusias Didžiąją Britaniją ir Airiją padidėjo daugiau nei du kartus (žr. 3 pav.). Istoriškai emigracija į Jungtinę Karalystę ir Airiją yra palyginti naujas reiškinys, kurį lėmė politinės-ekonominės aplinkybės: šios šalys nuo pat 2004 m. netaikė apribojimų darbuotojams iš 2004 m. prisijungusių ES narių. Taip pat svarbus ir kalbinis veiksnys: kaip pirmą ar antrą užsienio kalbą, anglų kalbą moka nemaža dalis šalies gyventojų. Tačiau ilgainiui migraciją į minėtąsias šalis paaiškina ir migracijos tinklo teorija – vykstama ten, kur jau gyvena gausios lietuvių bendruomenės, yra keletas darbą susirasti padedančių agentūrų, socialiniuose tinkluose nesunku surasti asmenų, kurie jau yra ten dirbę.

Nuo 2004 m. patraukliausios emigrantams yra Europos Sąjungos valstybės narės. 2008 m. kaip ir 2006 m., apie du trečdaliai emigrantų išvyko į Europos Sąjungos valstybes: Jungtinę Karalystę (33 proc. išvykusiųjų, palyginti su bendru emigrantų skaičiumi), Airiją (16 proc.), Vokietiją (8 proc.), Ispaniją (4 proc.), Daniją (3 proc.). Lietuvos gyventojai emigruoja ir į Jungtines Amerikos Valstybes

(11 proc. išvykusiųjų), Rusijos Federaciją (7 proc.), Baltarusiją (5 proc.). Ši priimančių valstybių populiarumo tendencija jau nesikeičia kelerius metus (žr. 3 pav.)

3 pav. **Emigrantai, deklaravę išvykimą pagal busimąją gyvenamąją vietą (asmenys)**

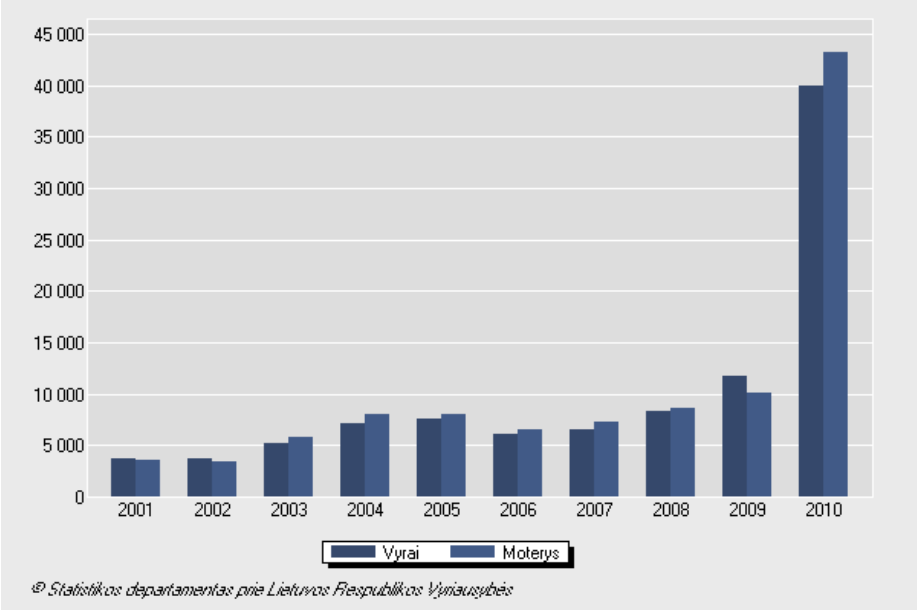
Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011

2009 m. daugiau negu trečdalis emigrantų išvyko į Jungtinę Karalystę, o pernai – kas antras. Į Airiją 2009 m. emigravo 14 procentų visų emigrantų, o 2010 m. – 15,7 procento. Padidėjo emigravusiųjų į Norvegiją skaičius – nuo 0,8 tūkst. 2009 m. iki 4,9 tūkst. 2010 m. pagal emigrantų skaičių Norvegija buvo trečioji. 2010 m. 4,6 procento visų emigrantų tikslo šalimi rinkosi Vokietiją, 4,3 procento – Ispaniją, 3,3 procento – Jungtines Amerikos Valstijas, 2 procentai – Švediją, 1,8 procento – Rusijos Federaciją ir 1,7 procento – Baltarusiją. Taigi 2010 metais pagrindinės tikslo šalys išliko Didžioji Britanija, Airija, Ispanija, Jungtinės Amerikos Valstijos, kuriose jau yra susikūrusios stiprios lietuvių bendruomenės. 2010 m. taip pat išaugo emigracija į Skandinavijos šalis, ypač Norvegiją.

2.1.3. Emigracijos struktūra pagal lytį ir amžiaus grupes

Per pastaruosius dvidešimt metų (nuo 1990 m.) iš Lietuvos emigravo daugiau nei pusė milijono gyventojų. 2001 metais emigrantų, deklaravusių išvykimą 3721 tūkst. sudarė vyrai, o 3532 tūkst. sudarė moterys. O nuo 2003 metų emigrantų statistikos struktūroje persveria moterys, kurių iki pat 2009 metų emigravo daugiau negu vyrų. Bet 2009 metais ši padėtis vėl pasikeitė ir daugiau emigrantų,

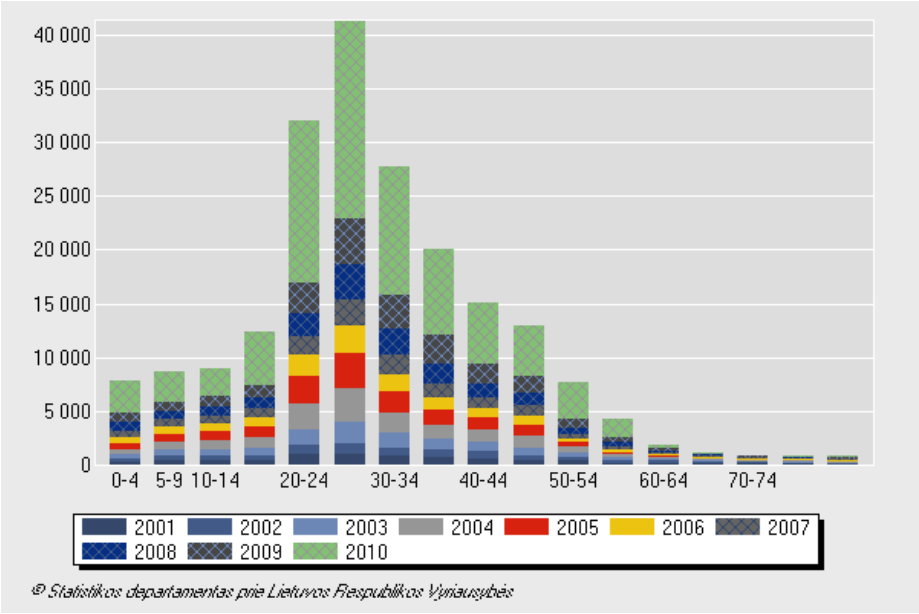
deklaravusių savo išvykimą, sudarė jau vyrai – 11811 tūkst., o moterų – 10159 tūkst. (žr. 4 pav.) 2010 m. emigravo 43,2 tūkst. moterų ir 40 tūkst. vyrų. 2010 m. beveik 70 procentų 18 metų ir vyresnio amžiaus emigravusių moterų niekada negyveno santuokoje, buvo išsituokusios ar našlės, trečdalis – buvo ištekėjusios (2009 m. – atitinkamai 65 ir 35 procentai). Kas antras emigravęs šio amžiaus vyras 2010 m. niekada negyveno santuokoje, 38,9 procento buvo vedę, 10,8 procento – išsituokę ir našliai (2009 m. – atitinkamai 39,48 ir 13 procentų).

4 pav. **Emigrantų deklaravusių išvykimą iš Lietuvos skaičius pagal lytį (asmenys)**

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011

2005–2008 m. iš Lietuvos emigravo 126,1 tūkst. gyventojų, iš jų jaunimo (15–29 metų amžiaus) 51,5 tūkst. (40,8 proc. visų emigrantų). Migruoja daugiausia jauni darbingo amžiaus žmonės: kas antras migrantas yra 20-34 metų amžiaus. Ši tendencija išlieka gana stabili nuo 2001 m. 2008 m. penktadalį visų emigrantų sudarė 25-29 metų amžiaus gyventojai, 13 proc. - 20-24 metų, 14 proc. - 30-34 metų, 2007 m. - atitinkamai 18, 13 ir 14 proc. Kas šeštas emigrantas buvo iki 18 metų amžiaus (2007 m. - kas penktas). Pagyvenę gyventojai (60 metų ir vyresnio amžiaus) 2008 m. sudarė 3 proc. visų emigrantų, 2007 m. - 4 proc. (žr. 5 pav.)

5 pav. **Emigrantų deklaravusių išvykimą iš Lietuvos skaičius pagal amžiaus grupes (asmenys)**

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011

Per paskutiniuosius dvejus metus kas antras emigrantas buvo 20–34 metų amžiaus. 2010 m. 18,5 tūkst. (22,3 proc.) emigrantų buvo 25–29 metų amžiaus, 15,1 tūkst. (18,2 proc.) – 20–24 metų, 12 tūkst. (14,4 proc.) – 30–34 metų amžiaus. Pernai 35–54 metų amžiaus žmonės sudarė ketvirtadalį visų emigrantų, 2009 m. – trečdalį. Kas aštuntas emigrantas buvo vaikas iki 18 metų amžiaus (2009 m. – kas septintas). Pagyvenę (60 metų ir vyresnio amžiaus) gyventojai 2009–2010 m. sudarė 2,6–0,9 procento visų emigrantų.

Apibendrinant galima pastebėti, lyties atžvilgiu išlieka stabili tendencija, kai iš Lietuvos daugiausiai emigruoja moterų nei vyrų, o taip pat dėl emigracijos Lietuva praranda daug jaunų darbingo amžiaus gyventojų. 77 proc. emigrantų yra 15-44 metų. Tarp Lietuvos gyventojų tokio amžiaus žmonės sudaro tik 43 proc. visų gyventojų. Ilgainiui jaunų žmonių mažėjimas dėl emigracijos sukelia rimtas demografines problemas, nes vis mažesnis dirbančiųjų skaičius turi išlaikyti didesnį nedirbančiųjų skaičių. Atvirkštinė tendencija matoma lyginant vyresnio amžiaus emigrantų ir Lietuvos gyventojų skaičių. Tarp emigrantų 65ir vyresnių metų žmonių yra vos 1 proc. Tuo tarpu tarp Lietuvos gyventojų jie sudaro 16 proc.

2.1.4. Emigracijos iš Lietuvos šuolis 2009 - 2011 m.

2004-2009 m. vidutiniškai per metus iš Lietuvos emigruodavo 16 tūkst. žmonių. 2010 m. šis skaičius gerokai išaugo – išvykimą deklaravo 83 tūkst. migrantų. Vidutiniškai per metus 1000 gyventojų teko 25,3 emigranto. 2009 metais emigravo 61,2 tūkst. mažiau negu 2010 metais, ir tada

1000 gyventojų teko tik 6,6 emigranto. 2001-2010 metais iš Lietuvos emigravo 204,7 tūkst. šalies gyventojų.

Emigrantų skaičiaus padidėjimui 2010 metais turėjo įtakos Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatyme nustatyta prievolė nuolatiniams šalies gyventojams mokėti privalomojo sveikatos draudimo įmokas. Savo nuolatinės gyvenamosios vietos keitimą iš Lietuvos į užsienio valstybę galėjo deklaruoti ir tie, kurie gyveno užsienyje jau anksčiau.

Balandžio-rugpjūčio mėnesiais statistiniai emigracijos srautai iš Lietuvos buvo didžiausi. Per mėnesį vidutiniškai savo išvykimą deklaravo 10,7 tūkst. emigrantų. Paskutinius keturis 2010 metų mėnesius deklaruotos emigracijos srautai sumažėjo – nuo 8,4 tūkst. emigrantų rugsėjo mėnesį iki 4,0 tūkst. – gruodžio mėnesį. Savaime suprantama, kad 2010 metais emigraciją didino sunkėjanti ekonominė padėtis, didėjanti bedarbystė, apsunkintos verslo sąlygos. Emigracija statistiškai mažina bedarbystę, tačiau kenkia tautos būsenai. Šalis netenka energingesnių, veiklesnių žmonių, mokslo, kultūros ir meno darbuotojų, kurie praradę pajamų šaltinius yra priversti palikti savo tėvynę.

Lietuvos statistikos departamentas praneša, kad išankstiniais 2011 m. visuotinio gyventojų ir būstų surašymo duomenimis, 2011 m. kovo 1 d. Lietuvoje buvo 3 mln. 54 tūkst. nuolatinių gyventojų. 2001 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenimis, Lietuvoje gyveno 3 484 tūkst. gyventojų, taigi per dešimtmetį šalies gyventojų skaičius sumažėjo 12 proc. (430,2 tūkst.). Labiausiai gyventojų sumažėjo dėl emigracijos (76 proc.) – per pastarąjį dešimtmetį iš šalies išvyko 328, 3 tūkst. gyventojų. Didelę įtaką gyventojų skaičiaus sumažėjimui turėjo ir neigiama natūralioji kaita (24 proc. arba 101,9 tūkst.) (žr. 3 priedą).

Lietuvos Respublikos 2011 m. visuotinis gyventojų surašymas vyko kovo – gegužės mėnesiais. Pirmą kartą gyventojai galėjo atsakyti į surašymo klausimus ir internetu. Surašyti visi Lietuvos Respublikos teritorijoje nuolat gyvenantys arba iki vienerių metų užsienyje buvę Lietuvos Respublikos piliečiai ir kitų valstybių piliečiai bei asmenys be pilietybės, turintys leidimus nuolat gyventi ir nuolat gyvenantys Lietuvoje. Išsamius surašymo rezultatus planuojama paskelbti iki 2013 m. birželio mėnesio.

2.2. Migraciją skatinančios priežastys

Įvairių tyrimų duomenimis, įsidarbinimas ir gaunamos pajamos yra pagrindinės priežastys, didinančios migravimo potencialą. Migracijos teorijose vadinami „stūmimo“ ir „traukos“ veiksniai gali būti išskiriami tik sąlyginai, nes stūmimas ir trauka yra tik santykiniai rodikliai. Priklausomai nuo

lyginamų valstybių, subjektų, kurie lygina alternatyvas, tie patys veiksniai gali atlikti skirtingus vaidmenis. Šioje darbo dalyje apžvelgiami atlyginimų skirtumai, nedarbas, švietimo sistemos paslaugos, nelegalios migracijos toleravimas, priimančių valstybių aktyvi įdarbinimo politika.

Viena pagrindinių emigracijos priežasčių nurodoma teoretikų ir įvardijama pačių migrantų yra potencialių asmeninių pajamų padidėjimas. „ Pagrindinė pietų-šiaurės migracijos priežastis dažniausiai yra tikėtinų pajamų skirtumas įvertinus migracijos sąnaudas“ (Ozden, Ashiff, 2006, p.4). Bendrovės RAIT 2008 m. atliktos apklausos duomenimis, svarbiausia respondentų manymu emigracijos priežastis yra nedidelis darbo užmokestis – taip mano apie 90 proc. Lietuvos gyventojų.

Bendrus gyvenimo lygio skirtumus tarp Lietuvos ir priimančių ES valstybių geriausiai iliustruoja sukuriamos BVP gyventojų rodiklis. Kaip praneša ES statistikos tarnyba Eurostat, BVP vienam gyventojui praėjusiais metais ES šalyse svyravo nuo 43 proc. iki 283 proc., o 2009 m. – nuo 41 proc. iki 268 proc. ES vidurkio. Pagal šį rodiklį turtingiausia ES valstybė tradiciškai išlieka Liuksemburgas (2010 m. 283 proc. ES vidurkio, 2009 m. – 268 proc.), skurdžiausia – Bulgarija (atitinkamai 43 ir 41 proc.). 2008 m. Airijoje ir Nyderlanduose BVP ES vidurkį viršijo maždaug trečdaliu, o Austrijoje, Danijoje, Švedijoje, Suomijoje, Vokietijoje, Didžiojoje Britanijoje ir Belgijoje BVP vienam gyventojui buvo 15-25 proc. didesnis už ES vidurkį, o Prancūzijoje, Ispanijoje ir Italijoje- 0-10 proc. didesnis. 2009 m. Aukštas realios apimties indeksas buvo Norvegijoje, Šveicarijoje, Nyderlanduose ir viršijo ES 27 vidurkį atitinkamai 1,8, 1,5 ir 1,3 karto. 2010 m. ES vidurkį, be Liuksemburgo, dar viršijo Nyderlandai, Danija, Airija, Austrija, Švedija, Vokietija, Belgija, Suomija, Jungtinė Karalystė, Prancūzija, Ispanija. Latvijoje šis rodiklis pernai sudarė 52 proc. (užpernai – 49 proc.), Estijoje – 65 proc. (62 proc.), Lenkijoje – 62 proc. (61 proc.). Lietuvos BVP pernai išaugo 1,3 proc. ir 2010 m. sudarė 58 proc., tačiau Lietuva kartu su Bulgarija, Rumunija, Latvija, Lenkija, Vengrija, Estija ir toliau lieka tarp valstybių, kurių BVP vienam gyventojui yra 43-65 proc. mažesnis už ES vidurkį.

Įspūdingai skiriasi minimalaus mėnesinio atlyginimo (MMA) dydžiai lyginami Lietuvoje ir kitose Europos šalyse. Europos darbdavių federacijos (FedEE - Federation of European Employers) tinklalapyje naujausi pateikti duomenys rodo, kad oficialiai nustatyta minimali mėnesinė alga (statutory minimum wage rates), perskaičiavus eurus į litus (1= 3,45) įvairuoja nuo 213 litų Rusijos Federacijoje iki pusšešto tūkstančio litų Liuksemburge. Minimalus mėnesio atlyginimas faktiškai parodo šalies ekonomikos lygį, o tiksliau - pragyvenimo standartą. Austrijoje, Danijoje, Suomijoje, Vokietijoje, Italijoje ir Švedijoje nėra nustatytos minimalios algos, ji yra kolektyvinės sutarties tarp darbdavių ir darbuotojų objektas, tačiau Austrijoje visiems sektoriams taikoma minimali alga įsigalios nuo 2009 metų. Lietuva Europos Sąjungoje, pagal minimalaus mėnesio atlyginimo lygį, jeigu neskaitysime Bulgarijos ir Rumunijos, užima paskutinę vietą (žr. 1 priedą). Nuo turtingiausios

Europos šalies - Liuksemburgo pagal minimalų atlyginimą mes atsiliekame septynis kartus, nuo Prancūzijos šešis, nuo Graikijos tris, gerokai nuo Lenkijos, šiek tiek nuo Estijos, o nuo 2009 m. ir nuo Latvijos (žr.1 priedą).

Nors teigiama, kad vidutinis atlyginimas Lietuvoje pradėjo sparčiai augti, tačiau tai nesumažina emigracijos srautų į ES šalis ir galima teigti, kad darbo užmokestis vis tiek lieka viena iš esminių emigracijos priežasčių. RAIT duomenimis, didelis nedarbas Lietuvoje, gyventojų nuomonę, yra antra pagal svarbą priežastis, kuri skatina emigruoti. Kaip praneša Statistikos departamentas gyventojų užimtumo tyrimo duomenimis, nedarbo lygis pirmąjį 2009 metų ketvirtį išaugo iki 11,9 procento ir beveik pasiekė 2004 m. lygį.

Pagal Statistikos departamento duomenis, nedarbo lygis pirmąjį 2010 m. ketvirtį, palyginti su pirmuoju 2009 m. ketvirčiu, išaugo 1,5 karto. 2010 m. bedarbių skaičius siekė 291,1 tūkst. ir, palyginti su 2009 m., išaugo 1,3 karto. 2010 m. kas devintas 15–74 metų gyventojas buvo bedarbis, 2009 m. – kas dvyliktas. Vyrų nedarbo lygis 2010 m. buvo didesnis nei moterų ir sudarė 21,2 proc., moterų – 14,4 proc. Per metus vyrų nedarbo lygis padidėjo 4,2 proc., moterų – 4 proc.. Mieste nedarbo lygis 2010 m. buvo mažesnis nei kaime ir siekė 16 proc., kaime – 22,4 proc.. Jaunimo (15–24 metų amžiaus asmenų) nedarbo lygis per pirmąjį 2010 m. ketvirtį išaugo iki 35,9 proc.. Per ketvirtį jaunų žmonių nedarbo lygis padidėjo 6,8 proc. punkto, per metus – beveik 1,5 karto. Didelis nekvalifikuotų ar menkai kvalifikuotų bedarbių skaičius ir kvalifikuotų specialistų trūkumas yra kitos svarbios nedarbo, ypač struktūrinio, mažėjimo kliūtys. Apie 80 proc. teritorinėse darbo biržose užsiregistravusių žmonių yra nepasirengę darbo rinkai. Jie yra praradę motyvaciją dirbti, tobulintis ir kelti ar keisti savo kvalifikaciją.

Darbuotojų migraciją skatina darbo jėgos paklausa vakarų Europos valstybėse dėl kai kuriose jų augančios ekonomikos ir dėl mažėjančios vietinės darbo jėgos, ypač dėl visuomenės senėjimo. Vakarų Europos valstybės išgyvena visuomenės senėjimo procesą: pasak prognozių, ES darbingo amžiaus gyventojų skaičius 2050 m. bus apie 18 proc. mažesnis nei dabar, o gyventojų virš 65 metų amžiaus padaugės 60 proc. Darbo jėgos migracija ES viduje padeda sušvelninti darbo jėgos trūkumą, tuo naudojasi ES valstybės, nenustačiusios pereinamųjų laikotarpių laisvam darbo jėgos judėjimui iš naujųjų ES valstybių narių – Didžioji Britanija, Airija ir Švedija. Kai kuriose senosiose narėse migracija iš naujųjų valstybių narių sutinkama nepalankiai, kaltinant atvykstančius darbuotojus darbo jėgos dempingu, nors senosiose ES narėse pastebimas ryškus kvalifikuotų specialistų trūkumas įvairiose srityse – sveikatos priežiūros, informacinių technologijų ir kitų specialistų – verčia aktyviai ieškoti darbuotojų naujose valstybėse narėse (Docquier et al., 2011).

Apibendrinant migracijos išvykimo priežastis galima teigti, kad migracijos stūmimo – traukos veiksnių santykyje persiveria traukos veiksniai, t.y., viliojančios sąlygos užsienyje turi didesnę įtaką aukštos kvalifikacijos žmonių migracijai nei netenkinančios sąlygos Lietuvoje. Pagrindinės migracijos priežasčių grupės (atsispindinčios ir stūmimo, ir traukos veiksnius, svarbos tvarka): viliojančios darbo ir profesinės realizacijos sąlygos užsienyje, netenkinančios socioekonominės sąlygos Lietuvoje, patraukli užsienio ir nepatraukli Lietuvos mokslo sistema, patraukli užsienio ir nepatraukli Lietuvos makroekonominė padėtis bei valstybės politika.

2.3. Nelegali migracija Lietuvoje

Nelegali migracija tampa vis dominuojančiu reiškiniu Lietuvoje. Komunistinio režimo žlugimas ir sienų atidarymas užsieniečiams sudarė sąlygas nelegalių migrantų iš Azijos, Afrikos ir Artimųjų rytų koncentracijai prie rytinių Lietuvos sienų. Daugumos šių migrantų tikslas yra pasiekti Vakarų Europos šalis ir JAV. Tačiau į ekonomiškai išsivysčiusias šalis, Vakarų šalis vis sunkiau patekti, kyla problemų norint gauti legalius leidimus ten gyventi, todėl migrantai turi griebtis neteisėtų bei slaptų migracijos formų, ieškodami spragų sienos apsaugoje. Nelegali tranzitinė migracija per Lietuvą yra vienas iš būdų įgyvendinti tokius savo tikslus (Sipavičienė, 2006).

Nelegali migracija per Lietuvą atsiranda dėl įvairių priežasčių, tačiau jas nustatyti yra ganėtinai sunku, nes migrantai dažnai nenori atskleisti tikrųjų savo išvykimo motyvų, pasiryždami emigruoti, jie patys gerai nesuvokia šio savo pasirinkimo ištakų. Įvairiuose pasaulio kraštuose vyksta karai, kyla maištai, etniniai ir religiniai konfliktai, politinio nestabilumo reiškiniai. Dėl to nelegali migracija yra vienas iš būdų, padedančių rasti saugią gyvenamąją vietą, Kita priežastis, skatinanti nelegalią migraciją, yra troškimas pagerinti savo ekonominę padėtį, apsigyvenus išsivysčiusiose ir klestinčiose Vakarų ir Šiaurės Europos valstybėse.

Pagal oficialus duomenis, Lietuva pirmą kartą su nelegalios migracijos problema susidūrė 1992 m., kai buvo sulaikyti pirmieji nelegalūs migrantai iš Azijos, Afrikos ir Artimųjų Rytų.

Nuo 1992 m. iki 1996 m. sulaikomų nelegalių migrantų skaičius nuolat didėjo ir aukščiausią lygį pasiekė 1996 m. Tačiau vėliau dėl įvairių priežasčių – sustiprintos sienų kontrolės, technikos naujovių įdiegimo, griežtesnių bausmių žmonių gabentojams, taip pat dėl to, kad nelegalūs migrantai sulaikomi ir išsiunčiami į kilmės šalis, – Lietuva tapo mažiau patraukli nelegaliems migrantams ir todėl jų srautas ženkliai sumažėjo. Tai sąlygojo valstybės sienų, ypač rytinių, apsaugos stiprinimas,

profesionalių pasienio policijos pareigūnų ugdymas, taip pat atitinkamų policijos tarnybų dėmesys nusikalstomoms grupuotėms, užsiimančioms nelegalių migrantų gabenimo į Lietuvos Respubliką, jos viduje ir iš jos, į užsienio valstybes organizavimu. Taip pat buvo patobulinta teisinė bazė, kuri padėjo efektyviau įgyvendinti nelegalios migracijos prevencijos priemones. 1996-2000 m. nelegalios migracijos srautas sumažėjo per dešimt kartų.

Pastebima ir kitokio pobūdžio nelegali migracija į Lietuvą. Jos tikslas – ne Vakarų šalys, o apsistojimas Lietuvoje. Atsiranda vis daugiau ieškančių prieglobsčio (ir kartais gaunančių pabėgėlio statusą) pabėgėlių iš valstybių, kur vyksta karai bei asmenys yra persekiojami (1997 m. – apie 200, o 2003 m. – jau apie 650 gavusių pabėgėlio statusą, tačiau 2009 m. – tik 70 asmenų gavo pabėgėlio statusą).

Lietuva siekia sumažinti nelegalius migrantų srautus į valstybes vidų bei per pačią šalį, aktyviai dalyvaudama Tarptautinės migracijos organizacijos vykdomojoje savanoriško migrantų grąžinimo į jų kilmės valstybes programoje, pagal kurią į kilmės šalis sugražinta per 1,5 tūkst. nelegalių migrantų.

Įžvelgiamos skirtingos nelegalios emigracijos iš Lietuvos tendencijos prieš Lietuvai įstojant į ES ir mūsų valstybei tapus šios sąjungos nare. Dabartiniu metu nelegalios emigracijos mastas į ES nares valstybes mažėja, kadangi atsivėrusios valstybių sienos leidžia Lietuvos piliečiams padirbėti ar įsikurti legaliai.

Daugiausia lietuvių nelegaliai išvyksta į JAV, tam pagrindinės priežastys yra pakankamai geros sąlygos nelegaliems darbuotojams, tikimybė gerai uždirbti šioje valstybėje, lietuvių neatbaido ir sunkumai susiję su vizos gavimu. Tačiau pagautas nelegalas yra deportuojamas į savo gimtinę ir iš jo beveik visuomet atimama galimybė kitą kartą legaliai pakliūti į JAV.

Nelegaliai dirbusiems ir sulaikytiems ES valstybėse taip pat taikomos griežtos priemonės. Po priverstinės deportacijos draudžiama įvažiuoti į Šengeno sutarties (šią sutartį yra pasirašę ir jos nuostatų privalo laikytis ES narės) šalis.

Lietuvos valstybinės sienos apsaugos tarnybos tinklalapyje pateikiami duomenys apie iš užsienio valstybių deportuotus lietuvius. Daugiausia 2005-2010 m. lietuvių buvo deportuota iš Didžiosios Britanijos, Vokietijos, Norvegijos, Švedijos. Tikslaus skaičiaus, kiek lietuvių keliauja dirbti į užsienį nelegaliai, negali pateikti nei ambasada, nei migracijos tarnyba, nei policija. Norint išvykti į daugelį užsienio šalių, tereikia turėti galiojantį pasą ir bilietą. Užsienyje lietuvis turi teisė gyventi apie 90 dienų. Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biuras spėja, kad šiuo metu daugiau nei 100 tūkst. lietuvių dirba užsienyje nelegaliai.

Nelegalios migracijos pokyčiai pastaraisiais metais nėra žymūs. Pastebimas neteisėto valstybės sienos kirtimo iš Rusijos Federacijos Kaliningrado srities atvejų padažnėjimas. Taip pat išskirtinas padidėjęs Gruzijos piliečių srautas. 2010 metais sulaikyti 1297 nelegalūs imigrantai (palyginimui: 2007 m. - 1311, 2008 m. - 1234, 2009 m. – 1214), iš jų 86,4 proc. – dėl nelegalaus buvimo Lietuvos Respublikos teritorijoje. Didžiąją dalį sudarė Rusijos (498), Baltarusijos (381), Ukrainos (119) ir Gruzijos (61) piliečiai. 981 užsieniečiai įpareigoti išvykti iš Lietuvos ir 821 įpareigojimą įvykdė ir išvyko. 2010 m. išsiųsta iš Lietuvos 137 užsieniečiai (2009 m. – 144).

Valstybės sienos apsaugos tarnybos Užsieniečių registracijos centre 2010 m. buvo apgyvendinti 443 užsieniečiai (2009 m. – 320 užsieniečių). Nelegaliai esančių užsieniečių buvimo Užsieniečių registracijos centre trukmė auga (2007 m. jų buvimo vidurkis buvo 46 dienos, 2010 m. – 60 d.).

2.4. „Protų nutekėjimo“ tendencijos

Vykstant tarptautiniams darbo rinkos liberalizavimo procesams, Lietuva susiduria ne tik su emigracijos, bet ir su ypač aktualia protų nutekėjimo problema. Tai reiškia, kad, nerasdami savo lūkesčius patenkinančios darbo aplinkos, šalį palieka geriausi įvairių sričių specialistai, šitaip mažėja Lietuvos intelektinis kapitalas. Tuo tarpu būtent nuo šios produktyviausios visuomenės dalies efektyvaus panaudojimo priklauso bendro šalies gyvenimo lygio augimas ir socioekonominių šalies problemų sprendimas (Jucevičienė ir kt., 2004).

Protų nutekėjimą (angl. *brain drain*) Encyclopaedia Britannica apibrėžia kaip „išsilavinusių ar profesionalių žmonių išvykimą iš vienos šalies, ekonomikos sektoriaus ar srities į kitą, paprastai dėl geresnio atlyginimo ar geresnių gyvenimo sąlygų“. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD) 1997 m. pranešimas apie aukštos kvalifikacijos žmonių mobilumą išskiria dar dvi pagrindines sąvokas, susijusias su protų nutekėjimu: tai „keitimasis protais“ (*brain exchange*) ir „protų nuostolis“ (*brain waste*). Keitimasis protais reiškia kompetencijos dviejų krypčių judėjimą tarp išvykimo šalies ir priimančios šalies. Tačiau tuomet, kai aiškiai vyrauja viena judėjimo kryptis, vartojami terminai „protų įgijimas“ (*brain gain*) ir „protų nutekėjimas“ (*brain drain*). Terminas „protų nuostolis“ (*brain waste*) apibūdina kvalifikacijų praradimą, atsirandantį, kai aukštos kvalifikacijos darbuotojai migruoja į tas užimtumo formas, kurioms nereikalinga patirtis ir įgūdžiai, įgyti ankstesniame darbe. Apskritai kalbant, būtina skirti du skirtingus fenomenus: laikiną išvykimą siekiant praplėsti savo mokslinį akiratį, ir išvykimą visam laikui – „protų nutekėjimą“ griežtąja prasme. Neseniai imta vartoti naują sąvoką – „protų apytaka“ (*brain circulation*), kai kalbama apie judėjimo ciklą – išvykstama į užsienį studijuoti, ten įsidarbinama, o po to grįžtama namo, norint pasinaudoti gimtojoje šalyje atsivėrusiomis galimybėmis. Manoma, jog ši migracijos forma ateityje vis labiau plis,

ypač tuomet, jei mažės ekonominiai netolygumai tarp valstybių (Pilietinės visuomenės institutas, 2005).

Protų nutekėjimo samprata yra gana plati ir apima ne tik fizinį aukštos kvalifikacijos asmenų išvykimą iš vienos šalies į kitą, iš vieno šalies regiono į kitą, iš vienos organizacijos į kitą, iš vieno organizacijos padalinio į kitą, bet ir bet kokį kitą vieno ekonominio subjekto įgūdžių ir žinių, reikalingų ekonominiam augimui ir vystymuisi, netekimą kito ekonominio subjekto naudai. Protų nutekėjimas atsiranda veikiant aukštos kvalifikacijos darbuotojų, mokslininkų, studentų migracijos traukos ir stūmimo faktoriams. Traukos faktoriai, įtakojami globalizacijos ir europeizacijos, suformuoja talentingų ir gabių individų iš viso pasaulio traukos zonas. Vykstant globalizacijai pačia didžiausia protų traukos zona tapo JAV. Europeizacijos dėka Europoje susiformavo kita talentų traukos zona. Tokios didžiosios valstybės kaip Didžioji Britanija, Vokietija, Švedija, o pastaruoju metu Airija ir net Ispanija, pritraukia didžiąją dalį talentingiausių ir gabiausių darbuotojų iš likusios Europos dalies, Azijos, Afrikos (Jucevičienė ir kt., 2004).

Individai, prieš priimdami migracijos sprendimą, pasveria gimtosios šalies ir užsienio šalių aplinkos veiksnius, remdamiesi savo „gerojo gyvenimo“ samprata, vertybėmis ir turima kompetencija. Toks metodologinis požiūris papildo užsienio mokslininkų naudojamą „traukos-stūmos“ veiksnių sistemą, kadangi įvertina ne tik užsienio šalių aplinkos veiksnius, traukiančius emigruoti, bei gimtosios šalies veiksnius, stumiančius emigruoti, bet ir atsižvelgia į individualų aukštos kvalifikacijos specialistų poreikius bei kompetenciją. Galima protų nutekėjimo priežastis išskirti į tris stambias grupes: individo, organizacijos ir aplinkos lygio priežastys. Aplinkos lygio protų nutekėjimo „traukos“ priežastys apima švietimo ir mokslo tarptautiškumą, specialistų trūkumą ir agresyvią imigrantų pritraukimo politiką, atskirų ekonomikos sektorių staigų augimą, aukštos kvalifikacijos darbuotojų tinklus. Aplinkos lygio protų nutekėjimo „stūmos“ priežastys apima hierarchinę valdymo struktūrą, mokslo ir studijų priemonių trūkumą bei šalyje susiklosčiusią socialinę, politinę, kultūrinę aplinką. Organizacijos lygio protų nutekėjimo priežastys apima karjeros, geresnio atlyginimo ir tinkamesnio darbo krūvio siekimą. Nagrinėjant protų nutekėjimo priežastis individo lygmenyje galima išskirti individo išsimokslinimą, kompetenciją ir darbo pagal kvalifikaciją siekį. Protų nutekėjimas iš Lietuvos daugiausiai vyksta dėl geresnių finansinių ir savirealizacijos galimybių (poreikis būti aprūpintam reikalingomis darbui priemonėmis, poreikis dirbti pagal įgytą kvalifikaciją ir turimą kompetenciją, asmeninės savirealizacijos ir pasirinkimo galimybės ir kt.), kurias siūlo užsienio šalys. Dauguma aukštos kvalifikacijos specialistų iš Lietuvos išvyksta ne siekdami išvengti skurdo, bet norėdami pasinaudoti užsienio šalių teikiamais privalumais, kurie atitinka „gero gyvenimo“ sampratą. Nors protų nutekėjimas ir jo pasekmės besivystančioms šalims yra pasaulinio lygio problema, tačiau ją galima analizuoti kaip protų nutekėjimo ryšys įvardintas aukštojo mokslo paradoksu, kadangi, vien vertus, aukštojo mokslo nekokybiškumas skatina mokslo ir studijų srityje veikiančius asmenis emigruoti į

užsienį, tačiau, kita vertus, padidėjusi aukštojo mokslo kokybė ir paruošiamų specialistų aukšta kvalifikacija padidina potencialių „protų“ pasiūlą, kas įtakoja protų nutekėjimo iš šalies pagausėjimą. Mokslinėje literatūroje, nagrinėjančioje tarptautinę migraciją bei aukštos kvalifikacijos darbuotojų tarptautinį mobilumą, dažniausiai protų nutekėjimo problema nagrinėjama iš konkrečios šalies pozicijų, o aukštojo mokslo ir protų nutekėjimo ryšys vaizduojamas vienpusis, t.y. teigiama, kad nekokybiškas aukštas mokslas skatina protų nutekėjimą. Tokia situacija aktuali besivystančioms ar neišsivysčiusioms Afrikos, Azijos šalims, tačiau Rytų Europos valstybėms, kurių intelektinis kapitalas yra didesnis, tiek pat svarbi, o gal net svarbesnė, antroji aukšto mokslo ir protų nutekėjimo pusė, t.y. aukštojo mokslo kokybė sukuria pasiūlą protų nutekėjimui.

Neabejotina, kad ir Lietuvoje šiuo metu vyksta spartus protų nutekėjimas, turintis didžiulę neigiamą įtaką Lietuvos mokslo raidai bei bendrajai šalies pažangai. Iš Lietuvos kasmet išvažiuoja dešimtys ar net šimtai gabiausių mokslininkų, gydytojų, inžinierių, kitų aukštos kvalifikacijos specialistų. Iš talentingiausių studentų, kurių šimtai ar net tūkstančiai studijuoja užsienyje, į Lietuvą grįžta palyginti nedaug. Šie procesai Lietuvai įsijungus į ES paspartėjo (sumažėjo kvotų ir apribojimų, Lietuvos studentai gali pretenduoti į bendruosius ES stipendijų fondus). Tačiau tikrąją situaciją įvertinti sunku, kadangi protų nutekėjimas sudaro menką emigracijos procentą. Į žiniasklaidos akiratį išvažiuojantys mokslininkai nepatenka, nes nekelia problemų priimančiam kraštui. Jų išvažiavimas nėra registruojamas ir Lietuvoje. Užsienio lietuvių mokslo forumo paskaičiavimu, per priklausomybės metus užsienyje daktaro laipsnį apsigynė arba artimiausiu metu ketina gintis apie du tūkstančių Lietuvos piliečių (palyginimui – Lietuvoje per metus apsiginama apie 150 daktaro disertacijų) (Stepanauskas, 2003). Be abejo, Lietuvos studentų ir jaunų mokslininkų išvykimas į Vakarų universitetus ir aukštųjų technologijų įmones turi ir teigiamų aspektų: ten įgyjami išsilavinimas ir patirtis, kuriuos būtų sunku ar neįmanoma įgyti Lietuvoje. Beveik visais atvejais šį išsilavinimą finansuoja ne Lietuva, o priimančiosios šalys, tad Lietuvai jis nieko nekainuoja. Problema Lietuvai yra ne pats specialistų išvažiavimas, o tai, kad išvažiavę jie nebegrįžta. Svetur gyvenantys lietuvių mokslininkai stengiasi prisidėti prie Lietuvos mokslo būklės kėlimo. Tačiau be valstybės paramos programų ir šios laisvalaikio iniciatyvos pasmerktos nykti, o ne plėstis.

Sukūrus tikslingą valstybės strategiją, vakaruose išsilavinę lietuvių mokslininkai galėtų ir turėtų tapti viena iš varomųjų jėgų atstatant ir plėtojant Lietuvos mokslą. Protų nutekėjimo priežastis nėra vien bendrasis ekonominis Lietuvos atsilikimas. Protų nutekėjimą taip pat itin skatina Lietuvos mokslo bei studijų sistemos ydos, rimtos ir įsisenėję jos struktūrinės problemos. Pasaulio banko atliktos analizės rodo, kad Lietuva yra viena iš labiausiai atsilikusių šalių mokslinės produkcijos ir inovacijų srityje – netgi tarp Vidurio ir rytų Europos šalių (Pilietinės visuomenės institutas, 2005).

Vienas svarbiausių protų nutekėjimą skatinančių veiksnių – Lietuvos valdžios pozicija mokslo atžvilgiu. Investicijos į mokslą Lietuvoje yra neefektyvios. Naujausios *Pasaulio banko* ataskaitos

duomenimis pagal tai, kokią BVP dalį Lietuva išleidžia mokslo tyrimams, šalis yra aukščiau už ES vidurkį, tačiau šių pinigų panaudojimo efektyvumas ir rezultatai yra daug žemesni nei ES vidurkis. Nors pagal studijoms skirtą viešojo sektoriaus finansavimą užimame aukštą 6- tą vietą Europos Sąjungoje ir lenkiame ES vidurkį, pagal BVP dalį, tenkančią vienam studentui, užimame vieną paskutinių vietų ES ir 2 kartus atsiliekame nuo ES vidurkio, o pagal įstojančių į aukštąsias mokyklas abiturientų skaičių su Latvija dalijamės 1/2 vieta ES (Key data on Higher Education in Europe, 2007). Pagal Eurostat duomenis perkamosios galios standartais išreikštas vieno studento finansavimas Lietuvoje yra 8 kartus mažesnis nei Švedijoje, 5 kartus mažesnis nei Vokietijoje. Pagal šiuos duomenis Lietuva lenkia vien Latviją ir Bulgariją, atsiduria panašiame lygyje su Lenkija, toli atsilieka nuo Čekijos ir Estijos. Studijų finansavimo būklė yra bloga, bet pastaruoju metu studijų finansavimas Lietuvoje didėja. Pagal šią dinamiką esame vieni iš ES lyderių. Tačiau studijų kokybė priklauso nuo mokslo lygio. Mokslo finansavimas Lietuvoje didėja labai mažai. Pagal šiuos rodiklius esame vieni labiausiai atsiliekančių Europos Sąjungoje. Pagal šias duomenis galima daryti tokią išvadą, kad valstybės finansavimas neskiriamas geriausiesiems ir Lietuvoje galioja ydinga lėšų už studijas skyrimo tvarka.

Kitas svarbus protų nutekėjimą skatinantis veiksnys yra Lietuvos mokslinio lygio ir tarptautinio pripažinimo žemas lygis. Geriausiųjų abiturientų netenkina studijų kokybė Lietuvoje. Studijų kokybę Lietuvoje geriausi abiturientai įvertino vidutiniškai 7, užsienyje – 9, todėl 74 proc. šalies ir tarptautines olimpiadas laimėjusių moksleivių ketina išvykti studijuoti į užsienį (Factus dominus, 2008). Na o užsienio ekspertai nuo 2006–2009 m. pradėjo teigti, kad, apytiksliai, po 10 metų (2016 – 2019) doktorantūros ir magistrantūros studijų Lietuvoje neliks dėl per žemo mokslinio lygio ir tarptautinio nepripažinimo.

Lietuvoje protų nutekėjimą gerokai sumažintų reali ir kardinali mokslo ir studijų sistemos reforma, derinama su mokslininko veiklos bei mokslininko profesijos prestižo didinimu valdžios bei visuomenės akyse. Šios reformos tikslas neturėtų būti vien protų nutekėjimo stabdymas, mokslininkų gyvenimo kokybės ir, atitinkamai, darbo kokybės pakėlimas yra bendrasis strateginis Lietuvos interesas. Tačiau vienas iš šalutinių poveikių būtų ir pats protų nutekėjimo stabdymas. Tarp tokių bendrojo pobūdžio priemonių turėtų būti:

- mokslo finansavimo sistemos reformavimas siekiant stiprinti konkurenciją ir atskaitomybę;
- Lietuvos mokslinės bazės stiprinimas;
- mokslininkų mobilumo didinimas (galimybė dažnai išvykti trumpesniems laikotarpiams į geriau aprūpintas mokslo įstaigas, konferencijas, galimybė išvažiuoti trumpam padėstyti, užsidirbti ir pasisemti patirties, galimybė nesunkiai grįžti į Lietuvą kartą jau išvažiavus);

- mokslų sistemos inovacijų strategijos kūrimas, studijų bei mokslinių sistemų integracija.

Šios išvardintos priemonės padėtų išlaikyti mokslininkus šalyje, t.y. padėtų susigrąžinti užsienyje vertingo išsilavinimo ar patirties įgijusius specialistus. Reikia svarstyti, kaip pasinaudoti esamo mobilumo teigiamus privalumus, ir kaip įtakoti šį procesą, kad jis valstybei duotų kuo didesnę naudą.

2.5.Emigracijos poveikis ekonomikai

Emigracijos pasekmių vertinimas susiduria su sunkumais, į kuriuos būtina atsižvelgti ir vertinant migracijos reiškinį, ir, svarbiausia, priimant viešosios politikos sprendimus.

Negausios migracijos pasekmės paprastai neįvertinamos. Migracijos pasekmių vertinimas paprastai priklauso nuo migracijos masto – kol migracija nedidelė, reiškinys nenagrinėjamas, kintant migracijos mastui dėmesio centre esančių problemų ratas kinta. Sunku nustatyti migracijos pasekmių priežastinį ryšį. Nevienareikšmiškai vertinamas migracijos, kaip ir bet kurio kompleksinio socialinio reiškinio ryšys su atsirandančiomis pasekmėmis, pvz., atsiranda Vyriausybės atstovų pasisakymų, kad prie sumažėjusio nedarbo labiausiai prisideda valstybės institucijų veikla, apie emigracijos įtaka neužsiminus, nors emigracijos mastai skatina mažėjantį nedarbą Lietuvoje. Skiriasi ilgalaikės ir trumpalaikės pasekmės. Vertinimas priklauso nuo vertinamojo laikotarpio – trumpalaikio, vidutinio ar ilgalaikio. Prognozuojamos pasekmės ne visada neišsipildo. Migracijos pasekmės vertinamos retrospektyviai ir perspektyviai. Ar pasekmė teigiama ar neigiama priklauso nuo visų minėtų veiksnių. Todėl populiarus pozityvių ir negatyvių pasekmių išskirimas kiekvieną kartą turi priimti visas išlygas dėl masto, objekto, subjektyvaus pasekmių vertinimo.

4 lentelė. **Migracijos neigiamos ir teigiamos pasekmės**

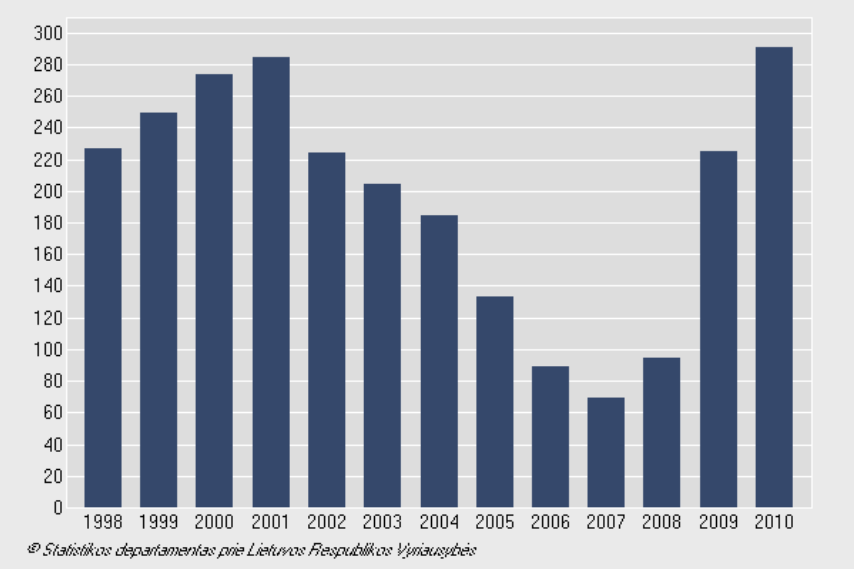
Migracijos pasekmės	
Neigiamos	Teigiamos
Kvalifikuotos darbo jėgos trūkumas	Darbo užmokesčio augimas
Gamybos apimčių sumažėjimas	Nedarbo mažėjimas
Socialinės įtampos augimas	Darbuotojų darbo sąlygų gerėjimas
Lietuvos gyventojų mažėjimas	Pragyvenimo lygio didėjimas
„Protų nutekėjimo“ problema	Investicijų į žmogiškąjį kapitalą didėjimas

Neigiamos migracijos pasekmės pasireiškia kvalifikuotos darbo jėgos trūkumu, gamybos apimčių sumažėjimu, pajamų diferenciacijos ir socialinės įtampos augimu.

Teigiamos migracijos pasekmės pasireiškia nedarbo sumažėjimu, investicijų augimu, vidutinio darbo užmokesčio augimu, užimtumo lankstumo augimu, darbo santykių harmonizavimu ir socialinio dialogo plėtra (žr. 4 lent.).

Apžvelgus pagrindines migracijos ekonomines pasekmes, nagrinėjant šiuos, kaip ir kitus migracijos pasekmių vertinimus, būtina atsižvelgti į anksčiau minėtus pasekmių vertinimo trūkumus.

Viena iš teigiamų pasekmių, kad dėl gyventojų emigracijos ir pasitraukimo iš vietinės darbo rinkos žymiai sumažėjo nedarbas. Pagal statiškos departamento pateiktus duomenis nuo 2001 m. iki 2007 m. pastebimas ryškus nedarbo mažėjimas Lietuvoje. Šį procesą įtakojo naujų darbo vietų sukūrimas, suaktyvėjęs Lietuvos ekonomikos augimas. Nedarbo sumažėjimą galėjo lemti ir pačių registruotų bedarbių emigracija, ir tai, kad bedarbiai įsidarbino dėl emigracijos atsilaisvinusiose jau esančiose darbo vietose. Didėjanti darbo jėgos paklausa sudarė galimybes mažėti struktūriniam nedarbui. Bet prasidėjus pasauliniam ekonominiam nuosmukiui, 2008 m. nedarbas Lietuvoje padidėjo nežymiai, o jau 2009 m. nedarbas Lietuvoje išaugo daugiau nei du kartus. Nedarbo augimą daugiausia lėmė sumažėjęs vartojimas, nesutvarkyta mokesčių sistema ir per griežtas darbo santykių reglamentavimas (žr. 6 pav.).

6 pav. **Bedarbių skaičius Lietuvoje (tūkst.)**

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011

Antra teigiama pasekmė – buvo darbo užmokesčio augimas. Minimali darbo jėgos kaina Lietuvoje nustatyta įvertinus minimalų darbo užmokestį, kuris nuo 2008 m. buvo padidintas iki 800 litų. Vidutinis mėnesinis darbo užmokestis pagal statistikos departamento duomenis nuo 2000 m. iki 2008 m. išaugo nuo 1077 Lt iki 2235 Lt. Darbo užmokesčio augimą lemia darbo jėgos pasiūlos ir

paklausos santykis bei augantis produktyvumas. Darbuotojų emigracija ir darbo jėgos pasiūlos mažėjimas sudarė sąlygas žymiai kilti atskirų sektorių darbuotojų atlyginimams, tai kartu paspartino ir vidutinio darbo užmokesčio kilimą. Atlyginimų kilimas sietinas ir su darbo jėgos trūkumų, ir su emigracijos prevencija – darbdaviai aktyviai siekė užkirsti kelią emigracijai ir buvo skatinami darbuotojams pasiūlyti konkurencingus atlyginimus. Žinoma šie procesai tęsėsi tik iki 2009 m., iki tol kol pasaulinis ekonominis nuosmukis pasekė ir Lietuvą. Neigiama didėjančių atlyginimų pasekmė yra ta, jog kilo darbo jėgos sąnaudos. Šias sąnaudas įmonė buvo priversta kompensuoti iš kitų šaltinių: mažinti investicijas, peržiūrėti atlyginimų dydžius perskirstant atlyginimus potencialiems migrantams, kuriuos įmonė nori išlaikyti, ir kt. Darbo sąnaudų kilimas taip pat mažino Lietuvos kaip pigios darbo jėgos vietos investicijoms patrauklumą.

Trečia teigiama pasekmė – dėl darbo jėgos trūkumo gerėjo darbuotojų darbo sąlygos Lietuvoje. Darbdaviai, siekdami neprarasti darbo jėgos, ne tik padidino atlyginimus, bet ir ėmėsi kitų darbo jėgos pritraukimo ir išlaikymo priemonių – drausdavo darbuotojus gyvybės draudimu, taikė įvairias skatinimo sistemas, šventės vaikams, poilsio stovyklas ir pan.

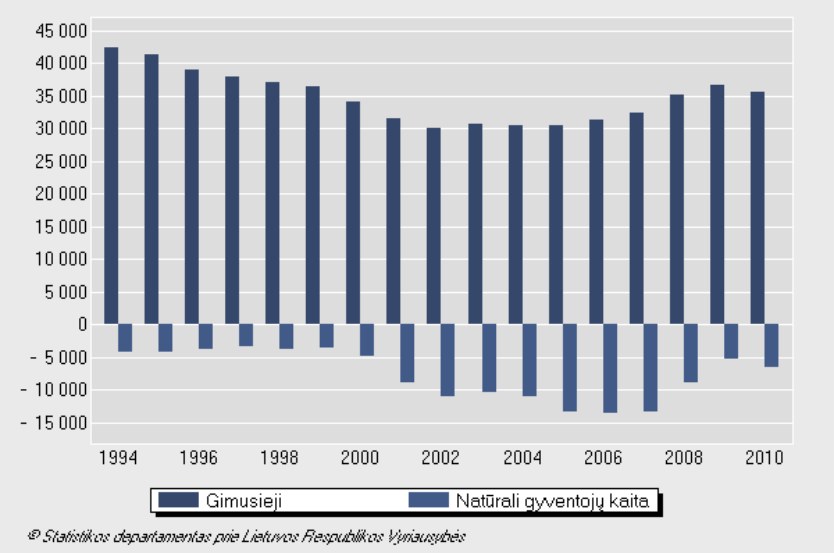
Neigiama pasekmė Lietuvos ekonomikai tai darbo jėgos trūkumas. Darbuotojų praradimą įmonės siekia užpildyti naujais darbuotojais, tačiau bet kokia personalo kaita reikalauja papildomų sąnaudų ir pereinamojo laikotarpio rasti tinkamos kvalifikacijos darbuotojus arba tą kvalifikaciją suteikti. Darbo jėgos trūkumą potencialiai gali kompensuoti: investicijos į esančius darbuotojus keliant jų našumą; investicijos į technologijas, kurios leistų sumažinti reikalingų darbuotojų skaičių; papildomos darbo jėgos pritraukimas į darbo rinką, pavyzdžiui, imigrantų iš kitų valstybių.

Antra neigiama pasekme yra ta, kad gyventojų emigracija veikia Lietuvos demografinę situaciją. Europos gyventojai senėja dėl mažėjančio gimstamumo ir ilgėjančios gyvenimo trukmės. Kiekybinės ir kokybinės gyventojų charakteristikos lemia šalies socialinio ir ekonominio vystymosi lygį ir tiesiogiai susieti su migracijos reiškiniu, kuris įtakodamas gyventojų sudėtį, sugeba arba neigiamai arba teigiamai atsiliepti žmogiškųjų išteklių kokybei. Lietuvoje prie šių veiksnių prisideda ir darbingo amžiaus gyventojų emigracija.

Strateginiai dokumentai priimti Lietuvoje liudija, kad šalis pasirinko naują ekonominio vystymosi kelią. Šalies ekonomikos modernizacija siejama su imliosiomis mokslui ekonomikos šakomis pagal perspektyvias mokslines kryptis, kuriose Lietuva jau turi įdirbį. Visumoje tai liudija, kad šalyje formuojama ir vystoma žinių ekonomika. Neginčijamu pripažįstamas žmogiškųjų išteklių reikšmingumo faktas realizuojant numatytus strateginius tikslus – Lietuvai reikalinga gero išsilavinimo ir aukštos kvalifikacijos darbo jėga, sugebanti efektyviai panaudoti įgytas žinias, turinti tam tikrų savybių ir sugebėjimų būtinų dirbant.

Demografijos procesai turi įtakos žmogiškojo kapitalo vystymuisi ne tik kiekybiniu bet ir kokybiniu aspektu ir tam tikru mastu nustato šalies socialinės ir ekonominės plėtros galimybes.

Lietuvoje jau daugiau nei dešimt metų tęsiasi gyventojų depopuliacija. Gimstamumas šalyje kasmet mažėjo nuo 1990 iki 2002 metų. Ir nors nuo 2003 metų stebimas rodiklių augimas, 2006 metais naujagimių skaičius sudaro tik 55 proc. nuo jų skaičiaus 1999 metais. O pradedant nuo 1994 metų mirtingumas Lietuvoje viršija gimstamumą, ir 2006 metais natūralios gyventojų kaitos rodiklis pasiekė savo maksimalią neigiamą reikšmę per visą analizuojamą laikotarpį (nuo 1990 iki 2006 metų): mirusiųjų 13548 žmonių skaičium viršijo gimusiųjų skaičių. 2006 metais tarp šalių ES-25 natūralios gyventojų kaitos rodiklis buvo neigiamas devyniose šalyse, tarp kurių pirmoje vietoje atsidūrė Bulgarija (-5.3), antroje vietoje – Latvija (-5.1), o trečioje – Lietuva (-4.0). Gimstamumas Lietuvoje yra nepaknakamas net paprastam gyventojų reprodukcijos lygiui palaikyti (jis turi būti apie 2,1 gimimų vienai moteriai). Taigi, pagal statistines duomenis labai sparčiai ir didžiuliu mastu XX a. paskutinį dešimtmetį mažėjęs gimstamumas, XXI a. pradžioje pasiekė ypač žemą lygį (2002–2005 m. suminis gimstamumo rodiklis buvo mažesnis nei 1,3) ir labai nutolo nuo ribos (2,1), galinčios užtikrinti kartų kaitą. 2006–2009 m. gimstamumas laipsniškai didėjo, ir 2009 m. suminis gimstamumo rodiklis buvo 1,55 Tačiau 2010 m. gimstamumas vėl sumažėjo (žr. 7 pav.) (Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011). Šalis šiuo metu pagal šį rodiklį užima vieną paskutiniųjų vietų tarp ES šalių. 2007 metais 9,2 proc. vaikų gimė už tėvinės ribų. Suomijoje ir Danijoje bendras vaisingumo rodiklis sudaro 1,8 naujagimių vienai moteriai.

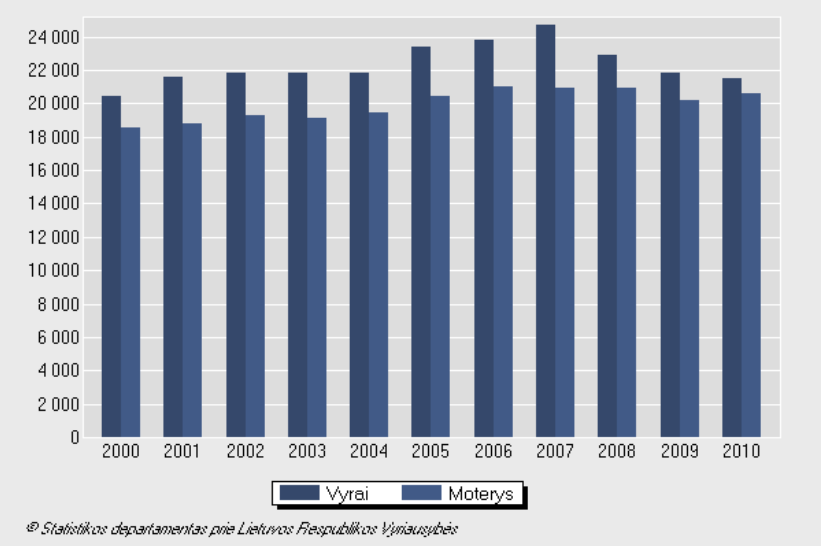

7 pav. **Gimusiųjų skaičius ir natūrali gyventojų kaita Lietuvoje (asmenys)**

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011

2005 metais Lietuvoje vienai tūkstančiai naujagimių teko 7 mirtis, tokia pati situacija susidarė Slovėnijoje ir Vengrijoje, blogiau – Latvijoje (9 mirtys). Suomijoje mirtingumo rodiklis sudarė 3, o

Danijoje – 4 naujagimių. Europos Sąjungos statistikos tarnybos (Eurostato) duomenimis, 2010 m. Europos Sąjungoje 1000 gyventojų teko 9,7 mirusiojo. Palyginti su 2009 m., ES gyventojų mirtingumas nepakito. 2010 m. didžiausias mirtingumas buvo Bulgarijoje – 14,6, Latvijoje – 13,4, Vengrijoje – 13 ir Lietuvoje – 12,8, mažiausias – Airijoje (6,2), Kipre – (6,7), Maltoje – (7,2) ir Liuksemburge – (7,4). Šiuo metu vyrų mirtingumas Lietuvoje yra net didesnis už buvusį prieš keturis dešimtmečius (vyrų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė 1965 m. siekė 68,2 metų). Lietuvoje vyrų mirtingumas žymiai didesnis negu moterų. 2010 m. vyrų standartizuotas mirtingumo rodiklis daugiau kaip 2 kartus viršijo moterų. Kaimo vyrų ir moterų standartizuoti mirtingumo rodikliai buvo 1,2 karto didesni negu miesto. Labai didelis vyrų mirtingumas pirmiausia sietinas su nesveiko ir sveikatai žalingo gyvenimo būdo paplitimu. Nors per pastaruosius trejus metus vyrų mirtingumas dėl mirčių, susijusių su transporto įvykiais, mažėjo, bendras mirtingumo lygis toliau išlieka aukštas, o 2010 m. vėl padidėjo 9 (žr. 8 pav.) (Statistikos departamentas, 2011 m.). Dideli mirtingumo sociodemografiniai skirtumai būdingi Lietuvai, itin aukštu mirtingumu pasižymi kai kurios gyventojų grupės (menkiau išsilavinusių, nevedusių/netekėjusių, išsiskyrusių, našlių, kaimo gyventojų), o tai didele dalimi lemia ir prastus visos šalies mirtingumo rodiklius.

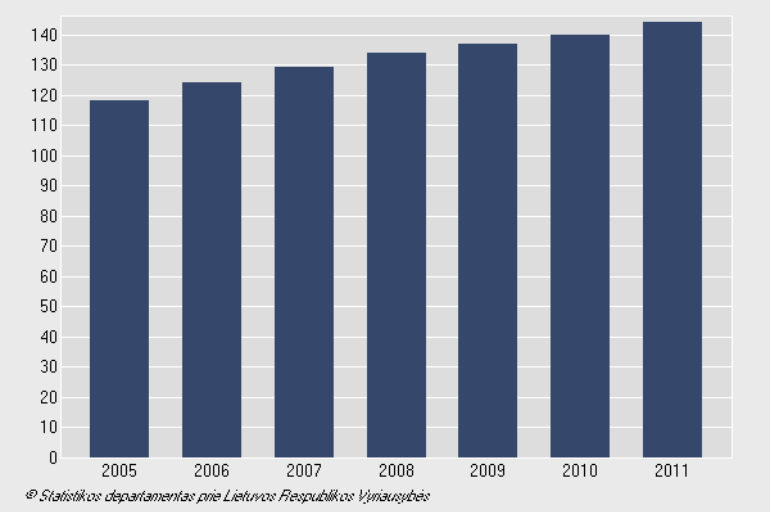
8 pav. **Mirusiųjų skaičius pagal lytį Lietuvoje (asmenys)**

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011

Gimstamumo ir mirtingumo pokyčiai kurie įvyko per XX a. visose išsivysčiusiose valstybėse, sudarė pagrindą radikaliam amžiaus piramidės formų pasikeitimui, kurioje žymiai išaugo pagyvenusių žmonių dalis ir sumažėjo jaunimo skaičius. Deja, beveik visų išsivysčiusių šalių gyventojai sparčiai sensta.

Per pastaruosius dvidešimt metų vyko labai spartus gyventojų senėjimas: 60 metų ir vyresnių žmonių dalis iš bendro gyventojų skaičiaus padidėjo nuo 16 proc. 1990 m. iki 20,9 proc. 2010 m. ir

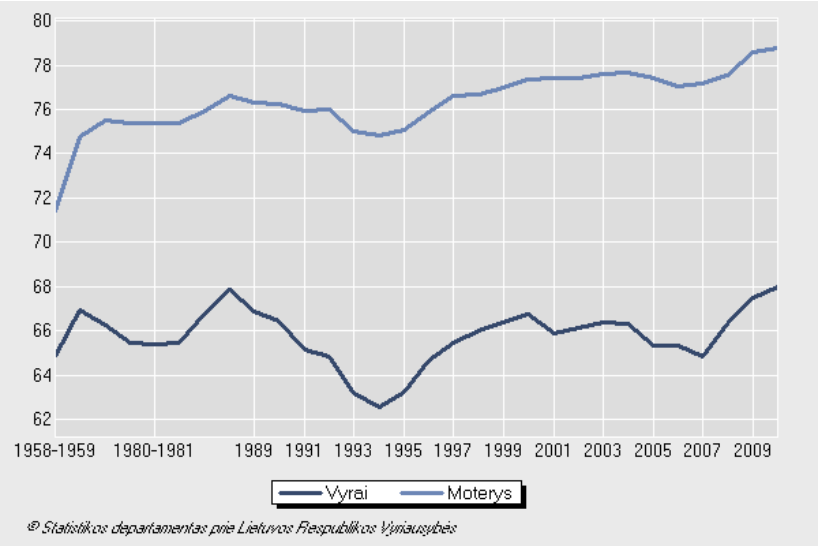
viršija vaikų iki 14 metų dalį, kuri atitinkamai sumažėjo nuo 23 iki 15 proc. (Statistikos departamentas 2011 m.). Demografinės senatvės koeficientas Lietuvoje išaugo nuo 2005 m. iki 2009 m. nuo118 iki 137 (žr. 9 pav.). Lietuvos statistikos departamentas informuoja, kad 2011 metų pradžioje Lietuvoje gyveno 701,2 tūkst. pagyvenusių (60 metų ir vyresnio amžiaus) žmonių, tai sudarė 21,6 proc. visų gyventojų. Per 2010 m. pagyvenusių žmonių padaugėjo 4,1 tūkst. (0,6 proc.), o per pastaruosius dešimt metų – 32,6 tūkst. (4,9 proc.). Nuo 2008 m. pagyvenusių žmonių skaičius viršija vaikų iki 18 metų amžiaus skaičių. 2011 m. pradžioje 100 vaikų teko 115 pagyvenusių žmonių (2001 m. pradžioje – tik 78). Pagyvenusių moterų šalyje gerokai daugiau nei vyrų. 2011 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 249,1 tūkst. pagyvenusių vyrų ir 452,1 tūkst. moterų, t. y. pagyvenusių moterų buvo 1,8 karto daugiau nei vyrų.

9 pav. **Demografinės senatvės koeficientas Lietuvoje metų pradžioje**

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011

Vienas iš svarbiausių šalies gyvenimo kokybės rodiklių – tai vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė. Lietuvoje šis skaičius yra labai žemame lygyje, be to jau beveik trylika metų išsilaiko atotrūkis tarp moterų ir vyrų vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės lygių (žr. 10 pav.)

10 pav. **Vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė pagal lytį Lietuvoje (amžius)**

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011

2010 m. Lietuvoje vyrų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė buvo 68, moterų – 78,8 metų. Nuo 2007 m. sparčiau mažėjantis vyrų mirtingumas lėmė, kad per trejus metus vyrų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė pailgėjo 3,1 metų (moterų – 1,6 metų). Minimu laikotarpiu skirtumas tarp vyrų ir moterų vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės sumažėjo 1,5 metų ir 2010 m. buvo 10,8 metų, tačiau išliko didžiausias (11,1 metų) Europos Sąjungoje. 2009 m. Europos Sąjungoje vyrų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė buvo 76,4 metų, moterų – 82,4 metų. Lietuvos vyrų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė buvo trumpiausia ES, o moterų tik nežymiai ilgesnė už Rumunijos, Bulgarijos ir Latvijos moterų vidutinę tikėtiną gyvenimo trukmę. Mažiausias skirtumas tarp vyrų ir moterų vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės buvo Švedijoje, Danijoje, Jungtinėje Karalystėje ir Nyderlanduose (4,1–4,2 metų).

Remiantis Europos Sąjungos statistikos tarnybos (Eurostato) prognozėmis, Lietuvai ir toliau numatomas spartus gyventojų senėjimas. Tikėtina, kad 2060 m. pradžioje beveik 37 procentai Lietuvos gyventojų bus pagyvenę žmonės, ES 27 – 35 procentai.

Suaugusiųjų gyventojų aukštas mirtingumo lygis sutrumpina gautų žinių panaudojimo laiką, kas atitinkamai sutrumpina išlaidų grąžinimą, skirtų išsilavinimui, o tautos senėjimas veda prie didesnės dalies vyresnių amžiaus žmonių skaičiau aktyvių gyventojų grupėje.

Atsižvelgiant į demografinę šalies krizę ir didelius emigracijos mastus, ypač po Lietuvos stojimo į ES, šalis susidūrė su darbo jėgos sumažėjimo problema. Ypač smarkus darbo jėgos sumažėjimas pastebimas 15 – 24 metų amžiaus grupėje, nuo 2000 m. iki 2006 m. laikotarpyje ji sumažėjo net 22,7 proc. Tarp 25 – 54 metų žmonių darbo jėgos lygis sumažėjo 3,7 proc.. Amžiaus grupė, kurioje

priešingai pastebimas darbo jėgos augimas, yra 55 – 64 metų Lietuvos gyventojai. Apskritai per pastaruosius 10 metų darbo jėgos šalyje sumažėjo beveik 5 proc.

Pagrindiniai demografiniai rodikliai (gimstamumo, kūdikių mirtingumo, natūralaus gyventojų prieaugio, vidutinės gyvenimo trukmės ir t.t.) parodo, kad šalis yra demografinės krizės būsenoje (žr. 5 lent.).

5 lentelė. Gyventojų skaičius, natūrali kaita ir tarptautinė migracija (tūkst.) pagal gyvenamosios vietos deklaravimo duomenis

	Gyventojų skaičius, metų pradžioje	**Sumažėjo gyventojų per metus**	**Gimė**	**Mirė**	**Natūrali kaita**	**Imigravo**	**Emigravo**	**Neto tarptautinė migracija**
2001	3487,0	-11,4	31,5	40,4	-8,8	4,7	7,2	-2,6
2002	3475,6	-13,0	30,0	41,1	-11,0	5,1	7,1	-2,0
2003	3462,5	-16,7	30,6	41,0	-10,4	4,7	11,0	-6,3
2004	3445,9	-20,5	30,4	41,4	-10,9	5,6	15,2	-9,6
2005	3425,3	-22,1	30,5	43,8	-13,3	6,8	15,6	-8,8
2006	3403,3	-18,4	31,3	44,8	-13,5	7,7	12,6	-4,9
2007	3384,9	-18,5	32,4	45,6	-13,3	8,6	13,8	-5,2
2008	3366,4	-16,5	35,1	43,8	-8,8	9,3	17,0	-7,7
2009	3349,9	-20,9	36,7	42,0	-5,4	6,5	22,0	-15,5
2010	3329,0	-84,4	35,6	42,1	-6,5	5,2	83,2	-77,9
2001 - 2010	-	-242,4	324,1	426,0	-101,9	64,2	204,7	-140,5

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011

Ši situacija kelia nerimą, nes depopuliacijos ir tautos senėjimo pagrindu atsiras ir problemos darbo rinkoje. Jau dabar demografinis spaudimas darbingo amžiaus gyventojams yra gana didelis, o laikui bėgant jis dar išaugs. Taip pat reikėtų pažymėti, kad per pastaruosius 20 metų migracijos procesas Lietuvoje turi stiprų neigiamą balansą, kas taip pat neigiamai veikia nacionalinę darbo rinką ir turi neigiamų pasekmių socialinei sistemai.

Po 2011 m. surašymo paaiškėjo, kad Lietuvoje vis dar gyvena 3 mln. 54 tūkst. žmonių. Bet esminis klausimas ar ilgai išsilaikys šis skaičius. Pagal Jungtinių Tautų (JT) ir Eurostat prognozes, 3 mln. gyventojų Lietuva nepriskaičiuos jau apie 2035 m. Ir verta pažymėti, kad šios prognozės remiasi

optimistine Lietuvos demografine situacija, pagal kurią didės gimstamumas, ilgės gyvenimo trukmė ir stabilizuosis migracija. Lietuvos demografų skaičiavimais, gyvename paskutinius metus, geriausiu atveju – dvejus-trejus, kai Lietuvos gyventojų yra dar trys milijonai. Yra paskaičiuota, kad sparčiausiai demografinis gyventojų senėjimas Lietuvoje vyks trečiame-ketvirtame šio šimtmečio dešimtmetyje. Vėliau senėjimo tempai mažės. 65 metų ir vyresnių gyventojų dalis po 50 metų Lietuvoje turėtų sudaryti 31,2 proc., o 80 metų ir vyresnių – 10,8 proc. visų gyventojų. Pagal šios rodiklius Lietuva tarp ES šalių išliks vidurio pozicijoje. ES seniausių narių šalyse spartus senolių dalies didėjimas siejamas su nuolatiniu mirtingumo mažėjimu ir gyvenimo trukmės ilgėjimu. Tiesa, šių šalių gyventojų senėjimą ilgą laiką stabdė dideli migracijos srautai. Lietuvos spartų gyventojų senėjimą, be žemo gimstamumo, spartina jaunimo emigracija.

Taip pat kyla įtampa socialinės apsaugos sistemoje. Dėl darbingo amžiaus gyventojų emigracijos mažėja asmenų, mokančių socialinio draudimo įmokas valstybinei socialinio draudimo sistemai. Todėl auga darbingo amžiaus ir gaunančių pensijas santykis. Tokia tendencija ir toliau stiprės ateityje, nes migruoja darbingo amžiaus žmonės su vaikais – būsimais socialinio draudimo įmokų mokėtojais. Sunkumus gali kompensuoti sumažėjęs nedarbas ar siunčiamų emigrantų pinigų poveikis. Taip pat svarbi ir reemigracijos įtaka. Visuomenei senėjant, kai emigruoja vaikai ir palieka senstančius tėvus, ir toliau didės sveikatos ir ilgalaikės priežiūros paslaugų poreikis.

Dar viena neigiama pasekmė „protų nutekėjimo“ problema, kuri kyla dėl išsilavinusių ir profesionalių gyventojų emigracijos į kitą valstybę ir su tuo susijusių prognozių, jog šie asmenys ateityje nebeprisidės prie valstybės ekonominės, kultūrinės, mokslinės ir socialinės plėtros. Pilietinio visuomenės instituto duomenimis iš Lietuvos kasmet išvažiuoja dešimtys ar net šimtai gabiausių mokslininkų, inžinierių, gydytojų ir kitų aukštos kvalifikacijos specialistų. Paprastai „protų nutekėjimas“ sudaro nedidelę migrantų dalį. Išsilavinusių asmenų judėjimas turi ir teigiamų bruožų, nes sudaro galimybes pasinaudoti geresnėmis mokslo ar studijų sąlygomis, atsiranda ir stiprėja Lietuvos ir užsienio mokslo ir studijų organizacijų ryšiai.

Apibendrinus teigiamas ir neigiamas priežastis galiu teigti, kad ES kontekste Lietuvos darbo jėga išnaudojama žymiai efektyviau ir laisvas darbo jėgos judėjimas nesuderintas su šalių-siuntėjų ekonominiais interesais. Nėra kryptingų priemonių, stabdančių nacionalinės darbo jėgos (ypač jaunimo) išvykimą dirbti į kitas šalis, bei mechanizmų, skatinančių grįžti į Tėvynę užsienyje dirbančius asmenis. Stiprėja tendencijos įdarbinti Lietuvoje ne-ES šalių darbo jėgą, nerimą kelia dabartine demografinė situacija Lietuvoje ir nedžiuginančios jos prognozės, o tai skatina susimąstyti apie esamą emigracijos padėtį Lietuvoje. Valstybė turėtų imtis aktyvių veiksmų emigracijai mažinti ir išvykusiems emigrantams grąžinti.

2.6.Emigrantų grįžimo į Lietuvą tendencijos

Grįžtančius į Lietuvą emigrantus galima suskirstyti į tris pagrindines grupes, atsižvelgiant į jų išvykimo (savanoriško ar priverstinio) laikotarpius:

- asmenys, išvykę į Vakarus iki-sovietmečio, II pasaulinio karo ir iki 1990 m.;
- asmenys, išvykę ar ištremti iš Lietuvos į Rytus II pasaulinio karo metu ir sovietinės okupacijos laikotarpiu (1940-1990 m.);
- naujos emigracijos bangos (po 1990 m.), kurių atstovai yra ekonominiai migrantai.

Į Lietuvą grįžtantys emigrantų į Vakarus (iki 1990 m.) atstovai – tai dažniausiai pensinio amžiaus asmenys arba užsienyje užaugę emigrantų iš Lietuvos vaikai. Dauguma jų grįžta iš JAV, Kanados, dalis – iš Pietų Amerikos šalių, Australijos, Naujosios Zelandijos ir kt. Paprastai tai pasiturintys asmenys, kurie mano, kad po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo jiems nebeliko prasmės pasilikti užsienyje. Grįžę į Lietuvą šios grupės asmenys suteikia tam tikrą papildomą stimulą ekonomikai (įsigyja turto, persiveda užsienio valstybėse uždirbtas pensijas), užsiima labdaringa veikla.

1940-1990 m. į Rytus išvykusius (prievarta ar savo noru) asmenis galima suskirstyti į tremtinius bei tuos, kurie išvyko dirbti į buvusias SSRS Respublikas (Rusija, Kazachstanas, Ukraina ir kt.). Tremtinių grįžimą remia valstybinės pagalbos programos. Grįžtančių tarp savo noru išvykusių dirbti lietuvių didžiąją daugumą sudaro lietuviai iš Rusijos ir Kazachstano. Šių asmenų grįžimas buvo ženkliai išaugęs Rusijos ekonominės krizės (1998-1999 m.) metu, o šiuo metu jis stabilizavosi. Kadangi daugelis iš šių asmenų yra nepasiturintys, o finansinė grįžimo parama jiems neteikiama, jų integravimasis Lietuvoje ne visada yra lengvas – todėl pasitaiko, kad jie pakartotinai išvyksta iš Lietuvos.

Ekonominių emigrantų išvykimo ir sugrįžimo mastus nustatyti yra sudėtinga. Oficialiuosius statistikos duomenis apie emigraciją renka daugelis institucijų, tačiau tiksliausi duomenys apie Lietuvos gyventojų skaičių ir demografines tendencijas gaunami visuotinio gyventojų surašymo metu (Lietuvos gyventojų surašymas įvyko 2011 m.). laikotarpiuose tarp surašymų šie duomenys nustatomi remiantys gyvenamosios vietos deklaracijomis bei įvairiais administraciniais šaltiniais. Vertinant tiesioginius ir netiesioginius duomenis apie grįžtančiuosius, galima išskirti kelias pagrindines tendencijas:

- grįžta nedidelė dalis išvykusiųjų emigrantų;

- daugelis išvykstančių migrantų tikisi anksčiau ar vėliau sugrįžti į Lietuvą. Įvairūs šaltiniai rodo, kad dažniausiai ekonominiai migrantai užsienio valstybėse tikisi praleisti keltą metų ir grįžti į Lietuvą, jei pavyktų sukaupti tam tikrų santaupų ar pagerėtų Lietuvos ekonominė situacija;
- ilgesnis emigracijos laikas mažina sugrįžimo tikimybę. Iš Lietuvos išvykusių ekonominių migrantų būvimo užsienyje laikotarpis priklauso nuo įvairių veiksnių (išvykimo tikslas, grįžimo motyvai ir kt.). Tačiau remiantis Viešosios politikos ir vadybos instituto atliktu tyrimu galima teigti, kad mažesnė tikimybė, kad į Lietuvą sugrįš ilgą laiką užsienio valstybėje gyvenę ar dirbę asmenys (bent tuo laikotarpiu, kol jie yra aktyvūs darbo rinkoje). Tai lemia ir kultūrinė bei socialinė integracija užsienio valstybėje, nutrukę ryšiai su Lietuva, nusistovėję stereotipai apie Lietuvos politinę ir ekonominę situaciją;
- grįžtama daugiausiai į tuos miestus, kuriuose vyksta sparti ekonominė plėtra, pirmiausiai – į Vilnių, nors nėra jokių statistinių duomenų, kuriais būtų galima pagrįsti šią tendenciją, tačiau antriniai šaltiniai leidžia daryti išvada, kad daugiausiai ekonominių emigrantų grįžta į Vilnių ir kitus miestus bei rajonus, kuriuose jaučiami kelerių metų ekonominės plėtros rezultatai.

Migrantų apsisprendimą grįžti lemia daugelis veiksnių, tačiau apibendrinant šiuos veiksnius galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes: socialinius-kultūrinius bei ekonominius.

Socialiniai-kultūriniai veiksniai apima keletą svarbiausių apsisprendimą sugrįžti lemiančių motyvų: integracijos užsienio valstybėje sunkumai, Tėvynės, namų, artimųjų, draugų ilgesys, patriotizmas, noras dalyvauti Lietuvos politiniame ir visuomeniniame gyvenime, šeimos aplinkybių ar socialinio statuso pasikeitimas.

Ekonominius veiksnius lemia šie pagrindiniai motyvai: darbo užmokesčio Lietuvoje perspektyva, darbo arba karjeros Lietuvoje perspektyva, bendra šalies ekonominė ir verslo aplinka, šalies ekonominė, socialinė ir kultūrinė infrastuktūra bei gyvenimo kokybė šalyje. Vienas iš svarbių veiksnių įtakojančių grįžimą yra darbo užmokesčio dydis. Akivaizdu, kad daugeliu atveju atlyginiams Lietuvoje yra mažesnis už atlyginimą, kuri migrantas gauna užsienyje. Tačiau šiam skirtumui sumažėjus iki tam tikros kritinės ribos, migrantų apsisprendimą sugrįžti gali nulemti kiti dalykai: minėtieji socialiniai-kultūriniai veiksniai, žemesni pragyvenimo kaštai Lietuvoje ir kt. Taip pat ryškėja tendencija, kad nemažai grįžtančių asmenų turi konkrečias verslo idėjas, kurias jie linkę įgyvendinti Lietuvoje dėl labiau pažįstamos verslo aplinkos, neužpildytų verslo nišų ir pan. Vis dėlto, būtina akcentuoti, kad aptartieji požymiai dar nereškia esminio emigracijos ir sugrįžimo tendencijų pasikeitimo. Šie požymiai labiau pastebimi privačiame sektoriuje, tuo tarpu situacija yra daug sudėtingesnė kalbant apie valstybės finansuojamų profesijų atstovus, pirmiausiai, gydytojus ir mokslininkus. Kokybiniais vertinimais, žemesnės kvalifikacijos ar nekvalifikuotą darbą dirbantys asmenys taip pat šiuo metu

nemato daug galimybių sugrįžti. Pagrindinės priežastys – vis dar maži darbo užmokesčiai, blogesnė darbo aplinka ir darbo sąlygos, silpnas darbuotojų interesų atstovavimas. Netgi apsisprendę sugrįžti, šios grupės asmenys daug rečiau turi aiškius profesinius ketinimus ar yra preliminariai sutarę dėl darbo Lietuvoje. Įvairūs praktinio pobūdžio veiksniai mažina migrantų motyvaciją ir galimybes sugrįžti. Šiuos veiksnius galima suskirstyti į dvi pagrindines grupes:

- specifinius, susijusius su emigracijos faktu (nelegalus darbas užsienyje, įsidarbinimo problemos Lietuvoje, socialinių garantijų išsaugojimas sugrįžus, informacijos trūkumas, užsienyje uždirbtų pajamų apmokestinimas, vaikų išsilavinimo problemos);
- sisteminės (aukštasis mokslas ir moksliniai tyrimai, sveikatos apsaugos sektorius) tam tikrų sričių darbuotojams ar visiems Lietuvos piliečiams aktualias problemas.

Apžvelgus emigracijos tendencijas bei veiksnius skatinančius emigrantus sugrįžti į Lietuvą galėčiau teigti, kad sprendžiant emigrantų susigrąžinimo į Tėvynę problemas, didelis vaidmuo turėtų teikti Lietuvos valstybės institucijoms kurios imtųsi priemonių skatinančių emigrantus sugrįžti į Lietuvą.

2.7. Lietuvos valstybės institucijų veikla formuojant bei įgyvendinant migracijos politika

Su emigracija susijusius klausimus Lietuvoje savo kompetencijos ribose sprendžia skirtingos ministerijos, įvairaus pavaldumo valstybės įstaigos bei nevyriausybinės organizacijos. Jų institucinės atsakomybės sritys apima lietuvių migracijos klausimus plačiąja prasme, įskaitant priemones, skirtas emigracijai mažinti, santykiams su emigrantais palaikyti bei emigrantų sugrįžimui skatinti. Bendrai visų Lietuvos valstybės institucijų ir organizacijų įgyvendinamas priemones migracijos politikos srityje galima suskirstyti į dvi grupes:

1. priemonės, skirtos tiesiogiai emigrantams aktualiems klausimams spręsti (Socialinės apsaugos ir darbo, Užsienio reikalų, Švietimo ir mokslo, Vidaus reikalų, Sveikatos apsaugos ministerijos, SODRA, Lietuvos darbo birža, Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas prie LR Vyriausybės, Statistikos departamentas, LR Seimo ir JAV lietuvių bendruomenės komisija bei Lietuvių grįžimo į Tėvynę informacijos centras);
2. priemonės, kurios aktualios visiems Lietuvos gyventojams, tačiau gali turėti esminės įtakos emigracijai mažinti ar paskatinti ekonominius migrantus sugrįžti (pvz., įvairios

Ūkio, Finansų ir kt. ministerijų įgyvendinamos investicinės ar sektorinių reformų priemonės).

Pirmoji problema, su kuria susiduriama kalbant apie Lietuvos valstybės institucijų veiklą lietuvių migracijos srityje yra politikos koordinavimo trūkumas. Ši problema pastebima keliais aspektais. Pirmiausiai, nėra vienos institucijos, kuri koordinuotų daugelio institucijų ir organizacijų įgyvendinamas priemones šioje srityje. Antrą, emigracija yra kompleksiškas ir, politikos požiūriu horizontalus (o ne sektorinis) reiškinys. Todėl nors daugelis institucijų įgyvendina aktualias priemones joms priskirtose srityse, tačiau trūksta bendresnio ir strategiško požiūrio bei kompleksinių ryšių tarp skirtingų migraciją įtakojančių veiksnių supratimo. Trečią, nemažai įgyvendinamų priemonių persidengia (pvz., aktualią informaciją gali suteikti daug įstaigų, bet tik pagal savo kompetenciją). Tai savo ruožtu siejasi su jau minėta informacijos trūkumo problema: norėdamas surinkti jam aktualią informaciją emigrantas iš Lietuvos turi neblogai išmanyti atsakomybės pasiskirstymą tarp skirtingų institucijų, žinoti jam potencialiai iškilsiančias problemas. Reikalingos informacijos surinkimas kuria papildomus kaštus bei formuoja tam tikrą biurokratinį šalies įvaizdį, kas dažnai mažina motyvaciją sugrįžti. Ketvirtą, skirtingu institucijų teikiama informacija tais pačiais klausimais gali skirtis, pvz., informacija gali būti teikiama skirtingose institucijose pagal valstybės įstatymus arba pagal tarptautinius susitarimus (Barcevičius ir kt., 2005) .

Emigracija turi neigiamų padarinių šalies darbo rinkai, verslui, socialinei situacijai. Be to, valstybė turi rūpintis savo piliečiais ne tik šalies viduje, bet ir užsienyje: ginti jų teises, palaikyti tautiškumą, skatinti palaikyti ryšius su tėvyne. Ankščiau aptartos institucijos taip pat įgyvendina mažai priemonių, skirtų protų susigrąžinimo klausimams spręsti. Vadinasi, reikalinga valstybės politika emigracijai valdyti, skatinti grįžtamąją migraciją. Ši politika turi spręsti rinkos trūkumus (pvz., informacijos asimetrija), ir nesukurti papildomų administracinių sunkumų, kurie apsunkina mobilumą (pvz., pripažįstant užsienyje gautą darbo stažą, įgytą diplomą). Tam tikrais atvejais reikia aktyvių valstybės veiksmų siekiant užtikrinti, kad visi šalies gyventojai turėtų vienodas priėjimo prie viešųjų paslaugų galimybes (pvz., kuriant išlyginamąsias klases sugrįžusiųjų vaikams ir taip sudarant pastariesiems galimybę integruotis į bendrojo lavinimo sistemą).

Manoma, kad per pastaruosius 20 metų (1990–2010 m.) iš Lietuvos emigravo beveik pusė milijono žmonių (Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011). Daugiausia tai – darbingo amžiaus, dažnai – aukštos kvalifikacijos asmenys. Emigracija turi rimtų ekonominių ir socialinių pasekmių. Pavyzdžiui, augant ekonomikai darbo jėgos trūkumas tapo vienu svarbiausių verslo plėtros ir ekonominio augimo apribojimų. Valstybė neteko kvalifikuotų sveikatos, švietimo sektoriaus darbuotojų, mokslininkų, o tai atsiliepia tiek dabartinei viešųjų paslaugų (taigi – ir

gyvenimo kokybei), tiek ir mažina šalies ilgalaikės plėtros potencialą. Išryškėjo ir svarbios socialinės problemos (pvz., Lietuvoje likę emigrantų vaikai, kuriems kyla tiek socialinių, tiek materialinių sunkumų). Įvertinęs emigracijos mastą ir galimą poveikį LR Seimas 2006 m. emigraciją pavadino didžiausia nekarine grėsme Lietuvai (Lietuvos Respublikos Seimas, 2006). Valstybė ėmėsi priemonių migracijos procesams valdyti: priimti reikalingi teisės aktai, skiriamos gana didelės lėšos. Vienas iš svarbiausių tokių teisės aktų buvo Ekonominės migracijos reguliavimo strategija, kurią Lietuvos Respublikos Vyriausybė patvirtino 2007 m, tai pirmoji valstybės strategija ekonominės migracijos reguliavimo srityje (Lietuvos Respublikos vyriausybė, 2007). Šioje strategijoje buvo numatyti valstybės migracijos valdymo politikos tikslai, uždaviniai, rezultatų pasiekimo kriterijai. Taip pat parengtas ir pradėtas įgyvendinti Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2007–2008 m. planas. 2008 m. Lietuvos Respublikos vyriausybė patvirtino Nacionalinę demografinės politikos strategiją, kurios pagalba yra nustatomi ilgalaikiai demografinės politikos tikslai ir uždaviniai, siekiant sukurti palankesnes sąlygas gyventojų demografinei elgsenai ir jų gerovei, pvz., vienas iš tikslų yra – didinti gimstamumą, o taip pat ir mažinti emigraciją, jos vienas iš pagrindinių priemonių planų - „Nacionalinės demografinės gyventojų politikos strategijos šeimos gerovės įgyvendinimo 2008-2010 m. priemonių planas“, kuriame vienas iš uždavinių yra - mažinti šeimų skurdą ir socialinę atskirtį, o taip pat ir ugdyti šeimos narių gebėjimus įveikti psichologines ir socialines problemas ir kt. (Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2008 m).

3. TYRIMAS: EMIGRACIJOS SRAUTŲ IR JOS PRIEŽASČIŲ VERTINIMAS

3.1. Tyrimo metodologija

Vykdant emigracijos srautų ir jos priežasčių vertinimą buvo atliktas tyrimas, susidedantys iš 3 dalių: pirminė duomenų analizė, gautų apklausos būdu, ir Lietuvos aukštųjų mokyklų absolventų nuomonės tyrimo antrinė duomenų analizė bei Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės patektų duomenų bei Lietuvoje vykdytų tyrimų antrinės analizės. Vykdant pirminę duomenų analizę, buvo naudojimas apklausos metodas, pagrįstas tiriamosios grupės asmenų atsakymų į pateiktus klausimus registravimu. Šiam tyrimui vykdyti sociologinių duomenų rinkimo metodu buvo parinkta apklausa tiesioginiu interviu anketavimo būdu, nes tai buvo priimtiniausias būdas ištirti visuomenės elgesio motyvus emigracijos vertinimo atžvilgiu. Remiantis išnagrinėtais šaltinais buvo sukurta apklausos anketa (žr. 4 priedą), kurios pagrindu ir buvo atliekamas pirminių duomenų rinkimas vykdant tyrimą. Iš viso buvo apklausti 200 respondentų. Tiriamąją visumą sudaro tiek dirbantys tiek nedirbantys Vilniaus miesto ir kitų rajonų gyventojai. Statistinis tyrimas atrankinio stebėjimo metu buvo atliekamas keliais etapais: nustatomas ir atrenkamas atrankos vienetų skaičius; nustatomos atrankinės charakteristikos; išplečiamos atrankinės charakteristikos generaliniai visumai; analizuojami gauti rezultatai.

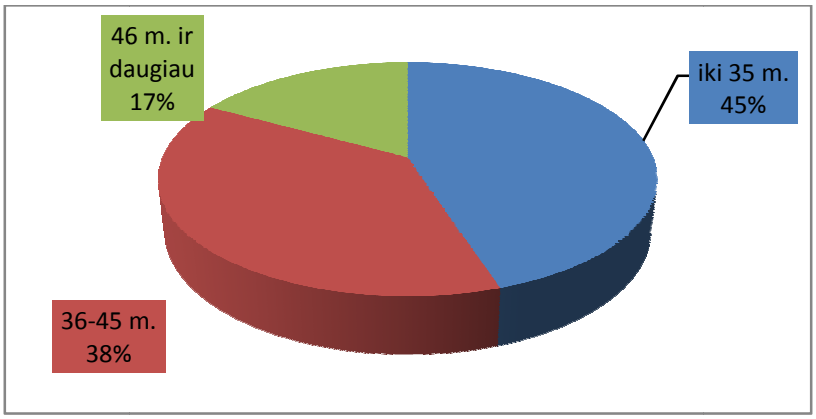
Aprašant respondentų charakteristiką, pateikiami gyventojų anketinės apklausos duomenis, siekiant išsiaiškinti, ką jie mano apie emigraciją Lietuvoje bei kokie faktoriai paskatintų juos emigruoti ar likti gyventi Lietuvoje. Anketinės apklausos metu buvo siekiama išsiaiškinti Lietuvos gyventojų domėjimąsi esama emigracijos padėtimi Lietuvoje, jų informuotumą apie emigracijos priežastis ir veiksnius, kurie paskatintų juos emigruoti. Išsiaiškinti ir įvertinti gyventojų nuomonę yra labai svarbu, kadangi emigracijos mastai Lietuvoje yra labai dideli, todėl vienas iš šio magistro baigiamojo darbo tyrimo tikslų buvo sužinoti, kokia likusių Lietuvos gyventojų nuomonė apie emigraciją, ar jie ketina artimiausiu metu palikti Tėvynę ir kokios priežastys ar veiksniai juos skatina išvykti iš Lietuvos.

Tyrimas buvo atliekamas 2011 metų liepos – rugpjūčio mėnesiais.

Gyventojų nuostatoms emigraciją skatinančios įtakos gali turėti tokie veiksniai, kaip respondentų amžius, išsilavinimas, šeimyninė padėtis, pajamos, darbinė padėtis, gyvenamoji vieta ir pan., todėl svarbu, kad tyrime atsispindėtų įvairių gyventojų grupių padėtis. Respondentams atrinkti buvo naudojama atsitiktinių imčių metodika. Svarbiausiu respondentų atrankos kriterijumi buvo laikomas

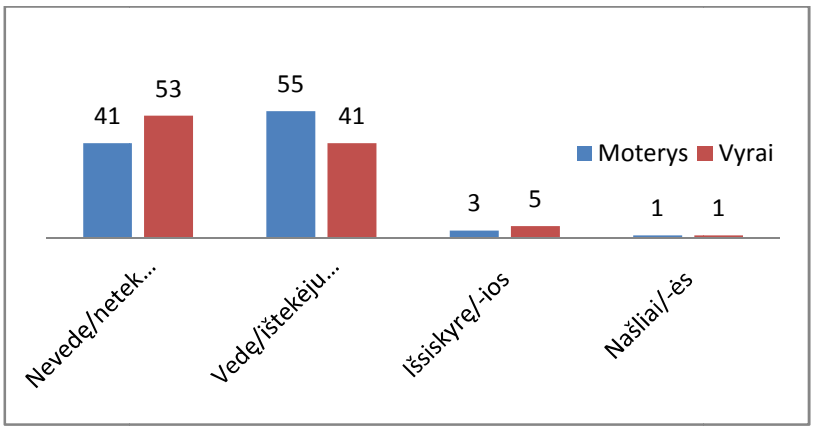
amžius, kuris turėjo svyruoti nuo 20 iki 50 metų, nes būtent šio amžiaus asmenys yra labiausiai linkę emigruoti ir ieškoti geresnių gyvenimo sąlygų. Iš viso apklausti 200 gyventojų (skirtinguose amžiaus grupėse, turintys skirtingą profesinį statusą, išsilavinimą bei pajams).

Skirstant respondentus pagal amžių, daugiausia tarp apklaustųjų pateko iki 35 metų asmenys (apie 45 proc.). Respondentai 36 – 45 metų ir virš 46 metų ir daugiau sudarė 38 ir 17 proc. Apklausos rezultatai parodo, kad daugiausiai apklausoje dalyvavo jauni žmonės (žr. 7 pav.).

11 pav. **Respondentų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes (proc.)**

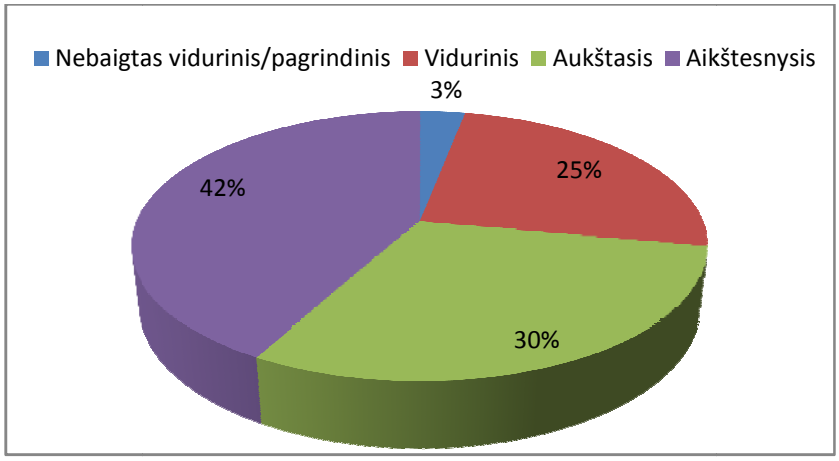
Apklausos metu respondentai buvo suskirstyti pagal lytį ir šeimyninę padėtį į keturias atrankos grupes. Rezultatai parodė, kad pirmą grupę sudarė nevedę vyrai (53 proc.) ir netekėjusios moterys (41 proc.), antrai grupei priskiriamos ištekėjusios moterys (53 proc.) ir vedę vyrai (41 proc.), trečioje grupėje dalyvavo išsiskyrę vyrai (5 proc.) ir išsiskyrusios moterys (3 proc.), į ketvirtą grupę pateko vyrai našliai ir moterys našlės (po 1 proc.) (žr. 8 pav.).

12 pav. **Respondentų pasiskirstymas pagal lytį ir šeimyninę padėtį (proc.)**

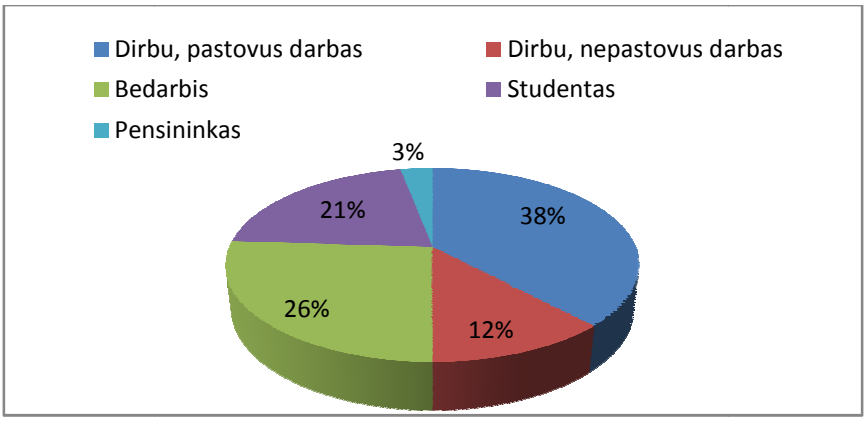
Respondentai pagal išsilavinimą atitinka šias keturias kategorijas: turintys nebaigtą vidurinį/pagrindinį, bendrą vidurinį, aukštesnįjį ar aukštąjį išsimokslinimo lygį. Kaip pavaizduota 11

paveiksle didžiąją grupę apklaustųjų sudaro aukštesnįjį (42 proc.) ir aukštąjį (30 proc.) išsilavinimą turintys asmenys, mažiau apklaustų respondentų sudarė vidurinį (25 proc.) bei nebaigtą vidurinį/pagrindinį išsilavinimą (3 proc.) turintys asmenys (žr. 9 pav.).

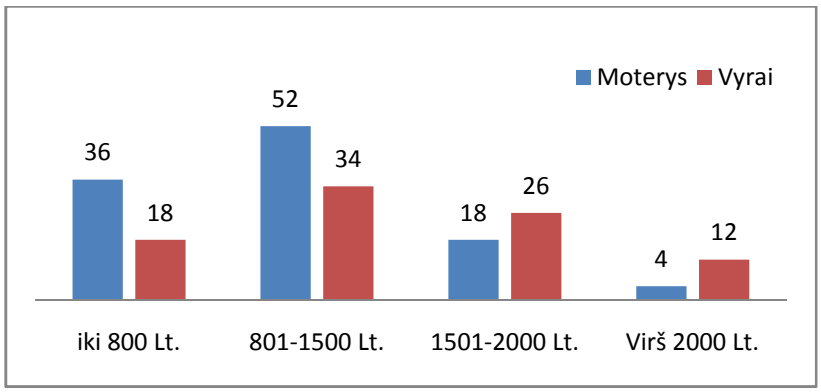
13 pav. **Respondentų pasiskirtymas pgal išsilavinimą (proc.)**

Gyventojų emigracijai didelės įtakos gali turėti socialinė – ekonominė grupė, kuriai jie priklauso. Apklausus respondentus, paaiškėjo, kad didžiąją dalį (38 proc.) sudaro darbuotojai dirbantys pastovų darbą. Nepastovų darbą dirba (12 proc.) apklaustųjų. Nemažą apklaustųjų dalį sudaro bedarbiai (26 proc.). Taip pat apklausoje dalyvavo 21 proc. studentų ir 3 proc. pensininkų (žr. 10 pav.).

14 pav. **Respondentų pasiskirstymas pagal socialinę-ekonominę padėtį (proc.)**

Skirstant respondentus pagal jų gaunamas pajamas buvo atsižvelgta ir į jų lytį. Kaip pavaizduota 13 paveiksle iki 800 Lt. pajamas gauna 36 proc. moterų ir tik 18 proc. vyrų. Nuo 800-1500 Lt. pajamas gauna 52 proc. moterų ir 34 proc. vyrų. Nuo 1500-2000 Lt. gauna 10 proc. moterų ir 26 proc. vyrų ir virš 2000 Lt. atlyginimą gauna tik 4 proc. moterų ir 12 proc. vyrų. Atsižvelgiant į respondentų pateiktus duomenis galima pastebėti, kad Lietuvoje moterys uždirba daug mažesnį atlyginimą nei vyrai (žr. 11 pav.).

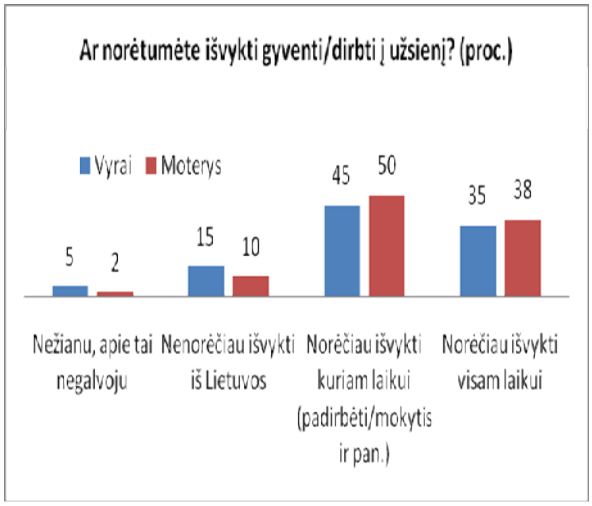
15 pav. **Respondentų pasiskirstymas pagal lytį ir pajamas (proc.)**

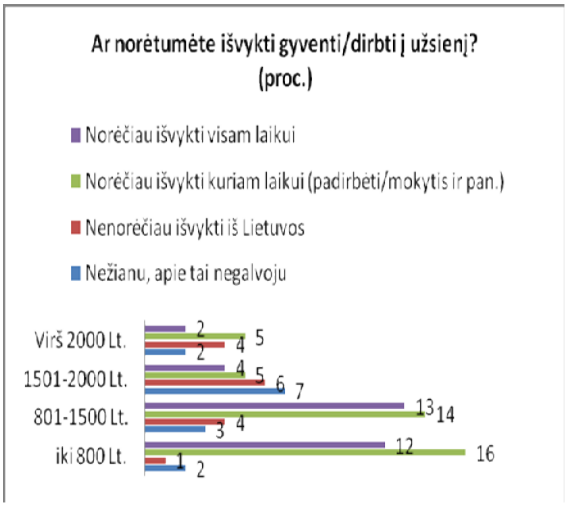
Analizuojant tyrimų duomenis didžiausias dėmesys bus skiriamas respondentų nuostatų įvertinimui pagal tokias charakteristikas kaip respondentų amžius, lytis, socialinė – ekonominė padėtis, išsilavinimas bei pajamos.

3.2. Darbo jėgos iš Lietuvos stūmimo priežastis –valstybės vykdoma ekonominė politika

Šios analizės tikslas – įvertinti esamą migracijos padėtį Lietuvoje, atsižvelgiant į atlikto tyrimo rezultatus. Šioje dalyje pateikiamos svarbiausios autorės atlikto tyrimo pirminės duomenų analizės išvados.

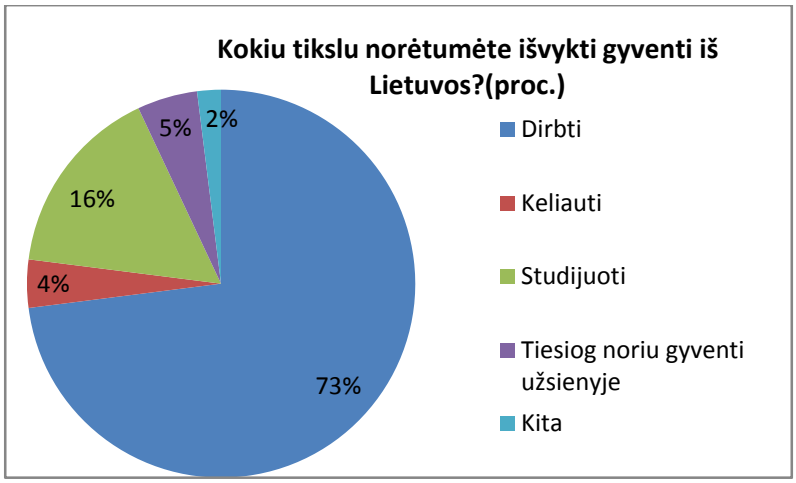
Analizuojant atlikto tyrimo rezultatus galima teigti, kad net 88 proc. moterų ir 80 proc. vyrų norėtų išvykti iš Lietuvos kuriam laikui (padirbėti ar mokytis) arba išvykti visam laikui (žr. 14 pav.). Žiūrint į 15 paveikslą matome, kad labiausiai norėtų išvykti gyventi užsienį laikinai ar visam laikui respondentai, kurių atlyginimas nesiekia 800 Lt. minimumo (28 proc.) arba yra nuo 801-1500Lt. (27 proc.). Kaip parodė respondentų apimties charakteristikos apibendrinimas Lietuvoje iki 800 Lt. ir nuo 801-1500Lt. atlyginimą daugiausiai gauna moterys, todėl jų emigracijos mastai yra žymiai didesni.

16/17 pav. **Respondentų noro išvykti į užsienį pasiskirstymas pagal lytį ir pajamas (proc.)**

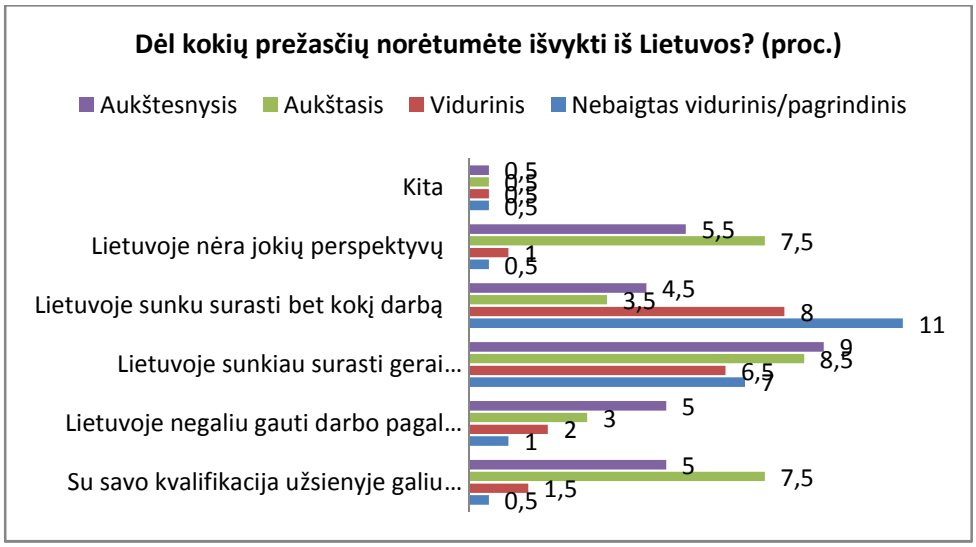
Atsižvelgiant į anksčiau minėtus duomenis ir duomenis pateiktus 16 paveiksle matome, kad daugiausiai apklausoje dalyvavusių respondentų norėtų išvykti į užsienį dirbti (73 proc.). Mažas atlyginimu dydis Lietuvoje lemia tokia situaciją, žmonės negali patenkinti savo ekonominių bei socialinių poreikių. Taip pat matome, kad net 16 proc. apklaustųjų norėtų studijuoti užsienyje, o tai įtakoja netobula švietimo sistema Lietuvoje.

18 pav. **Respondentų noro išvykti iš Lietuvos priežasčių pasiskirstymas (proc.)**

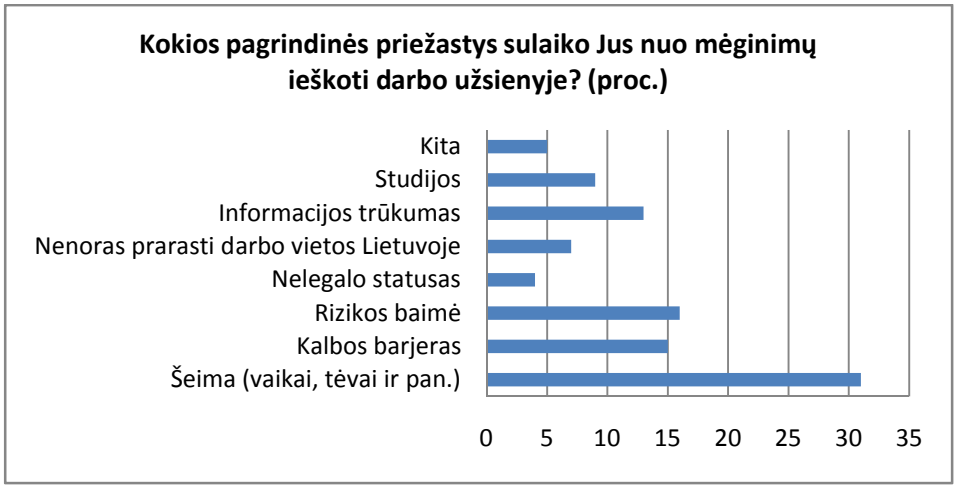
Vieną iš svarbiausių priežasčių, kuri skatina emigracijos procesus Lietuvoje respondentai turintys aukštesnįjį išsilavinimą nurodė, kad sunku rasti gerai apmokamą darbą (9 proc.), su nebaigtu viduriniu/pagrindiniu išsilavinimu vieną iš priežasčių skatinančių emigruoti nurodė, kad Lietuvoje sunku rasti bet kokį darbą (11 proc.). Aukštąjį išsilavinimą turintys respondentai atsakė, kad Lietuvoje nėra jokių perspektyvų (7,5 proc.) ir, kad užsienyje su savo kvalifikacijos laipsniu jie galėtų uždirbti gerokai daugiau (7,5 proc.). Galima teigti, kad emigruoti ketina ir aukštąjį ir pagrindinį išsilavinimą

turintys apklaustieji, nes vienus netenkina darbo sąlygos ir jie negali savęs realizuoti Lietuvoje, o kitiems sunku adaptuotis ir rasti darbą atitinkantį jų reikalavimus (žr. 17 pav.).

19 pav. **Respondentų noro išvykti iš Lietuvos priežasčių pasiskirstymas pagal išsilavinimą (proc.)**

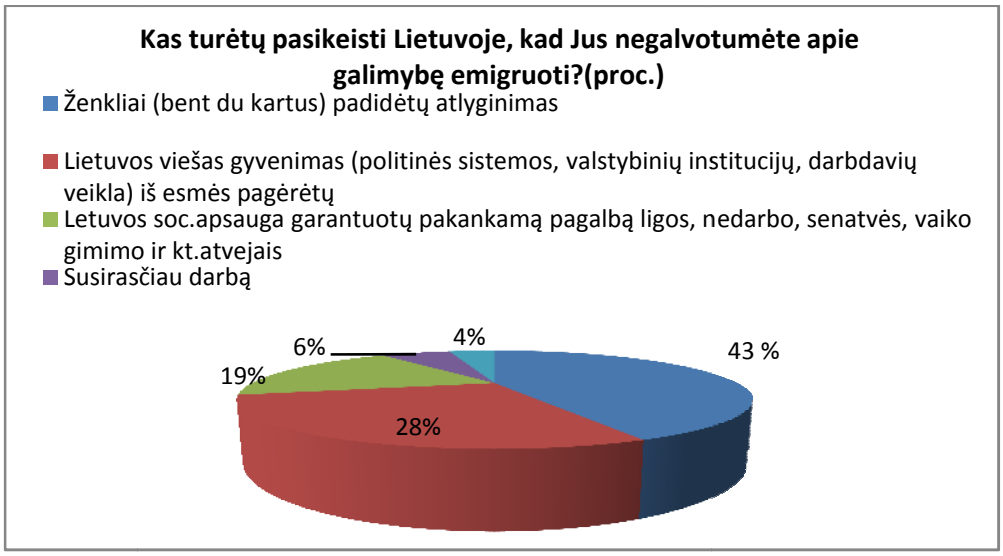
Respondentai vieną iš priežasčių sulaikančių ieškoti juos darbo užsienyje nurodė šeimą (31 proc.) (žr. 18 pav.). Vis dėlto Lietuvos gyventojams yra svarbus šeimos statusas ir kaip bebūtų jie ketina išlaikyti šeimos vertę. Moterys labiau rinkosi rizikos baimę. Vyrai – nenorą prarasti darbo vietą.

20 pav. **Respondentų sulaikimo Lietuvoje priežasčių pasiskirtymas (proc.)**

Į klausimą kas turėtų pasikeisti Lietuvoje, kad respondentai negalvotų apie emigraciją net 43 proc. atsakė, kad bent du kartus turėtų padidėti atlyginimas. Tai pat apklaustiesiems svarbi ir politinė bei socialinė veikla, 28 proc. teigia, kad turi pagerėti Lietuvos viešas gyvenimas, politinė sistema, valstybinių institucijų bei darbdavių veikla. Taip pat svarbi socialinė padėtis, 19 proc. nurodė, kad

socialinė apsauga turėtų garantuoti pagalbą ligos, nedarbo, senatvės, vaiko gimimo ir kitais atvejais (žr. 19 pav.). Apibendrinant šiuos atsakymus galima teigti, kad svarbi yra ekonominė vykdoma politika Lietuvoje, o taip pat gyventojai nesijaučia saugūs savo valstybėje, taigi išryškėja ne tik ekonominės migracijos problema, bet nemažiau svarbi politinė bei socialinė padėtis Lietuvoje.

21 pav. **Respondentų galimų pasikeitimų Lietuvoje norų pasiskirtymas (proc)**

Apibendrinus gyventojų anketinės apklausos duomenis galima teigti, kad didžioji dalis apklaustųjų pagrindines priežastis emigruoti nurodė mažą darbo užmokestį Lietuvoje, sunkias pragyvenimo sąlygas, mažas perspektyvas ir savęs realizavimo galimybes. Pastebėtina ir tai, kad labiau linkusios emigruoti yra moterys, kadangi jų finansinė padėtis yra daug prastesnė nei vyrų, jos Lietuvoje uždirba žymiai mažiau. Taip pat svarbu paminėti, kad anketą užpildė net 45 proc. respondentų, kurių amžius nesiekė 35 metų, ir kurie svarsto galimybę išvykti iš Lietuvos, tačiau juos sulaiko kai kurie faktoriai (pvz., nebaigtos studijos Lietuvoje, maži vaikai, nelegalo statusas), bet įveikus šias kliūtis jie tikrai nors porai metų paliktų Lietuvą. O tai reiškia, kad iš Lietuvos planuoja išvykti jauni, energingi ir darbingi žmonės, kitaip tariant pagrindinė Lietuvos darbo jėga.

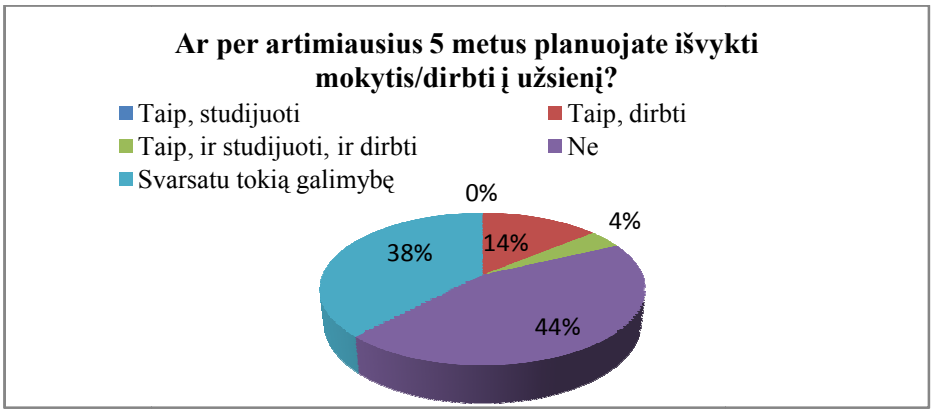
Tyrimo rezultatai parodė, kad kol kas Lietuvoje emigracijos mastai nemažės, valstybė turi įdėti daug pastangų, norėdama sulaikyti didelę dalį Lietuvos gyventojų, kurie šiai dienai jau yra pasiruošę išvykti iš Lietuvos ir tiesiog laukia palankaus meto šį tikslą įgyvendinti. Tyrimo rezultatai patvirtina šio magistro baigiamojo darbo pradžioje iškeltą pirmąją hipotezę, **kad darbo jėgos iš Lietuvos stūmimo priežastis yra valstybės vykdomos ekonominės politikos rezultatai.** Nedarbas, mažas atlyginimų dydis, prastas gyventojų gerovės gyvenimo lygis ir suprastėję lūkesčiai dėl šalies perspektyvų yra pagrindinės priežastys skatinančios Lietuvos darbingo amžiaus gyventojus emigruoti į užsienį, kurios parodo, kad valstybės vykdoma politika orientuota ne į gyventojų gyvenimo gerovės

kilimą, o į biudžeto deficito mažinimą bet kokią kainą. Norint sumažinti emigraciją, Vyriausybei reikia ne kurti įmantrias kovos su ja programas, o skubiai daryti pribrendusius darbus: pagerinti viešojo sektoriaus kokybę, apvalyti verslo aplinką nuo perteklinio reglamentavimo, pasinaudoti kitų šalių patirtimi ir įdiegti efektyvią užsienio investicijų pritraukimo programą, netoleruoti valdininkų pasyvumo ir skatinti juos iniciatyviai teikti paslaugas gyventojams ir verslui.

3.3. Aukšta studijų kaina Lietuvoje stumia jaunimą iš Lietuvos universitetų

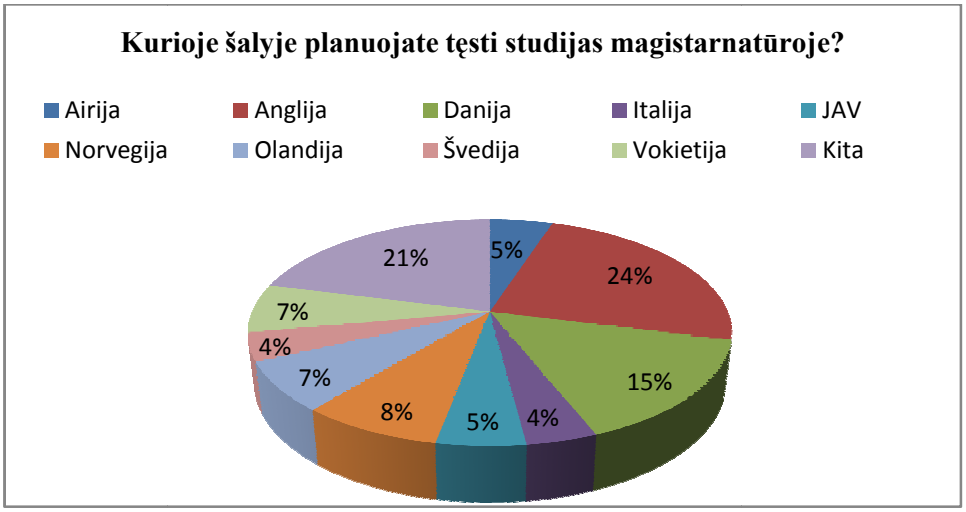
Antrąjį tyrimo etapą sudarė antrinė apklausos analizė. Lietuvos studentų atstovybių sąjunga (LSAS) 2011 metais savo iniciatyva atliko Lietuvos aukštųjų mokyklų absolventų nuomonės tyrimą dėl studijų tęsimo antrojoje studijų pakopoje. Duomenys buvo surinkti 2011 m. birželio 20 - liepos 3 dienomis, naudojant CAWI (computer assisted web interview) – atvirą studentų apklausą. Tyrime dalyvavo 2037 absolventai iš 28 Lietuvos aukštųjų mokyklų.

Pagal atliktą tyrimą, 56 proc. apklaustųjų absolventų planuoja išvykti mokytis/dirbti į kitą šalį per artimiausius penkerius metus arba bent jau svarsto tokią galimybę. Mažiau nei vienas procentas apklaustųjų nurodė, jog į užsienį vyks tik studijuoti. 44 proc. respondentų po bakalauro studijų baigimo neketina išvykti iš Lietuvos. Verta pažymėti, kad pagal praeitų metų LSAS atliktą absolventų apklausą net 65 proc. svarstė galimybę išvažiuoti svetur, o tik 35 proc. ketino artimiausius 5 metus likti Lietuvoje. Tačiau 2011 metų atlikto absolventų apklausos duomenis vis dėlto parodo neigiamą Lietuvos tendenciją, kai jaunimas - šalies ateities potencialas, renkasi užsienį. Iš 56 proc. planuojančių išvykti mokytis/dirbti į kitą šalį per artimiausius penkerius metus: 14 proc. ketina dirbti, 4 proc. ir studijuoti ir dirbti, tik studijuoti neketina niekas, o 38 proc. svarsto galimybę išvykti, tačiau dar galutinai neapsisprendė (žr. 22 pav.).

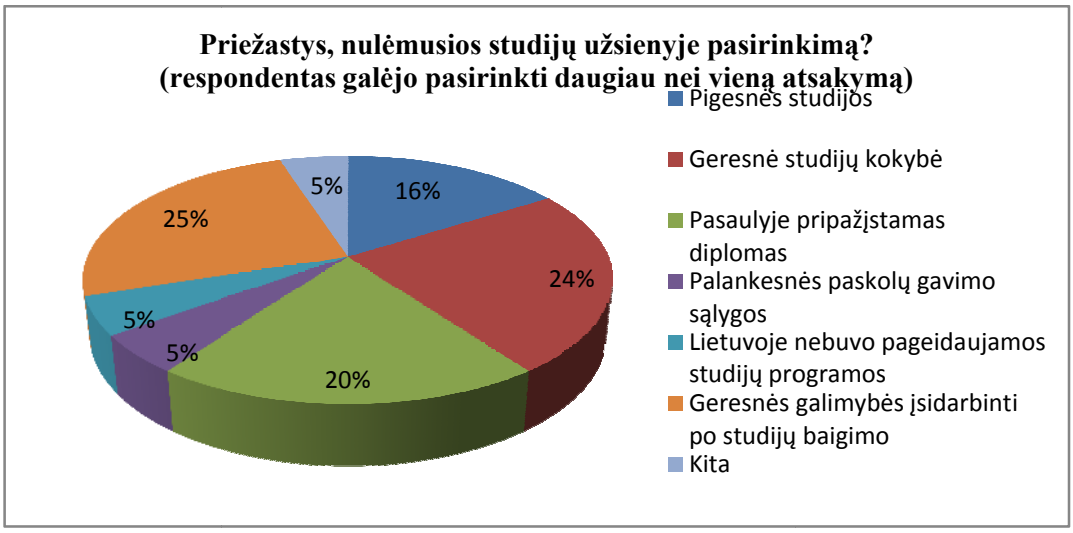
22 pav. **Absolventų planai išvykti į užsienį**

Populiariausia magistrantūros studijų užsienyje šalis yra Anglija, ją rinkosi 24 proc. absolventų. Kiek mažiau respondentų tęsti studijas ketina Danijoje, Norvegijoje bei Olandijoje: atitinkamai 15, 8 ir 7 proc. absolventų. Šias keturias valstybes rinktis planuoja 54 proc. respondentų (žr. 23 pav.).

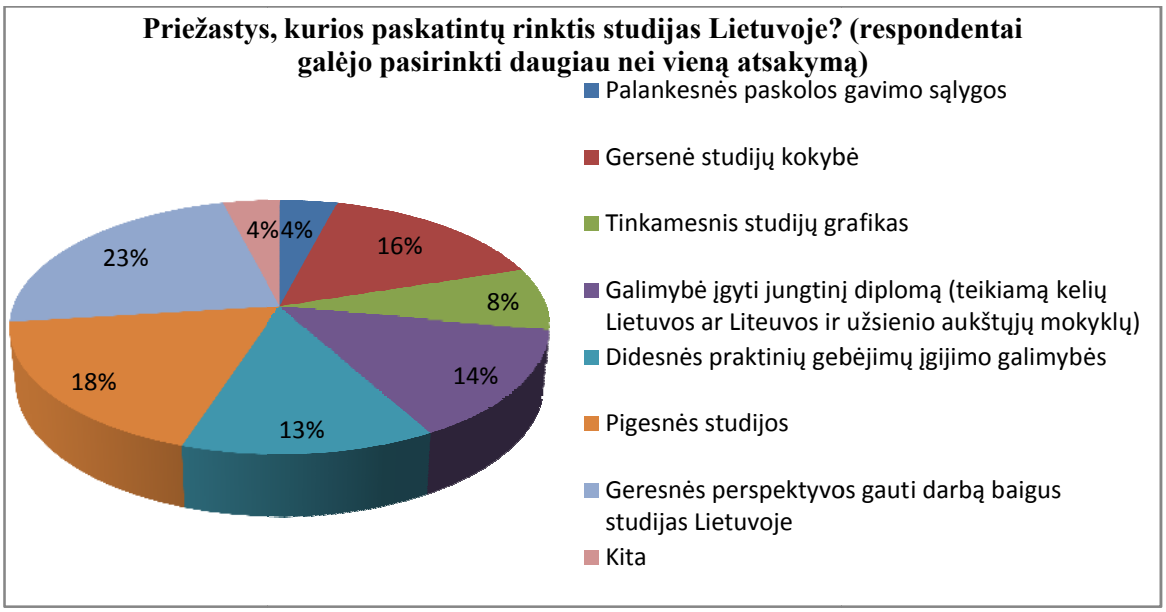
23 pav. **Populiariausios magistrantūros studijų užsienyje šalys tarp absolventų**

Respondentai buvo prašomi nurodyti ne daugiau kaip tris priežastis, kurios nulėmė jų pasirinkimą studijuoti užsienyje. Dažniausiai įvardijama buvo geresnė studijų kokybė užsienio aukštosiose mokyklose, geresnės galimybės rasti darbą baigus studijas užsienyje bei pasaulyje pripažįstamas diplomas (žr. 24 pav.).

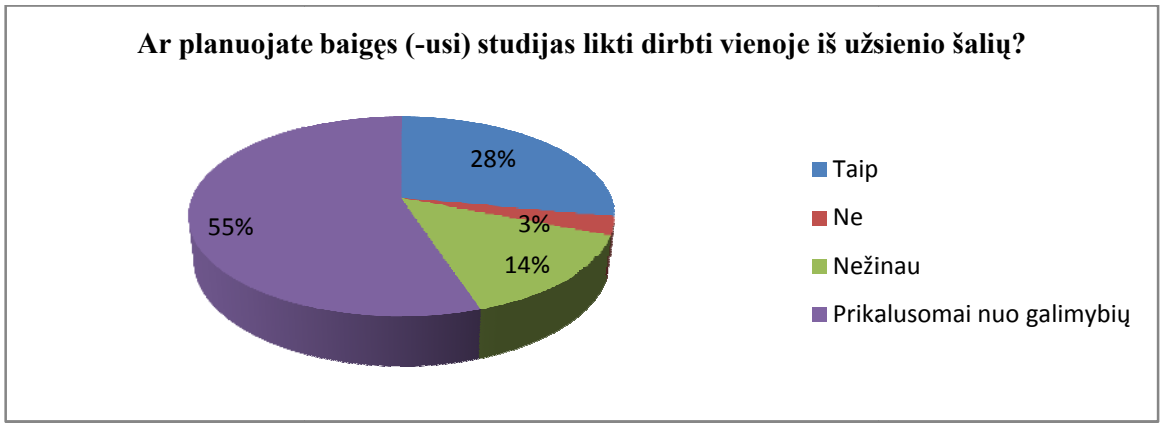
24 pav. **Priežastys, nulėmusios studijų užsienyje pasirinkimą**

Jų taip pat buvo prašoma įvardinti priežastis, kurios galėtų paskatinti studijas rinktis Lietuvoje. Dažniausiai įvardinama buvo geresnė studijų kokybė, geresnės perspektyvos gauti darbą baigus studijas bei pigesnės studijos (žr. 25 pav.).

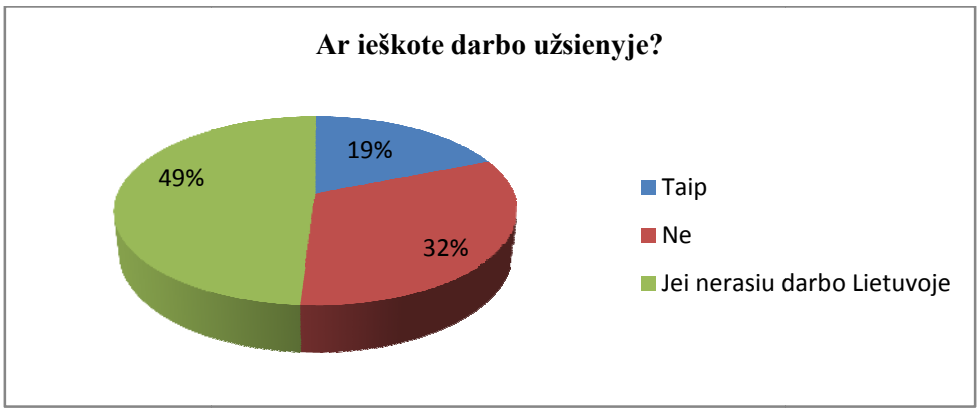
25 pav. **Priežastys, kurios paskatintų rinktis studijas Lietuvoje**

28 proc. planuojančių išvykti magistrantūroje studijuoti į užsienį teigė, jog baigus studijas neplanuoja grįžti į Lietuvą, bet pasiliks toje pačioje ar kitoje užsienio šalyje gyventi ir dirbti. Dauguma respondentų teigė, jog grįžimo į Lietuvą klausimas lieka atviras ir tai priklausys nuo įsidarbinimo galimybių (žr. 26 pav.).

26 pav. **Respondentų planai baigus studijas užsienyje likti dirbti vienoje iš užsienio šalių**

19 proc. respondentų planuoja darbo ieškotis užsienyje, 49 proc. bandys darbo ieškotis Lietuvoje, tačiau nepavykus to padaryti bandys gauti darbo svečioje šalyje. Kiek mažiau nei trečdalis bakalauro laipsnį įgijusių absolventų darbo ieškotis ketina Lietuvoje (žr. 27 pav.).

27 pav. **Absolventų ketinimai ieškoti darbo užsienyje**

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad pagrindinė priežastis, skatinanti jaunimą vykti studijuoti į užsienį, yra užsienio studijų mažesnė kaina, geresnė kokybė ir didesnės galimybės paskui gauti darbą. Paradoksalu, tačiau būtent studijų kaina yra vienas pagrindinių motyvų, dėl ko Lietuvos jaunimas renkasi studijas svetur. Pavyzdžiui, Danijoje mokslas yra nemokamas. Studijuojantys Anglijoje lietuviai dažniausiai ima mokslo išlaidoms padengti skirtą paskolą, kurios gavimo ir grąžinimo sąlygos yra labai palankios studentui. Paskolai grąžinti yra numatytas 25-erių metų laikotarpis. Ją pradėti grąžinti reikia, kuomet metinės pajamos siekia 15 tūkstančių svarų per metus, jei dirbama Didžiojoje Britanijoje. Dirbant Lietuvoje, pajamos turi siekti 36 tūkstančius litų per metus. Jei tiek absolventas neuždirba, po 25 metų nesumokėta paskolos dalis nurašoma. Škotijoje oficiali studijų kaina yra apie 1820 svarų sterlingų per metus. Tačiau daugelis studentų sugeba gauti lengvatinę paskolą mokslams, kurios nereikia grąžinti, tad mokslas Škotijoje yra praktiškai nemokamas. Negana to, galimybė susirasti darbą ir išsilaikyti užsienyje daug didesnė, tad jaunuoliui iš Klaipėdos mokytis Vilniuje gali būti brangiau ir sudėtingiau, nei Didžiojoje Britanijoje. Net jei jis bus įstojęs į valstybės finansuojamą vietą. Taip yra todėl, kad, tarkime, Didžiojoje Britanijoje paskaitos dažniausiai vyksta 3 dienas per savaitę, o likusį laiką studentas gali dirbti, kas Lietuvoje yra sunkiai įmanoma.

Tam, kad sudaryti aiškią nuomonę dėl studijų kainos Lietuvoje įtakos jaunimo emigracijai, reikia pabandyti apskaičiuoti ar mokytis Lietuvoje pigiau nei, pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje ar kitoje užsienio šalyje. Tokį apskaičiavimą 2011 m. atliko SEB banko šeimos finansų ekspertė, ISM Vadybos ir ekonomikos universiteto doktorantė Julita Varanauskienė. Pagal jos pateiktą paskaičiavimą, šiandien studijų kaina Lietuvoje priklauso nuo specialybės ir pasirinktos aukštosios mokyklos. Vieni bakalauro studijų metai gali kainuoti ir 4 tūkst. litų, ir penkis kartus daugiau. Tiesa, gerai besimokantiems studentams mokslas nemokamas, bet studentui tenka pasirūpinti pragyvenimo išlaidomis. Pagal valstybės remiamų paskolų išdavimo tvarką, studentui pragyventi turėtų užtekti 6,5 tūkst. litų per metus. Pagal Varanauskienės skaičiavimus, dar 4 tūkst. litų per metus studentu reikia mokesčiui už

mokslą. Taigi per ketverių metų bakalauro studijas iš viso susidarys 42 tūkst. litų. Bet jei studentui teks skolintis, reikia dar priskaičiuoti palūkanas. SEB banko šeimos finansų ekspertė paskaičiuoja, kad per ketverius metus, kol dar studijuojama, reikėtų sumokėti maždaug 3 tūkst. litų palūkanų Jei studijoms skolinamasi pagal valstybės remiamą programą, praėjus metams po jų baigimo paskolą reikės pradėti grąžinti. Jei skolinamasi studijoms (16 tūkst. litų) ir pragyvenimui (dar 26 tūkst. litų), pabaigus mokslus kiekvieną mėnesį bankui reikės atidėti po maždaug 400 litų. Tuomet sumokėsime dar 9 tūkst. litų palūkanų. Taigi iš viso už galimybę studijuoti ir pačias studijas teks pakloti 54 tūkst. litų. Iškyla klausimas, kada studentui atsipirks 54 tūkst. sumokėtų litų, ir ar ne per daug rizikinga į išsilavinimą investuoti skolintas lėšas. Pagal SEB banko šeimos finansų ekspertės, norint turėti galimybę po studijų pradėti grąžinti paskolą, darbo užmokestis į rankas turėtų būti ne mažesnis kaip 1,5 tūkst. litų, tačiau pagal statistinius duomenis šiai dienai Lietuvoje tiek gauna maždaug 350 tūkst. dirbančiųjų samdomą darbą, t. y., gerokai mažiau negu pusė.

Iš ketinančių vykti mokytis svetur, dauguma rinkosi Angliją, Daniją, Olandiją ir Švediją. Jas prioritetu laiko net 59 proc. apklaustųjų. Tiesa, beveik trečdalis apklaustųjų liktų studijuoti Lietuvoje, jei čia pagerėtų studijų kokybė ir atsirastų šansų įsidarbinti. Net 44 proc. studentų, ketinančių tęsti studijas užsienyje, neketina grįžti į Lietuvą ir planuoja likti gyventi svetur. Nors užsienyje studijuojantys asmenys nėra oficialiai laikomi emigrantais, egzistuoja ryški tendencija, kad užsienyje aukštąjį išsilavinimą įgiję jaunuoliai visų pirma siekia susirasti jų kvalifikaciją atitinkantį darbą Vakarų Europos šalyse ar JAV, o ne grįžti į Lietuvą. Tad Lietuva susigrąžina tik mažą dalį „nutekėjusių protų“, kurie galėtų būti rimta paspirtis produktyvumo ir novatoriškumo stokojančiai mūsų ekonomikai. Įvertinus atlikto Lietuvos aukštųjų mokyklų absolventų nuomonės tyrimo rezultatus, pasitvirtino antroji magistro baigiamojo darbo iškelta hipotezė, kad **aukšta studijų kaina Lietuvoje stumia jaunimą iš Lietuvos universitetų.** Šios apklausos rezultatai yra ryškus signalas valstybei, liudijantis, kad, pirmą, aukštojo mokslo pertvarka smarkiai prisidėjo prie to, kad dėl neįkandamų kainų vis daugiau studentų renkasi užsienį, antra, Lietuvos jaunimas nemato galimybių realizuoti savo potencialą baigus mokslus čia Lietuvoje. Akivaizdu, jog išlaikant esamas tendencijas bei studijų kainas Lietuvos aukštosiose mokyklose Lietuva ir toliau praras dalį išsilavinusio jaunimo o turint omeny anksčia aptartą tragišką Lietuvos demografinę situaciją ir jos prognozes, gaunasi, kad valstybė vietoj to, kad skatinti jaunimo, kaip valstybės ateities, potencialo realizaciją, veja šį „šalies potencialą“ į užsienį. Būtina kuo skubiau imtis atitinkamų priemonių, skatinančių jaunus žmones ateitį kurtį Lietuvoje bei pagaliau įgyvendinti skambias frazes, deklaruojančias mokslo svarbą valstybėje.

3.4. Asmenybės saviraiškos galimybių stoka Lietuvoje

Per pastaruosius 19 metų Lietuvoje gyventojų skaičius sumažėjo 462 tūkst. Gana sparčiai mažėjantis gyventojų skaičius – mažėjančio gimstamumo ir gyventojų emigracijos pasekmė. Pagal atliktus Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės paskaičiavimus, pusė milijono žmonių per pastaruosius 20 metų iš Lietuvos emigravo: jei pernai Lietuvą paliko 83,2 tūkst. gyventojų, tai šiemet jau per 4 mėnesius išvažiavo net 25 tūkst. žmonių. Dauguma jų – jaunimas. Demografai pastebi, kad emigracijos mastai ne tik dideli, bet ir didėja. Tuo tarpu grįžtamosios migracijos srautai iki šiol maži. Nemažiau aktualu yra tai, kad Lietuva – viena labiausiai senėjančių visuomenių Europoje: vyresni nei 60 metų amžiaus žmonės mūsų šalyje sudaro beveik 21 proc. visų gyventojų, o vaikai iki 14 metų – tik 15 proc. Statistikos departamento duomenimis, aukštas išlieka ir mirtingumo lygis visuomenėje, o vyrų mirtingumas 2010 m. net padidėjo. Lietuvos vyrų mirtingumo rodikliai yra didžiausi, o vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė – trumpiausia ES. Šiuo požiūriu Lietuva jau seniai labai skiriasi nuo Vakarų Europos, pastarąjį dešimtmetį pradėjo skirtis ir nuo Vidurio Europos, o pastaraisiais metais – net nuo Latvijos ir Estijos. Nuo pernai vėl mažėja ir gimstamumas. Dėl visų šių priežasčių Lietuva išsiskiria vienais sparčiausių gyventojų skaičiaus mažėjimo tempais.

Manoma, kad šios tendencijos yra susijusios su apskritai sudėtinga ekonomine nemažos visuomenės dalies situacija, su kultūriniais ir sociologiniais pokyčiais, pasikeitusiu požiūriu į šeimą ir vaikus. Taip pat yra pripažįstama, kad sunkumai derinant šeimos ir profesinį gyvenimą (lanksčių darbo organizavimo formų trūkumas, vaikų priežiūros paslaugų stoka) turi neigiamos įtakos demografiniams procesams. Statistika parodo skurdo ir socialinės atskirties feminizacijos tendencijas, o tai prisideda prie blogėjančios demografinės situacijos Lietuvoje.

Pagal Jungtinių Tautų (JT) ir Eurostat prognozes, 3 mln. gyventojų Lietuva nepriskaičiuos jau apie 2035 m. Tai neišvengiamai paveiks ir darbo rinką – mažėjant darbo jėgos pasiūlai ir dirbančiųjų gyventojų skaičiui, bus vis sunkiau išlaikyti mokesčių mokėtojų lėšomis finansuojamus sveikatos ir socialinės apsaugos sistemas. Visuomenei senstant šių paslaugų poreikis augs.

Lietuvoje manoma, kad emigraciją pirmiausia lemia ekonominiai veiksniai – atlyginimų gyvenimo lygio skirtumai tarp Lietuvos ir užsienio šalių. Tačiau tenka pastebėti, kad ekonominiai emigracijos motyvai yra dažnai pervertinami. Viena iš pagrindinių emigraciją lemiančių priežasčių yra ta, kad jaunimas palieka Lietuvą, nes negali joje realizuoti savo profesinio potencialo – visų pirma, dėl neaiškaus profesinio karjeros modelio Lietuvoje. Žinoma, kad ES sėkmės, karjeros svertai yra išsilavinimas ir profesionalumas, kurie Lietuvoje yra nuvertinti. Karjerą, materialinis statusas

Lietuvoje nuo profesionalumo ir išsilavinimo lygio nepriklauso. Antra, išsilavinęs vaikinas ar mergina Lietuvoje negali įgyvendinti savo profesinių lūkesčių – rasti įdomų darbą, kuriame galėtų augti, tobulėti kaip asmenybė. Pagal 2011 m. viešosios nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovės „Spinter tyrimai“ atliktos apklausos duomenis apie 15,6 proc. respondentų paminėjo, jo jų netenkina visuomeniniai–politiniai procesai Lietuvoje, trūksta pagarbos žmogui, tolerancijos. 26-35 m. aukštąjį išsimokslinimą turintys ir didesnių pajamų didmiesčių gyventojai emigruoti dažniau norėtų dėl geresnių karjeros perspektyvų užsienyje ir neigiamų visuomeninių-politinių procesų Lietuvoje. Pavieniai emigracijos tyrimai rodo, kad jauni žmonės nurodo tokias netikėtas emigracijos priežastis kaip „ Lietuva – tai provincija“, kad čia jiems „ nepatinka žmonių tarpusavio santykiai“. Todėl sumanus, į profesinį augimą orientuotas jaunimas (ypač tyrėjai, mokslininkai) išvažiuoja. Čia jie neranda sau tinkamos terpės – profesinės, o dažnai ir dvasinės, intelektinės, kūrybiškos aplinkos. Pagrindinė jaunimo emigracijos iš Lietuvos priežastis – negalėjimas realizuoti savo potencialo, tapti asmenybę, arba kitaip **asmenybės saviraiškos galimybių stoka Lietuvoje**, kas ir patvirtina trečią magistro baigiamajame darbe iškeltą hipotezę.

Nemažą dalį emigrantų sudaro moterys. Ekspertai iš Skandinavijos šalių teigia, kad emigracija – tai lyčių lygių galimybių įgyvendinimo problema, kurią reikia atitinkamai ir spręsti. Pagal Statistikos departamento pateiktus duomenis, galima sudaryti statistinį Lietuvos moterų portretą (žr. 6 lent.)

6 lentelė. Statistinis Lietuvos moterų portretas

2011 m. pradžioje	Lietuvoje 238 tūkst. (17 proc.) moterų buvo daugiau nei vyrų (**1737,3 tūkst. moterų** ir **1507,9 tūkst. vyrų**). 1000 šalies vyrų tenka 1169 moterų. Moterys sudarė **54 %**. visų gyventojų.
2011 m. pradžioje	Miestuose moterų **2 kartus** daugiau nei vyrų
2011 m. pradžioje	60 metų ir vyresnių moterų yra **1,7 karto** daugiau nei vyrų
2010 - 2011	Didžioji dalis studentų aukštosiose mokyklose **60%** – merginos. Dar didesnė jų dalis pagal šias studijų programas: • socialines paslaugas 91 % • psichologiją 84 % • sveikatos priežiūrą 79 % • žurnalistiką 76 % • pedagogiką ir humanitarinius mokslus 76 % • verslą ir administravimą 69 %
2010 m.	Merginos studijavo bakalaurų studijose – **65%**; magistro – **68%**; daktaro mokslinio laipsnio siekė **62%**

2010 m.	Moterų nuolat mokosi daugiau nei vyrų įvairiuose kursuose, mokymuose, seminaruose: **7,6%** ir **4,9%** atitinkamai
2010	Mokslo tiriamojoje veikloje moterys sudaro **59 %**, iš jų habilituotų daktarų tebuvo **20 %**, profesorių **19 %**
2010 m.	Dėl alkoholinės psichozės, lėtinio alkoholizmo ir priklausomybės nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimo pirmą kartą kreipėsi **0,5 tūkst**. moterų ir **1,8 tūkst.** vyrų – beveik 4 kartus daugiau.
2010 m.	Įkalinimo įstaigose kalėjo nuteistos moterys **4 %** ir vyrai **96 %**.
2010 m.	15 – 64 metų amžiaus moterų užimtumo lygis buvo didesnis nei vyrų ir sudarė **59 %**, vyrų – **57 %**
2010 m.	Moterų nedarbo lygis mažesnis nei vyrų ir sudarė **14%**, vyrų - **21 %**
2010 m.	Moterų vidutinis bruto darbo užmokestis sudarė **81 %** vyrų vidutinio darbo užmokesčio.
2010 m.	Moterys gyvena vidutiniškai 11 metų ilgiau nei vyrai. Moterų vidutinė tikėtina gyvenimo trukmė – **78,8** metų, vyrų – **68 metai**

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011

Moterys Lietuvoje yra labiau išsilavinusios nei vyrai, jos teikia daugiau reikšmės ne materialinei, aukšto pareigų statuso siekimo karjerai, o labiau profesiniam, vidiniam augimui. Tačiau moteris Lietuvoje susiduria su problemomis, pirma, moteriai siekti profesinės karjeros Lietuvoje yra sunkiau negu vyrui. Antra, išsilavinusi jauna moterys neturi didelių šansų Lietuvoje sukurti visavertės šeimos – rasti sau lygiaverčio partnerio. Dažniausiai moterų vertybių sistema yra kur kas aukštesnė nei vyrų. Moterys Lietuvoje yra labiau išsilavinusios, pažengusios, intelektualios ir labiau inteligentiškos nei vyrai, jos teikia didesnę reikšmę savęs, kaip asmenybės, ugdymui. Dažnai statistinis Lietuvos vyras neatitinka tokių moters lūkesčių ir yra nekonkurencingas kaip partneris (O.G. Rakauskienė, 2007 m.). Tai patvirtina skyrybų statistika Lietuvoje (pagal Statistikos departamento duomenis 2010 m. įregistruota 10 tūkst. ištuokų, arba 736 daugiau negu 2009 m., šimtui santuokų teko 54 ištuokos, arba devyniomis daugiau nei 2009 m.) ir didelė lyginamoji vienišų moterų dalis (apie 20 proc.) Lietuvoje. Tokia situacija verčia moteris ieškoti geresnių savo lūkesčių įgyvendinimo galimybių už Lietuvos ribų.

Taigi, emigracijos iš Lietuvos priežastys yra ne tik ekonominės, bet ir socialinės, o būtent asmenybės saviraiškos galimybių stoka. Siekiant paskatinti sugrįžimą, reikia turėti kompleksinę emigracijos mažinimo strategiją, keisti rinkos ideologiją ir pakreipti ją socialinės politikos prioriteto pusėn, įgyvendinti sistemines reformas mokslo ir švietimo srityje, sveikatos priežiūros, kultūros srityse, skatinti darbdavius plačiau vadovautis socialiai atsakingo verslo principais.

4. EMIGRACIJOS ŠVELNINIMO STRATEGINĖS GAIRĖS

4.1. Migraciją įtakojantys išoriniai ir vidiniai veiksniai

Išoriniai veiksniai:

Politiniai veiksniai. Laisvas darbuotojų judėjimas ES erdvėje ir kliūčių tam šalinimas išlieka svarbus Vyriausybės siekis ieškoti tinkamų priemonių kaip sumažinti emigracijos srautus iš Lietuvos. Tačiau kol kas valstybės politikos ir apmąstytos strategijos emigracijos atžvilgiu nėra. Siekdama sumažinti emigracijos srautus valstybės politika ilgalaikiu laikotarpiu turėtų būti nukreipta į žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimą, palankios aplinkos verslui sudarymą bei makroekonominio stabilumo užtikrinimą.

Ekonominiai veiksniai .Pagrindiniai ekonominiai veiksniai, kurie skatina emigraciją yra:

- Darbo užmokesčio skirtumai;
- Nedarbas Lietuvoje;
- Darbo jėgos paklausa Vakarų Europos valstybėse, ypač aukštos kvalifikacijos specialistų išvykimas;
- Didesnės karjeros bei savęs realizavimo galimybės;
- Šešėlinė ekonomika vakarų valstybėse, sudaranti palankias sąlygas nelegalios darbo jėgos paklausai;
- Žemas pragyvenimo lygis Lietuvoje.

Socialiniai veiksniai. Socialiniai veiksniai daro labai didelę įtaką emigracijos srautams. Lietuvos gyventojai palyginus su kitomis ES šalimis turi silpnas socialines garantijas ligos, nedarbo, vaiko gimimo ir kitais atvejais, neadekvati mokslo sistema Lietuvoje. Palanki socialinė aplinka ir parama, besiplečiantis socialinio palaikymo tinklas, geresnės galimybės save realizuoti bei karjeros galimybės kitose šalyse skatina Lietuvos gyventojus emigruoti.

Vidiniai veiksniai

Vidiniai migracijos veiksniai taip pat įtakoja Lietuvos gyventojų apsisprendimą emigruoti. Žmonės emigruoja nes:

- Nepasitiki esama teisine baze Lietuvoje;

- Protestuoja prieš: jų orumą žeminančias gyvenimo sąlygas, nesiskaitymą, korupciją, diskriminaciją šalyje, viešojo gyvenimo nuosmukį, politikos degradaciją, nepagarbą žmogui bei darbui.

4.2. SSGG analizė (stiprybės, silpnybės, galimybės, grėsmės)

Strateginės analizės rezultatų apibendrinimas yra vadinamas SSGG analizė. Santrumpa SSGG (SWOT anglų kalba) iššifruojama taip: stiprybės (strengths), silpnybės (weaknesses), galimybės (opportunites), grėsmės (threats). Tokiu būdu analizuojami emigracijos procesai, kurie leidžia išryškinti pagrindines emigracijos proceso stipriąsias ir silpnąsias puses, ir išorinės aplinkos sritis, kurios padeda atskleisti svarbiausias emigracijos galimybes ir grėsmes šalies ekonominei, socialinei bei politinei plėtrai. Strateginės analizės apibendrinimo minėtais keturiais aspektais galutinis rezultatas yra pirminė informacija emigracijos strateginių tikslų ir valstybės veiksmų bei priemonių tiems tikslams pasiekti (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. Emigracijos SSGG analizė

Stiprybės	Silpnybės
1. Šalies piliečiams užtikrinama viena iš prigimtinių žmogaus teisų, įtvirtintų Lietuvos Respublikos Konstitucijoje – teisė pasirinkti gyvenamąją vietą, išvykti iš Lietuvos ir grįžti į Lietuva; 2. Atsivėrusios darbo ES valstybėse galimybės, Lietuvoje įgytų diplomų ir profesinės kvalifikacijos pripažinimas jose daliai gyventojų leidžia surasti norimą darbą, pragyvenimo šaltinį sau ir likusioms Lietuvoje jų šeimoms; 3. Ekonominė plėtra ir naujų darbo vietų kūrimas turi stabilizuojantį poveikį, mažina emigraciją; 4. Nuoseklus įstatymų bazės derinimas su ES teisės aktais ir pats narystės faktas sudaro vis palankesnes sąlygas užsienio investicijoms – tai sudaro sąlygas sukurti papildomas darbo vietas ir mažinti bedarbystę; 5. Migracija skatina kultūrinius mainus, visuomenės toleranciją kitoms kultūroms; 6. Bedarbių nepaklausias profesijas turinčių asmenų išvykimas mažina socialinę įtampą Lietuvos darbo rinkoje ir visuomenėje;	1. Dėl emigracijos prarandama dalis darbo jėgos, ypač skausmingas kvalifikuotų darbuotojų praradimas bei jaunų žmonių išvykimas; 2. Neformuojama nuosekli ir ilgalaikė migracijos politika valstybės lygyje, makro lygmenyje; 3. Nėra koncepcijų ir programų, numatančių, kaip susigrąžinti aukštos kvalifikacijos darbuotojus ar panaudoti jų potencialą Lietuvoje; 4. Aukštas priešpensinio amžiaus žmonių nedarbo lygis, mažos galimybės įsidarbinti; 5. Neadekvatus aukštos kvalifikacijos darbo jėgos vertinimas/panaudojimas Lietuvoje; 6. Informacijos ir konsultacijų apie legalios migracijos galimybes ir reikalavimus trūkumas; 7. Statistinės informacijos apie emigraciją, ypač nedeklaruotą, atliekamų tyrimų trūkumas; 8. Pozityvi ir teisinama viešoji nuomonė nelegalios darbo jėgos darbo emigracijos atžvilgiu;

7. Socialinės apsaugos ir pensinio draudimo sistemų suderinamumas įgalina sumažinti socialinį migrantų pažeidžiamumą ES; 8. Migrantų siunčiami pinigai ekonominė parama namų ūkiams.	9. Žemas pragyvenimo lygis bei mažas darbo užmokestis Lietuvoje;
Galimybės	Grėsmės
1. Laisvo darbo jėgos judėjimo plėtra ES; 2. Šalies ekonominė plėtra, naujų darbo vietų kūrimas, darbo užmokesčio didėjimas mažins emigraciją iš Lietuvos; 3. Jaunimo užimtumo programų rengimas ir įgyvendinimas; 4. Toliau stiprinti teisinę bazę darbuotojų apsaugos, socialinių garantijų, investicijų bei smulkiojo ir vidutinio verslo skatinimo srityje; 5. Platesnis visuomenės informavimas apie kitų šalių realijas, ypač nelegalios migracijos neigiamas pasekmes, mažins spontaniškos migracijos srautus; 6. Migracijos metu įgytos patirties ir pinigų panaudojimas investicijoms Lietuvoje mažins pakartotinės migracijos skaičių; 7. Galimybė patekti į platesnes įvairesnes darbo rinkas leidžia geriau panaudoti Lietuvos darbo rinkos potencialą.	1. Nepakankamas darbo rinkos lankstumas ir mobilumas aštrins nedarbo problemas, taip pat trukdys inovacijoms ir modernių technologijų plėtrai; 2. Ekonominė emigracija darys įtaką valstybės ekonominio, mokslinio, technologinio potencialo plėtotei; 3. Išvyksta jauni, turintys aukštą kvalifikaciją specialistai, atsiranda specialistų trūkumas darbo ūkyje; 4. Darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus mažėjimas dėl emigracijos; 5. Saitų su Lietuva praradimas, laikinos emigracijos peraugimas į nuolatinę emigraciją; 6. Neadekvatus santykis tarp teikiamų socialinių garantijų ir atlyginimų dydžio bei mokesčių naštos skatina emigraciją iš Lietuvos; 7. Dėl masinės migracijos kinta žmonių vertybių koncepcija, poreikiai ir gyvenimo būdas, kas ir ateityje juos paskatins migruoti; 8. Darbo jėgos trūkumas.

4.3. Strateginis tikslas ir emigracijos srautų mažinimo priemonės

Pagrindinis strateginis tikslas turėtų būti – sukurti kompleksinę emigracijos mažinimo strategiją, kuri, pirma, sustabdytų jaunimo ir kvalifikuotų specialistų bėgimą iš Lietuvos, ir, antra, padėtų sugražinti iš Lietuvos emigravusius gyventojus.

Iš anksčiau pateiktų atliktų tyrimo ir analizės rezultatų galima daryti išvadą, kad siekiant iš esmės sumažinti emigracijos mastus ir paskatinti grįžtamąją migraciją, būtina orientuotis į 3 pagrindines kryptis: 1. siekiant sumažinti Lietuvos gyventojų, ypač, darbo jėgos emigraciją būtina keisti valstybės ekonominę politiką; 2. Norint sustabdyti jaunimo emigraciją iš Lietuvos, būtina įgyvendinti

veiksmingą aukštojo mokslo ir švietimo reformą; 3. norint iš esmės pagerinti demografinės situaciją Lietuvoje, stabdyti darbingo amžiaus, jaunų žmonių ir ypač moterų emigraciją iš Lietuvos, būtina kurti žmonių saviraiškos galimybėms palankias sąlygas, sukurti aiškų profesinės karjeros modelį. Siekiant šio tikslo, kompleksinę emigracijos mažinimo strategiją turi sudaryti tokios priemonės:

- Valstybė turi sudaryti galimybes Lietuvos gyventojams gauti didesnes pajamas, taip šalinant pagrindinę valstybės priemonėmis pasiekiamą migracijos priežastį. Šiam tikslui pasiekti reikia mažinti verslo ir darbo reguliavimą, sudaryti galimybes žmonėms patiems lengviau verstis ir mokėti mažesnius mokesčius.
- Piliečių skatinimas sugrįžti į Lietuvą kuo greičiau išsprendžiant visus teisinius ir finansinius klausimus, sąlygų kelti jaunų šeimų gerovę ir didinti gimstamumą Lietuvoje, pagalba dirbantiems Lietuvoje ir grįžusiems iš užsienio mokslininkams Lietuvoje plėtoti mokslinę veiklą, nusprendusių grįžti į Tėvynę arba dalyvauti savo šalies gyvenime asmenų informacinių poreikių visiškas patenkinimas;
- Tobulinti emigracijos stebėsenos sistemą ir bendradarbiaujant su kitų šalių atsakingomis institucijomis nuolat kaupti emigracijos iš Lietuvos statistinius duomenis skirti daugiau dėmesio neoficialios migracijos vertinimams;
- Parengti emigracijos poveikio šalies socialinei ir ūkio raidai vertinimo sistemą bei susieti šiuos duomenis su valstybės ilgalaikės raidos strategija, taip pat kitomis programomis (švietimo, aukštojo mokslo, sveikatos apsaugos, žinių visuomenės plėtros, skurdo mažinimo, demografinės politikos ir t.t.);
- Įgyvendinti priemones, užtikrinančias būtiną socialinę ir teisinę vaikų, kurių tėvai yra emigravę, apsaugą;
- Neįvedinėti naujų mokesčių, sudaryti sąlygas darbuotojui ir darbdaviui dėl darbo laiko, darbo užmokesčio ir kitų sąlygų susitarti individualiai, mažinti kolektyvinį sutarčių privalomumą bei lengvinti bendrą administracinę verslo naštą, susijusią su licencijomis, leidimais ir kontroliuojančių institucijų kiekiu;
- Užtikrinti stabilią mokestinę aplinką, neapmokestinti reinvestuojamų pajamų;
- Mažinti bendrą verslo reguliavimo naštą – siaurinti kontroliuojančių institucijų galias, mažinti būtinų licencijų, leidimų skaičių;
- Tobulinti specializuotą informacinį – konsultacinį darbą internete: kurti svetaines, kurios būtų skirtos emigrantų pažeidžiamumui ir nemotyvuotai impulsyviai emigracijai mažinti, nelegalios migracijos ir prekybos žmonėmis prevencijai, reemigracijai skatinti (informacijos apie įvairius grįžimo aspektus platinimas: galimybės, siūlymai, patarimai), virtualiam ryšiui su emigrantais palaikymui;

- Išnagrinėti konsulinės pagalbos mechanizmą, norint apginti užsienyje gyvenančių Lietuvos Respublikos piliečių teises, skirti daugiau dėmesio teisinės ir kitokio pobūdžio informacijos teikimui bei didinti konsulinių įstaigų personalą ir technines galimybes, skirtas laisvam darbo jėgos judėjimui aptarnauti bei Lietuvos ekonomikos patrauklumui didinti.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Mokslinėje literatūroje, mokslininkai pateikia skirtingus migracijos apibrėžimus, priklausomai nuo proceso nagrinėjimo masto ir tikslo. Nors sąvokos esmė ir nesikeičia, bet vieni pateikia platesnį migracijos apibrėžimą, kiti apibrėžia tik siaurą šio reiškinio reikšmę. Apibendrinus mokslininkų nuomones, galima apibrėžti tarptautinę migraciją, kaip iš vienos valstybės gyventojų persikėlimas ilgam laikui į kitą valstybę. Migracija yra skirstoma pagal laiko ir geografinį kriterijų, pagal pobūdį ir priežastis. Pirmos migraciją analizuojančios teorijos atsirado XX a., tačiau iki šiol nėra sukurta vienos bendros migracijos procesą ir priežastis bei pasekmes aiškinančios teorijos. Migracijos teorijos analizuoja šį procesą dalimis, akcentuojant tam tikrą aspektą. Ekonominės migracijos klausimai Lietuvoje kiek aktyviau pradėti analizuoti nuo 2006 metų, kai buvo pastebėta, kad dėl masinės Lietuvos gyventojų emigracijos ir augančios ekonomikos šalyje gali pradėti trūkti darbo jėgos. Pastebima, kad dauguma atliktų tyrimų ir studijų yra gana bendro pobūdžio;

2. Nagrinėjant tarptautinės migracijos reiškinį tiek Lietuvos tiek ir užsienio tyrimuose mokslininkai dažniausiai naudoja neoklasikinį emigraciją aiškinantį „stūmimo – traukimo“ modelį. „Stūmimo – traukimo“ modelis apibūdina dvi veiksnių grupes, kurios yra labai svarbios analizuojant migracijos procesus. Traukos veiksniai – ekonomiškai stipresnių valstybių demografinė politika, darbo jėgos paklausa, didesnės pajamos, geresnis gyvenimo kokybės lygmuo, geografinė padėtis, kultūrinis suderinamumas, administracinių kaštų mažėjimas. Tarp tipinių Lietuvos emigrantų motyvų ir bruožų paminėti tokie stūmimo motyvai, kaip sunkumai susirasti darbą, žemas užmokesčio lygis, blogos gyvenimo sąlygos, netenkinančios aukštojo mokslo ir karjeros sąlygos. Emigracijos srautus į užsienį po 2004 m. gegužės 1 d. nemaža dalimi nulėmė tokie traukos veiksniai, kaip įdarbinimo politika ES;
3. Laisvas asmenų judėjimas yra reglamentuojamas daugelio Europos Sąjungos teisinių dokumentų. Europos bendrijos steigimo (Romos) sutarties preambulėje įrašytas siekis „nuolat gerinti savo tautos gyvenimo ir darbo sąlygas“, o sutarties trečias straipsnis numatė, kad valstybės narės turi panaikinti kliūtis laisvam prekių, paslaugų, asmenų ir kapitalo judėjimui. Lietuva nemažai padarė rengdamasi ES narystei laisvo asmenų judėjimo srityje, buvo pakeisti net nacionaliniai teisės aktai. Lietuvai tapus ES nare, šalies gyventojai turi daug palankesnes sąlygas įsidarbinti kitose šalyse narėse nei iki įstojimo į ES. Tarptautinė Lietuvių migracija yra dalis vientisos, globalioje bendruomenėje besireiškiančių pokyčių grandinės. Tačiau migracija tapo viena opiausių Lietuvos migracijos problemų. Tokia intensyvi emigracija, vertinant tik kiekybinę šio proceso pusę turi didelę įtaką gyventojų

skaičiaus pokyčiams. Gyventojų skaičiaus mažėjimą galima akcentuoti kaip vieną iš emigracijos problemų. Intensyvūs migracijos procesai turi nemažą įtaką gyventojų etninės struktūros pokyčiams. Nelegali migracija taip pat sukelia nemažai problemų. Dvi didžiausios tokių problemų grupės yra nelegalių migrantų srautai į/per Lietuvą ir Lietuvos piliečių nelegali migracija į kitas valstybes. Taigi, tarptautinės migracijos reiškinys sukuria tokias problemas, su kuriomis susiduria ir Lietuvos gyventojai: gyventojų skaičiaus mažėjimas, amžiaus struktūros deformacija, darbo jėgos trūkumas, nutautėjimo grėsmė, socialinės migracijos pasekmės, ypač šeimai ir vaikams, protų nutekėjimas, prekyba žmonėmis, nelegali migracija, todėl būtina šią problemą spręsti valstybiniu lygiu.

4. Išanalizavus Tarptautinės migracijos mastus ir struktūrą Lietuvoje nuo nepriklausomybės atkūrimo (1990 m.), migracijos mastus ir srautus galima suskirstyti į du etapus:

   - pirmasis etapas 1990 – 2003 m. pasižymi didžiausiais srautais į Rusiją, Baltarusiją, Ukrainą. Nuo 2000 m. beveik 50 proc. emigrantų išvyko į Lenkiją, Vokietiją ir JAV;
   - antrasis etapas pažymi laikotarpį, kai 2004 m. Lietuvai tapus ES nare, įsigaliojo laisvas asmenų judėjimas ir ES valstybės atvėrė savo darbo rinką naujoms ES narėms. 2005 m. iš Lietuvos emigravo 15,6 tūkst. žmonių, imigravo 6,8 tūkst., migracijos saldo sudarė (-8,8 tūkst.). 2009 m. prasidėjus ekonominiam nuosmukiui iš Lietuvos emigravo 22 tūkst. žmonių o imigravo 6,5 tūkst., migracijos saldo sudarė (-15,5 tūkst.). 2010 m. šis skaičius išaugo – išvykimą deklaravo 83 tūkst. migrantų, imigravo 5,2 tūkst. ir migracijos saldo sudarė (-77,9 tūkst.) Emigrantų skaičiaus padidėjimui 2010 metais turėjo įtakos Lietuvos Respublikos sveikatos draudimo įstatyme nustatyta prievolė nuolatiniams šalies gyventojams mokėti privalomojo sveikatos draudimo įmokas. Savo nuolatinės gyvenamosios vietos keitimą iš Lietuvos į užsienio valstybę galėjo deklaruoti ir tie, kurie gyveno užsienyje jau anksčiau. išankstiniais 2011 m. visuotinio gyventojų ir būstų surašymo duomenimis, 2011 m. kovo 1 d. Lietuvoje buvo 3 mln. 54 tūkst. nuolatinių gyventojų.

5. Pagrindinės migracijos priežasčių grupės (atsispindinčios ir stūmimo, ir traukos veiksnius, svarbos tvarka): viliojančios darbo ir profesinės realizacijos sąlygos užsienyje, netenkinančios socioekonominės sąlygos Lietuvoje, patraukli užsienio ir nepatraukli Lietuvos mokslo sistema, patraukli užsienio ir nepatraukli Lietuvos makroekonominė padėtis bei valstybės politika.

6. Spartūs emigracijos mastai Lietuvoje akivaizdžiai parodo esamą emigracijos problemą. Tai lemia Lietuvos gyventojų skaičiaus mažėjimą, emigrantų daugumą sudaro darbingo amžiaus gyventojai, o tai parodo, kad išvyksta jauni, išsilavinę, turintys aukštą kvalifikaciją žmonės,

mokslininkai. Taigi emigrantų srautus iš Lietuvos galima suskirstyti į tokias pagrindines grupes: darbo jėgos emigracija ir protų nutekėjimas. Sparti moterų emigracija iš Lietuvos taip pat kelia rūpestį, kadangi išvyksta jaunos, netekėjusios moterys, kurios Lietuvoje nemato jokių perspektyvų savęs realizuoti, padaryti profesinę karjerą, sukurti šeimą, ir todėl dažniausiai šio tikslo pasiekia užsienio šalyse ir į Lietuvą nebegrįžta. Analizuojant migracijos ekonomines pasekmes galima teigti, kad migracijos pasekmės gali būti ir teigiamos ir neigiamos. Tai tiesiogiai priklauso nuo emigraciją įtakojusių veiksnių. Šiuo metu Lietuvoje vyksta spartus „protų nutekėjimas“, turintis didžiulę neigiamą įtaką Lietuvos mokslo raidai bei bendrai šalies pažangai. Kalbant apie „protų nutekėjimo“ iš Lietuvos problemą būtina pažymėti tai, kad nepaisant visuotinio pripažinimo, jog mokslas yra varomoji šiuolaikinės žinių ekonomikos jėga, mokslas Lietuvoje vis dar nėra valstybės prioritetas. Tai ypač akivaizdžiai parodo mokslinių tyrimų finansavimo iš valstybės biudžeto lėšų dinamika. „Protų nutekėjimą“ skatina Lietuvos mokslo ir studijų sistemos ydos, rimtos ir įsisenėję jos struktūrinės problemos. Todėl „protų nutekėjimą“ sumažintų reali ir kardinali mokslo ir studijų sistemos reforma, derinama su mokslininko veiklos bei mokslininko profesijos prestižo didinimu valdžios bei visuomenės akyse.

7. Aukštas visuomenės emigracijos vertinimo tyrimą galima teigti, kad šiuo metu emigracijos srautus Lietuvoje lemia trys pagrindiniai faktoriai:

   - Išanalizavus 2011 m. anketavimo būdu gautus duomenis, pavyko išsiaiškinti, kad darbingo amžiaus gyventojų nuostatą emigruoti lemia vykdoma ekonominė politika Lietuvoje: nedarbas, žemas darbo užmokestis, blogos darbo sąlygos, vis didėjančia mokesčių našta. Valstybės vykdoma politika orientuota ne į gyventojų gyvenimo gerovės kilimą, o į biudžeto deficito mažinimą bet kokią kainą. Gauti tyrimo rezultatai leido patvirtinti hipotezę, kad darbo jėgos iš Lietuvos stūmimo priežastis yra valstybės vykdomos ekonominės politikos rezultatai. Norint iš esmės sumažinti emigracijos srautus, būtina keisti vykdomą ekonominę bei socialinę politiką.

   - Išanalizavus 2011 m. Lietuvoje atlikto aukštųjų mokyklų absolventų tyrimo metu gautus duomenis iš 2037 Lietuvos aukštųjų mokyklų absolventų, paaiškėjo, kad daugiau nei pusė absolventų ketina išvykti į užsienį, todėl kad Lietuvoje juos netenkina aukštojo mokslo kaina ir kokybė. Papildomai išnagrinėjus ir palyginus studijų kainą Lietuvoje ir užsienyje, pasitvirtino hipotezė, kad aukšta studijų akina Lietuvoje stumia jaunimą iš Lietuvos universitetų. Šios apklausos rezultatai yra ryškus signalas valstybei, liudijantis, kad, pirmą, aukštojo mokslo pertvarka smarkiai prisidėjo prie to, kad dėl neįkandamų kainų vis daugiau studentų renkasi užsienį, antra, Lietuvos jaunimas nemato galimybių

realizuoti savo potencialą baigus mokslus čia Lietuvoje. Būtina kuo skubiau imtis atitinkamų priemonių, skatinančių jaunus žmones ateitį kurtį Lietuvoje bei pagaliau įgyvendinti skambias frazes, deklaruojančias mokslo svarbą valstybėje.

- Apibendrinus pavienius Lietuvoje atliktus viešosios nuomonės tyrimus, paaiškėjo kad dažnai ekonominiai migracijos motyvai yra pervertinami ir viena pagrindinių emigracijos priežasčių yra jauno darbingo amžiaus žmonių negalėjimas savęs realizuoti Lietuvoje, kur nėra aiškaus profesinio karjeros modelio, o išsilavinimas ir profesionalumas nuvertinami. Paskutiniu metu išryškėjo tendencija, kai nemažą dalį emigrantų sudaro moterys. Ekspertai iš Skandinavijos šalių teigia, kad emigracija – tai lyčių lygių galimybių įgyvendinimo problema, kurią reikia atitinkamai ir spręsti. Pagal Statistikos departamento duomenimis sudarytą statistinį Lietuvos moterų portretą, paaiškėjo, kad moterys Lietuvoje yra labiau išsilavinusios nei vyrai, jos teikia daugiau reikšmės ne materialinei, aukšto pareigų statuso siekimo karjerai, o labiau profesiniam, vidiniam augimui. Tačiau moteris Lietuvoje susiduria su problemomis, pirma, moteriai siekti profesinės karjeros Lietuvoje yra sunkiau negu vyrui. Antra, išsilavinusi jauna moterys neturi didelių šansų Lietuvoje sukurti visavertės šeimos – rasti sau lygiaverčio partnerio. Šie gauti tyrimo rezultatai patvirtiną prielaidą, kad asmenybės saviraiškos galimybių stoka Lietuvoje yra svarbi emigracijos priežastis.

8. Įvertinus Lietuvos emigracijos silpnybes, stiprybes, galimybes ir grėsmes, pavyko suformuoti pagrindinį strateginį tikslą: sukurti kompleksinę emigracijos mažinimo strategiją, kuri, pirma, sustabdytų jaunimo ir kvalifikuotų specialistų bėgimą iš Lietuvos, ir, antra, padėtų sugražinti iš Lietuvos emigravusius gyventojus. Remiantys darbo metu atliktomis analizėmis ir tyrimo metu gautais rezultatais, pavyko išsiaiškinti, kad emigracijos švelninimo strategines gaires būtina orientuoti į tris kryptis: keisti valstybės vykdomą ekonominę politika, įgyvendinti veiksmingą aukštojo mokslo ir švietimo sistemos reformą, sukurti aiškų profesinės karjeros modelį ir sudaryti sąlygas žmonių saviraiškos galimybėms Lietuvoje. Būtinos tokios fundamentinės emigracijos srautų mažinimo priemonės, kaip, investicijų į Lietuvos ūkį skatinimas ir užimtumo didinimas, mokesčių naštos ir korupcijos mažinimas, smulkiojo ir vidutinio verslo reguliavimo naštos mažinimas, aiškaus profesinio karjeros modelio formavimas, švietimo, aukštojo mokslo, sveikatos apsaugos, žinių visuomenės plėtros ir demografinės politikos reformos.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Adamoniene R., Trifonova J. Valstybės parama smulkiajam ir vidutiniam verslui: bendras ir praktinis aspektai // Inžinerinė Ekonomika-Engineering Economics(1), 2007.
2. Adomėnas M. Emigracija iš Lietuvos: padėtis, problemos, galimi sprendimo būdai // Pranešimas konferencijoje. Valstybės žinios. Vilnius, 2006.
3. Bagdanavicius J., Jodkoniene Z. Protų nutekėjimas iš Lietuvos: Valstybės tarnautojų požiūris // Inžinerinė Ekonomika-Engineering Economics (2), 2008.
4. Bagdonavičienė V. Šiuolaikinė lietuvių emigracija: praradimai ir laimėjimai // Naujai besikuriančios lietuvių bendruomenės pranešimas konferencijoje. Kaunas, 2005.
5. Bhorat H., Mever J. B., Mlatsheni C. Skilled labour migration from developing countries: study on South and Southern Africa // International Migration Papers Vol. 52. 2002. Prieiga per internetą: http://www.queensu.ca/samp/migrationresources/braindrain/documents
6. Balčiūnienė I., Darbo rinkos analizė ir pasiūlymai darbo jėgos trūkumo problemai spręsti, atsižvelgiant į šalies ūkio plėtros prognozę 2008-2015 metams // Kaunas, 2007.
7. Barcevičius E., Taurait_-Kawai E., Martinaitis Ž., Kuzmickaitė D., Žvalionytė D. Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę priemonės // Mokslinis tyrimas. Vilnius, 2005 p.74. Prieiga per internetą: http://www.migracija.lt/index.php?-971318340 [žiūrėta 2011-10-16].
8. Boeri J., Burda, M. and Kollo, J. Mediating the Transition: Labour Markets in Central and Eastern Europe, in Ambrus-Lakatos, L. and Schaffer, M. (eds.) Mediating the Transition: Labour Markets in Central and Eastern Europe – Forum report of the Economic Policy Initiative, CEPR, 1998
9. M. Butkus, K. Matuzevičiūtė, Emigracijos ir reemigracijos situacija Lietuvoje // Vadyba, Journal of Mangement, Klaipėda, 2009.
10. Ozden C., Schiff M., eds, Interantional Migration, Remittances and the Brain Drain // The World Bank and Palgrave Macmillan: Washington DC, 2006.
11. Cassarino J. P., Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited // International Journal on Multicultural Societies (IJMS), Vol. 6, No. 2 Managing Migration and Diversity in the Asia Pacific Region and Europe, 2004. Prieiga per internetą: www.unesco.org/shs/ijms/vol6/issue2/art4 [žiūrėta 2011-09-12].
12. Castles S. Miller M. The age of Migration: International Population Movements in the Modern World. Gilford press: New York, 2003.

13. Čiarnienė R. ir kt. Makroekonominių veiksnių poveikis žmonių migracijos procesams: teoriniai ir praktiniai aspektai // Ekonomika ir vadyba – Kaunas, 2009. 14 – ISSN 1822-6515
14. Douglas S. Massey, „The ories of International Migration: A Review and Appraisal“, Population and Development Review, 1993.
15. Docquiesr F., Marfouk A. „International Migration by Education Attainment, 1999-2000“, in International Migration, Remittances & Brain Drain, ed. Caglar Ozden and Maurice Schiff, New York, 2007.
16. Daugeliene R.: „Žinių darbuotojų migracijos ypatumai Europoje ir pasaulyje“, Inžinerinė Ekonomika-Engineering Economics(3), 2007.
17. Darbo rinkos prognozė, 2010. Lietuvos darbo birža. Prieiga per internetą: http://www.ldb.lt/Informacija/DarboRinka/Documents/Prognoze.pdf [žiūrėta 2011-10-20].
18. Europos Sąjungos vidaus rinka: Laisvas prekių judėjimas. Europos komiteto prie LRV leidinys. Vilnius 2003-p.27.
19. EK leidinys Key data on Higher Education in Europe. 2007 Edition.
20. 2009–2010 m. Europos Sąjungos ekonomikos tarpinės prognozės. Prieiga per internetą: http://www.esnaujienos.lt/index.php?option=com_content&view=article&id=499:2009-m-europos-sjungoje-bvp-sumas-18-&catid=100:europos-sjungos-ekonomika&Itemid=80 [žiūrėta 2011-02-20].
21. Gylis, P., Rakauskienė, O. G., Zakarevičius, P., Žukauskas, P. ir kt. Lietuvos ekonomika Europoje ir globalioje erdvėje. Vilnius: Ekonominių tyrimų centras, 2007, 286psl. ISBN 978-9955-9838-4-2.
22. Glinskienė R., Petuškienė E. Pasaulinės ekonominės krizės poveikis Lietuvių reemigracijos ir protų nutekėjimo procesams, KTU, Ekonomika ir vadyba: 2009.
23. Gliosaitė K., „Ekonominių emigracijos motyvų ir pasekmių vertinimas“. Prieiga per internetą: //http://www.civitas.lt/files/Emigracija_pranešimai.pdf.
24. Gruževskis B. „Labour Migration in Lithuania“ pdf. Prieiga per internetą: http://www.cenpo.ro
25. 15. Jucevičienė P., Viržintaitė R., Jucevičius G., 2004. „Brain drain“ in country in-transition: paradox of higher education // Socialiniai mokslai. Nr. 2 (44). Kaunas. P. 45-55.
26. Kaczmarczyk P., Okolski M. International migration in central and Eastern Europe – Current and future trends. UN expert group meeting on international migration and developement UN/POP/MIG/2005/12,5 July 2005.

27. J. Knight, Internationalisation of Higher Education. Practices and Priorities: 2003 IAU Survey Report, International Association of Universities (IAU), 2003.
28. Aušra Kazlauskienė ir Leonardas Rinkevičius: „Lithuanian „Brain Drain“ Causes: Push and Pull Factors.“ Engineering Economics, 2006.
29. Dr. Daiva K. Kuzmickaitė: „Teoriniai tarptautinės emigracijos diskursai“, seminaras VDU 2004 m.
30. N. Liubinienė : Migrantai iš Lietuvos šiaurės Airijoje: „savos erdvės“ konstravimas, daktaro disertacija, Kaunas, 2009.
31. Labanauskas L. Protų nutekėjimo“ problema Europos sąjungos laisvo asmenų judėjimo kontekste (profesinis aspektas) Prieiga per internetą:
http://www.socforumas.lt/files/events/protu%20nutekejimo.doc [žiūrėta 2011-11-09]
32. 20. Labanauskas L. 2006 „Protų nutekėjimo problema Lietuvoje: medikų emigracija“ // Filosofija. Sociologija. Nr. 2. Vilnius. P. 27-34.
33. Lietuvos respublikos konstitucija. Vilnius: teisinės informacijos centras, 2011 m.
34. Lietuvos vyriausybės 2010 m. ataskaita. Valstybės žinios, 2011, Nr. 152-4363
35. Lietuvos ekonomikos apžvalga, 2009. DnB NORD banko analitikų Lietuvos ekonomikos apžvalga. Prieiga per internetą: http://www.dnbnord.lt/files/dnbnord_lep_2009_lt.pdf [žiūrėta 2011-09-14].
36. LR Vyriausybės 2008 m. rugsėjo 24 d. nutarimas Nr. 957 „Dėl ekonominės migracijos procesų ir užsienio lietuvių būklės stebėsenos, analizės ir prognozavimo tvarkos aprašo patvirtinimo.“ Valstybės žinios, 2008, Nr. 114-4363.
37. LR Vyriausybės 2007 m. balandžio 25 d. nutarimas Nr. 416 „Dėl ekonominės migracijos reguliavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2008 metų plano patvirtinimo.“ Valstybės žinios, 2007, Nr. 49-1897.
38. LR Seimo 2006 m. liepos 19 d. rezoliucija dėl nuoseklios valstybės politikos emigracijos procesams valdyti, Valstybės žinios, 2006, Nr. 81-3200.
39. LR Vyriausybės Ekonominės migracijos reguliavimo strategijos įgyvendinimo priemonių 2007–2008 metų plano ataskaita.
40. Lietuvos statistikos metraštis 2008, 2009,2010 - Vilnius: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011.
41. Lietuvos gyventojų tarptautinė migracija, 2010. Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės. 2011. Vilnius. P. 60. Prieiga per internetą: http://www.stat.gov.lt/lt/catalog/pages_list/?id=1567 [žiūrėta 2011-11-01].

42. LR vidaus reikalų ministerija. 2009 ataskaita dėl nelegalios migracijos. www.vrm.lt.
43. Metinė politikos ataskaita: migracija ir prieglobstis Lietuvoje 2010 m. Vilnius: Europos migracijos tinklas, Lietuvos nacionalinis informacijos centras.
44. Ž. Martinaitis, D. Žvalionytė, Emigracija iš Lietuvos: ką žinome, ko nežinome ir ką turėtume žinoti?, Politologija, 2007 (3)
45. Mises, Ludwig von, The Treatment of „Irrationality“ in the Social Sciences in Method and the Market Process. Kluwer Academic Publishers, 1990.
46. Migracijos departamentas prie LR vidaus reikalų ministerijos: www.migracija.lt
47. Holzman R.Munz R. Challenges and oppotunities of international migration for the EU, Its member states, Neighboring countries and Regions: A Policy note. Insitute for Future Studies. Stocholm. 2004.
48. Pasaulinė ekonomikos krizė mažina emigrantų į Lietuvą siunčiamų pinigų kiekį, 2008. Prieiga per internetą:http://www.ve.lt/?data=2008-12-23 [žiūrėta 2011-09-15]
49. Pilietinės visuomenės institutas, 2005. Lietuvių emigracija: problema ir galimi sprendimo būdai. Vilnius, 48 p. Prieiga per internetą: http://www.civitas.lt/files/Tyrimas_Lietuviu_emigracija_Studija.pdf [žiūrėta 2011-10-09].
50. Rakauskienė, O. G.; BIKAS, E. Savings of Lithuanian Population: Gender approach. Finance i rachunkowosc wobec wyzwan procesow globalizacyjnych. Pod. Red. Jana Gluchowskiego, Jacka Patyka, Slavomira Sojaka. Torun: Wyzsza Szkola Bankowa, 2007. 525 p. ISBN 978-83-923607-3-5, ISBN 83-923607-3-7, 1 sp.l.
51. Rakauskienė, O. G. Valstybės ekonominė politika. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. 770 p. ISBN 9955-19-032-9.
52. Romaniszyn K. „Current migration in Central and Europe: Peculiar or integrating into European migration system?“ Institute for Social Studies: University of Warsaw. 1997.
53. Sipavičienė. A., Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė, Vilnius, 2006.
54. Sipavičienė A., Nelegali migracija Lietuvoje: retrospektyva ir šių dienų problemos, Vilnius, 2006.
55. Stepanauskas R., Protų nutekėjimas ar protų apsikeitimas? // 2003, Prieiga per internetą: http://www.balticlabs.com/forumas/MKS03_stepanauskas_pranesimas.doc [žiūrėta 2011-10-16].

56. Svidlerienė D. Lietuvos gyventojų skaičiaus prognozės 2005-2030 m., Statistikos departamentas prie LR Vyriausybės, Vilnius, 2011.
57. Socialinių tyrimų institutas. Lietuvos gyventojų politikos strategijos matmenys, Vilnius, 2011.
58. Tyrimas Šalies ir tarptautinių olimpiadų dalyvių nuomonių analizė, apklausti 396 moksleiviai, užsakytas ŠMM, atliko „Factus dominus“, 2008.
59. Taljūnaitė M. Pilietybė ir socialinė Europos integracija - Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2005.
60. Tapinos Georges. Clandestine immigration: economic and political issues. OECD Trends in international migration, 1999.
61. Treaty Establishing the European Community – OJ, 2002-12-24, No C325. Prieiga per internetą: //http://www.europa.eu.int/eurlex/en/treaties/dat/ECconsol.html.
62. Vėlyvis J., Euroverslas: asmenų, paslaugų, prekių ir kapitalo laisvas judėjimas, Vilnius, 2005.
63. Viešosios politikos ir vadybos institutas. Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į Tėvynę priemonės. Vilnius, 2006.
64. Vidaus reikalų ministerija: „Migracijos metraštis 2004 m.“, Vilnius, 2004 m.
65. Viešosios politikos ir vadybos institutas: „Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę priemonės“, Vilnius, 2005.
66. Wallace, C., There is not enough to be poor, to become a migrant // Economic Hardship, Migration anr Survival Strategies in East-Central Europe, sociological Series 35, Vienna: Institute for Advanced Studies, 1999.

Ranceva O. Emigracijos problema Lietuvoje: priežastys, pasekmės, poveikis ekonomikai / Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. habil.. dr. O. G. Rakauskienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2011.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe iškelta ir įvertinta emigracijos problema Lietuvoje, išanalizuotos tarptautinės migracijos pasekmės Lietuvos ekonominei ir socialinei aplinkai, atliktas visuomenės emigracijos vertinimo tyrimas bei pasiūlytos strateginės kryptys emigracijai švelninti. Pirmoje darbo dalyje teoriniu požiūriu aptariami pagrindiniai migracijos aspektai. Antroji dalis apima tarptautinės migracijos dinamikos ir struktūros Lietuvoje analizę 1990 – 2011 m. Trečioje dalyje atliktas tyrimas parodo dabartinę emigracijos problematiką Lietuvoje, gauti tyrimo rezultatai atskleidžia emigraciją įtakojančius pagrindinius veiksnius, kuriuos ir būtina tobulinti siekiant sumažinti emigracijos mastus. Ketvirtoje dalyje nagrinėjami emigracijos procesą lemiantys išoriniai bei vidiniai veiksniai bei pateikiama SSGG analizė, leidžianti suformuoti strateginį tikslą ir emigracijos švelninimo strategines gaires.

Pagrindiniai žodžiai: tarptautinės migracijos dinamika, emigraciją skatinančios priežastys, emigracijos pasekmės, emigracijos švelninimo strateginės gairės.

Ranceva O. The problem of emigration in Lithuania: causes, consequences, impact on economy / Public Sector Economics study program's Master Thesis. Supervisor Prof. Habil. Dr. O. G. Rakauskienė. - Vilnius: Mykolo Romerio University, Faculty of Economics and Financial Management, 2011.

ABSTRACT

The current Master Thesis evaluates the emigration problem in the Republic of Lithuania. It analyzes the causes and consequences of the international migration on economic and social aspects. The first part of the Thesis describes the theoretical approach addressing the key aspects of the migration. The second part covers the dynamics of the international migration and the structural analysis of it in Lithuania. The third part brings the detailed investigation the problem of an emigration in Lithuania and summarizes obtained results including all influencing factors. The fourth part deals with an emigration process and determining external and internal factors. Moreover explores the SWOT analysis, strategic objectives and possible solution.

Key words: migration dynamics, migration, causes, consequences of emigration.

Ranceva O. Emigracijos problema Lietuvoje: priežastys, pasekmės, poveikis ekonomikai / Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamasis darbas. Vadovas prof. habil. dr. O. G. Rakauskienė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2011.

SANTRAUKA

Pasaulio globalizacijos ir demokratizacijos šiuolaikinių tendencijų pagrindiniu reiškiniu yra įvardijamas laisvas darbo jėgos judėjimas, tačiau šis reiškinys gali neigiamai įtakoti valstybės demografinę padėtį. Lietuvoje iškilo emigracijos grėsmė, tačiau Lietuvos valstybės institucijos masinės emigracijos problemos pakankamai nesureikšmina. Kadangi emigracijos iš Lietuvos mastai auga o efektyvios strategijos migracijos srautams Lietuvoje reguliuoti nėra, akivaizdus emigracijos problemos ir jos sprendimo krypčių temos aktualumas. Darbe yra teoriniu požiūriu aptariami pagrindiniai migracijos aspektai, pateikiama tarptautinės migracijos dinamikos ir struktūros Lietuvoje analizė, pagrindines emigracijos priežastys, problemos ir pasekmės. Darbe iškeltos trys hipotezės: 1. Darbo jėgos iš Lietuvos stūmimo priežastis –valstybės vykdoma ekonominė politika; 2. Aukšta studijų kaina Lietuvoje stumia jaunimą iš Lietuvos universitetų į užsienį; 3. Asmenybės saviraiškos galimybių stoka Lietuvoje – svarbi emigracijos priežastis. Tyrimo metu gauti rezultatai patvirtina visas trys hipotezes.

Įvertinus Lietuvos emigracijos silpnybes, stiprybes, galimybes ir grėsmes, pavyko suformuoti pagrindinį strateginį tikslą: sukurti kompleksinę emigracijos mažinimo strategiją, kuri padėtų sugražinti iš Lietuvos emigravusius gyventojus. Remiantys darbo metu atliktomis analizėmis ir tyrimo metu gautais rezultatais, pavyko išsiaiškinti, kad emigracijos švelninimo strategines gaires būtina orientuoti į tris kryptis: keisti valstybės vykdomą ekonominę politika, įgyvendinti veiksmingą aukštojo mokslo reformą, sukurti aiškų profesinės karjeros modelį ir sudaryti sąlygas žmonių saviraiškos galimybėms Lietuvoje. Būtinos tokios konkrečios emigracijos srautų mažinimo priemonės, kaip, investicijų į Lietuvos ūkį skatinimas ir užimtumo didinimas, mokesčių naštos ir korupcijos mažinimas, smulkiojo ir vidutinio verslo reguliavimo naštos mažinimas, aiškaus profesinio karjeros modelio formavimas, švietimo, aukštojo mokslo, sveikatos apsaugos, žinių visuomenės plėtros ir demografinės politikos reformos.

Ranceva O. The problem of emigration in Lithuania: causes, consequences, impact on economy / Public Sector Economics study program's Master Thesis. Supervisor Prof. Habil. Dr. O. G. Rakauskienė. - Vilnius: Mykolo Romerio University, Faculty of Economics and Financial Management, 2011.

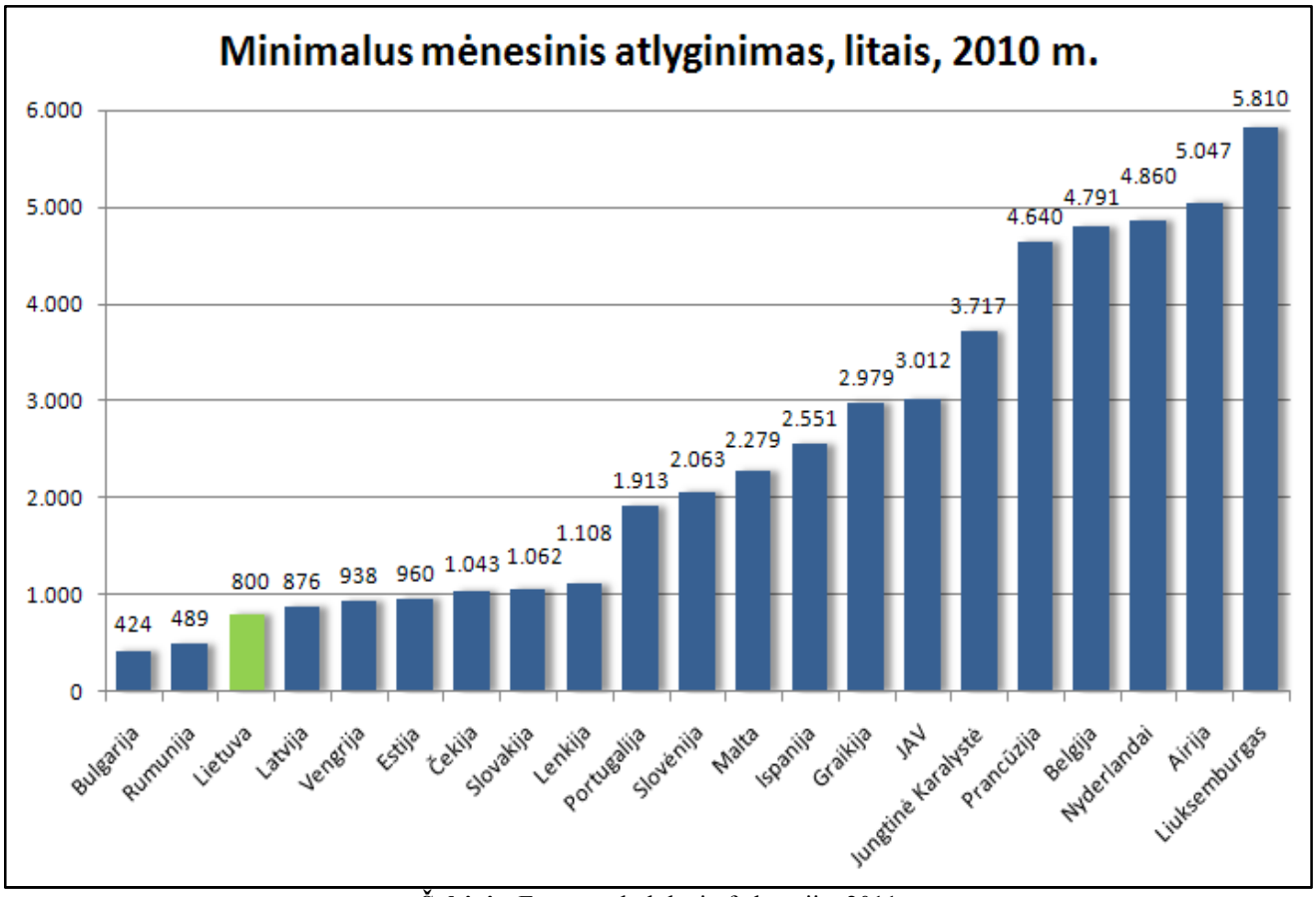
SUMMARY

Nowadays the main world's democratic tendency is the labour force movement. However, it can have negative consequences for the state's demography. Although, there is a high-level of emigration in Lithuania, nevertheless the state's institutions don't recognize the massive emigration as a relevant issue for the demographic situation. The objective of the Master thesis is to evaluate the problem of emigration in Lithuania, causes, consequences and impact on economy. Having evaluated goals and tasks of the Master thesis as well as the period of analysis the method of questionnaire was chosen for the research. The method of analysis was used in order to research factual changes of dynamics and structure of an international migration in Lithuania. According to the analysed scientific literature in the theoretical part and the raised goals in the research part of the Master thesis, the following research hypotheses were formulated: 1.The reason of labour force emigration from Lithuania is state economic policy. 2. The high cost of education in Lithuania is pushing young people from Lithuanian universities abroad. 3. The deficit of opportunities for personal self expression in Lithuania is an important cause of people emigration. All hypotheses were approved during the research.

After causes, consequences and impact on economy of emigration evaluation, was formed a strategic objective: to develop a complex strategy to reduce emigration level in Lithuania. Based on work results was discovered that the strategic guidelines must be oriented in three directions: to change the state economic policy, to implement an effective higher education reform, to make a clear career model and allow expression of human potential in Lithuania.

PRIEDAI

1 priedas. Minimali mėnesinė alga Europos šalyse

Šaltinis: Europos darbdavių federacija, 2011

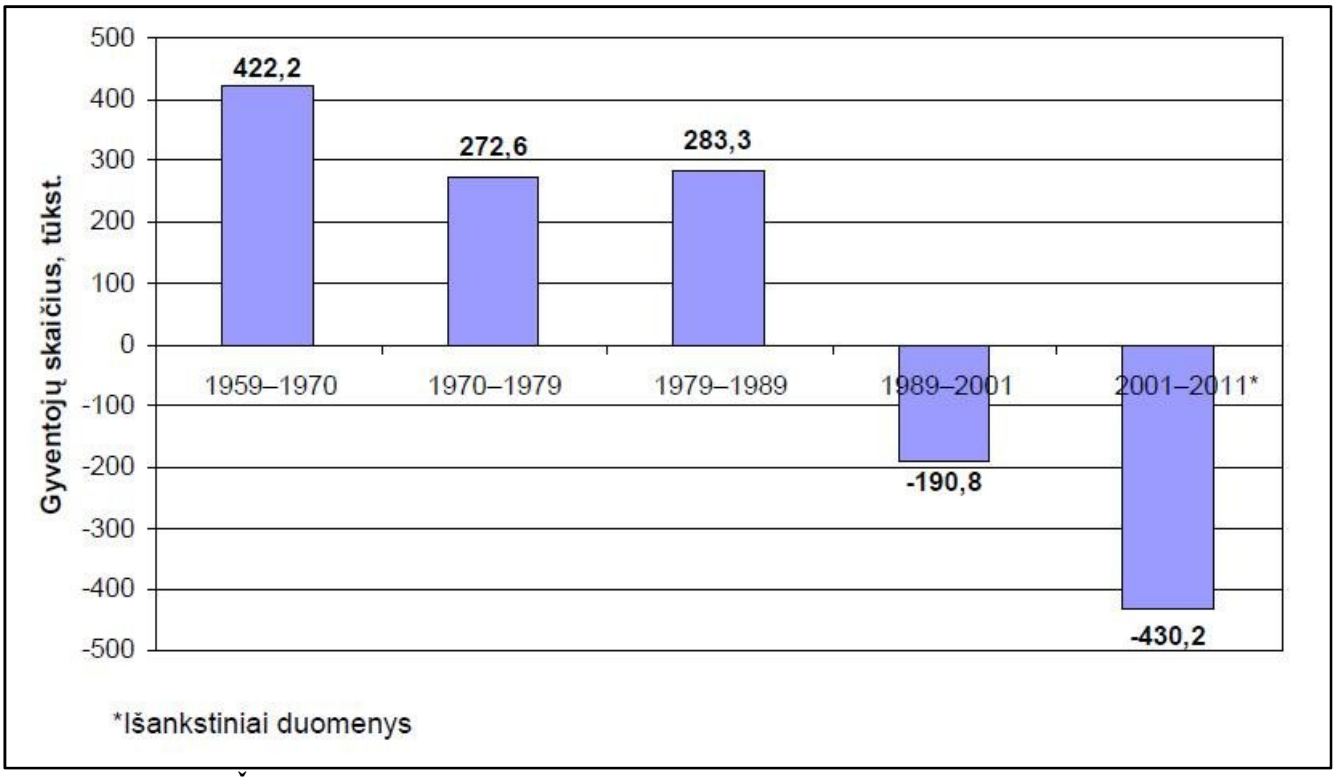
2 priedas. Lietuvos darbuotojų judėjimo apribojimai nuo įstojimo į ES

Valstybė	Numatomi pereinamieji laikotarpiai	Pozicijos
LAISVAS DARBUOTOJŲ JUDĖJIMAS		
Airija	-	Darbo rinka atvira, bet kruopščiai prižiūrima.
Jungtinė Karalystė (Didžioji Britanija)	-	Darbo rinka atvira, bet kruopščiai prižiūrima. Naujų valstybių narių piliečiai per 30 dienų nuo įsidarbinimo turi registruotis (legalizavimo ir stebėsenos tikslu), pateikdami iš darbdavio gautą pažymą apie mokamus mokesčius (legalumo ir socialinio draudimo faktui nustatyti) ir užtikrinamą minimalų darbo užmokestį. Be to, nuo įstojimo dienos darbuotojų judėjimo laisve automatiškai galėjo pasinaudoti tiek legaliai, tiek ir nelegaliai dirbę asmenys, išskyrus atvejus, kai jie buvo išsiųsti viešosios tvarkos, visuomenės saugumo ir visuomenės sveikatos pavojaus sudarymo pagrindu
Švedija	-	Darbo rinka atvira, bet kruopščiai prižiūrima. Švedijos Vyriausybė Parlamentui pateikė pasiūlymą dėl darbo leidimų naujiesiems ES piliečiams įvedimo, bet pastarasis jo nepatvirtino
SUŠVELNINTI APRIBOJIMAI		
Danija	2+	Danija leidžia ieškoti darbo būnant šalyje iki 6 mėnesių, bet, radus darbdavį, reikės gauti supaprastintą leidimą dirbti tik pilnai darbo dienai, registruotoje įmonėje, vienodomis darbo sąlygomis ir už atlyginimą, nepažeidžiantį kolektyvinės sutarties
Italija	2	Ministro Pirmininko potvarkiu patvirtinta 20000 kvota 2004 metams. Išduodami supaprastinti leidimai dirbti, kuriais rūpinasi darbdavys, kreipdamasis į Provincijos darbo valdymo biurą
Norvegija	2	Yra EEE (Europos ekonominei erdvei) šalis, kuri ES institucijose neturi balso teisės, bet taiko ES taisykles. Įsileidžia darbuotojus iš naujųjų ES šalių, tačiau reaguodama į kaimynių pozicijas taikyti apribojimus laisvam darbuotojų judėjimui iš būsimųjų ES narių, įvedė apribojimus. ES piliečiams išduodami supaprastinti darbo leidimai pilnai darbo dienai pagal normas, atitinkančias darbo sąlygas ir už pakankamą darbo užmokestį

Nyderlandai (Olandija)	2	Darbuotojai iš naujųjų ES narių įleidžiami tik į tuos verslo sektorius, kur pagal Darbo ir pajamų centro įvertinimus (atliekamus kas ketvirtį) yra darbo jėgos trūkumas, kurio negali patenkinti Nyderlandų ir senųjų ES šalių darbo rinka. Tokiu atviru verslo sektoriumi yra jūreivystė, tarptautinio susisiekimo autobusų vairavimas, pagalbinė medicina ir mėsininkų darbas. Paprastai darbo leidimo gavimas užtrunka iki 13 savaičių, bet nurodytuose sektoriuose šis laikotarpis sutrumpintas iki 2 savaičių, netaikant 5 savaičių laukimo laikotarpio, kurio metu į laisvą darbo vietą gali pretenduoti tik senųjų valstybių narių piliečiai. Numatyta 22 000 kvota
GRIEŽTESNI PEREINAMIEJI LAIKOTARPIAI		
Austrija	2+	Skelbia, kad riboja ir ribos darbo rinką
Belgija	2+	Riboja darbo rinką naujų ES narių piliečiams
Graikija	2	Informavo, kad yra apsisprendusi dėl ribojimų
Islandija	2	Islandija (EEE narė), įtakota mažos darbo rinkos, kaimynių apsisprendimo ir dėl 1/4 migruojančių darbuotojų iš naujų valstybių narių esančių Islandijoje apribojo patekimą į darbo rinką
Ispanija	2	Ispanija numato ribojimus 2 metams, nes turi daug bedarbių ir jaunimo. Esami naujų valstybių narių piliečiai bus integruoti ir jų teisės sulygintos
Lichtenšteinas	2+	Riboja naujų valstybių narių darbuotojų patekimą į darbo rinką
Liuksemburgas	2	Riboja naujų valstybių narių darbuotojų patekimą į darbo rinką
Portugalija	2	Riboja naujų valstybių narių darbuotojų patekimą į darbo rinką
Prancūzija	2+	Riboja naujų valstybių narių darbuotojų patekimą į darbo rinką 2 metus su galimybe jautriose srityse pratęsti dar 3 metams
Suomija	2	Riboja naujų valstybių narių darbuotojų patekimą į darbo rinką
Vokietija	2+	Riboja ir numato riboti daugiau nei 2 metus naujųjų narių darbuotojų patekimą į darbo rinką dėl sunkios padėties savo darbo rinkoje

Šaltinis: Migracijos departamentas prie LR vidaus reikalų ministerijos

3 priedas. Gyventojų skaičiaus pokytis 1959 – 2011 m.

Šaltinis: Statistikos departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, 2011

4 priedas. Anketa

Šios anketos tikslas – išsiaiškinti Lietuvos gyventojų domėjimąsi emigracijos klausimais, jų informatyvumą apie esamą emigracijos padėtį Lietuvoje bei ketinimus emigruoti. Šio tyrimo rezultatų anonimiškumas garantuojamas. Prašome išrinkti vieną iš galimų atsakymų ir pažymėti.

1. *Jūsų amžius:*
    - Iki 35 metų
    - 36-45 metai
    - 46 metai ir daugiau
2. *Jūsų lytis:*
    - Vyras
    - Moteris
3. *Jūsų šeimyninė padėtis:*
    - Nevedęs/netekėjusi
    - Vedęs/ištekėjusi
    - Išsiskyręs/išsiskyrusi
    - Našlys/našlė
4. *Jūsų išsimokslinimo lygis:*
    - Aukštasis
    - Aukštesnysis
    - Vidurinis
    - Nebaigtas vidurinis/ pagrindinis
5. *Jūsų socialinė-ekonominė padėtis:*
    - Dirbu, pastovus darbas
    - Dirbu, nepastovus darbas

- Bedarbis
- Studentas
- Pensininkas/invalidas

6. *Jūsų pajamos sudaro (vienam namų ūkio nariui per mėnesį):*
   - Iki 800 Lt
   - 801-1500 Lt
   - 1501-2000 Lt
   - Virš 2000 Lt
7. *Ar Jus norėtumėte išvykti gyventi/dirbti į užsienį:*
   - Norėčiau išvykti visam laikui
   - Norėčiau išvykti kuriam laikui (padirbėti/mokytis ir pan.)
   - Nenorėčiau išvykti iš Lietuvos
   - Nežinau, apie tai negalvojau
8. *Kokiu tikslu norėtumėte išvykti gyventi iš Lietuvos:*
   - Dirbti
   - Pamatyti pasaulio
   - Studijuoti
   - Tiesiog noriu gyventi užsienyje
   - Kita
9. *Dėl kokių priežasčių norėtumėte išvykti iš Lietuvos:*
   - Su savo kvalifikacija užsienyje galiu uždirbti daugiau
   - Lietuvoje negaliu gauti darbo pagal profesiją, polinkius
   - Lietuvoje sunku surasti gerai apmokamą darbą
   - Lietuvoje sunku surasti bet kokį darbą

- Lietuvoje nėra jokių perspektyvų
- Kita

10. Kokie veiksniai Jus paskatintų rimčiau mąstyti apie galimą išvykimą dirbti užsienyje:

- Jei gautumėte konkretų pasiūlymą
- Galimybė įsidarbinti legaliai
- Pablogėjusi finansinė padėtis
- Atleidimas iš darbo
- Baigtos studijos
- Kita

11. Kokį darbą užsienyje Jus sutiktumėte dirbti:

- Tik legalų, atitinkantį mano profesiją
- Bet kokį, bet būtinai legalų
- Nesvarbu koks darbas, svarbiausia – uždarbis
- Tik atitinkantį mano profesiją, nebūtinai legalų

12. Kokios pagrindinės priežastys Jus sulaiko nuo mėginimų ieškoti darbo užsienyje:

- Šeima (vaikai, tėvai ir pan.)
- Kalbos barjeras
- Rizikos baimė
- Nelegalo statusas
- Nenoras prarasti darbo vietos Lietuvoje
- Informacijos trūkumas
- Nebaigtos studijos
- Kita

13. Kas turėtų pasikeisti Lietuvoje, kad Jus asmeniškai negalvotumėte apie emigraciją:

- Ženkliai (bent du kartus) padidėtų atlyginimas
- Lietuvos viešasis gyvenimas (politinės sistemos, valstybinių institucijų, darbdavių veikla) iš esmės pagerėtų
- Lietuvos socialinė apsauga garantuotų pakankamą pagalbą ligos, nedarbo, senatvės, vaiko gimimo ir kitais atvejais
- Susirasčiau darbą
- Pasikeistų šeimyninė padėtis (būtų suaugę vaikai, „sėkmingai“ susituokčiau ir pan.)